

Mihail Sebastian

25910

**Cum
am devenit
huligan**

Editura „Cultura Națională”

1935

25910

Cum am devenit huligan

De același autor:

Fragmente dintr'un carnet găsit

(Colecția „Carte cu semne“)

Femei, ediția a II-a

(Editura Națională-Ciornei)

De două mii de ani, roman

(Editura Națională-Ciornei)

Vor apărea:

Orașul cu salcâmi, roman

(Editura Universala-Alcallay)

Romanul românesc, studiu critic, 2 volume

(Fundăția pentru literatură și artă
„Regele Carol II“)

6

S'au tras din această carte, pe hârtie de Japomia,
douăzeci și șase de exemplare nepuse în comerț,
numerotate dela a la z.

25910

Mihail Sebastian

1954

R

Cum
am devenit
huligan

Texte, fapte, oameni

216-925
[Signature]

45630

București
Editura „Cultura Națională”
2, Pasajul Macca, 2

D

CAPITOL ÎN CARE E VORBA DESPRE NIȘTE INSULE HEBRIDE

Războiul pe care l-a provocat în cultura bucureșteană apariția cărții mele „*De două mii de ani*“, va mai dura poate multă vreme. La noi unde lumea obosește repede, aceste cinci luni de discuții și certuri în jurul unei singure cărți formează un ciudat caz de tenacitate. Ostilitățile continuă cu verva și violența din primele zile. Noul pamfletari și ideologi intervin în fiecare săptămână, noi fronturi se deschid mereu. Uneori, conflagrația pare că se potolește, beligeranții par plictisiți, liniștea restabilită. Dar n'au trecut trei zile calme și pe unde nici cu gândul n'ai gândit, năvălește dintr'odată un nou cruciat, mai dispus decât toți înaintașii săi, să facă praf și pulbere câteva perechi de probleme. Atmosfera e dintre cele mai periculoase. Arareori o dezbatere publică a grupat laolaltă atâtea tem-

peramente nervoase, atâția idealști viguroși, atâția vizionari irascibili.

Aveam intenția să aștept potolirea lucrurilor pentru a spune un ultim cuvânt în această crâncenă poveste, de care cu voce sau fără voce, sunt răspunzător. Aș fi vrut să ascult mai întâiu toate vocile ce au de spus sau de țipat ceva, pentru a le răspunde odată tuturor.

Imi pare rău, dar ar fi să aștept prea mult. Mi-au trebuit aproape patru ani pentru a scrie această hulită carte. Nu pot pierde alți patru, pentru a-i ceti comentariile. Dealtminteri cred că ce a fost de spus s'a spus și că, de aici încolo, nu mai e loc decât pentru variații verbale asupra celorlorași chestii, vânturate în primele cinci luni cu atâta nobilă pasiune intelectuală. Mai rămân probabil câteva râcnete de pus la punct și nu mă îndoiesc de succesul lor. În esență însă, problemele (se va vedea ce „esență” și ce „probleme”) au fost formulate.

Este poate timpul să cobor în mijlocul lor.

Am eu acest drept?

Intrebarea e justă. Un scriitor nu mai

are nimic de spus, din momentul în care cartea i-a trecut în vitrina primei librării.

Nimic nu mi se pare mai grotesc decât ceea ce se numește un „autor neînțeleș”. În materie de critică literară nu există apel, ci numai așteptare și — dacă e posibil — humor. Cine nu e în stare să citească detașat un pamflet sângeros scris împotriva lui și să surâdă cetindu-l, n²are nici gustul, nici sensul jocului intelectual. În ce mă privește, consider faptul ce se numește vulgar „a nu fi înțeleș”, drept o mare bucurie intimă și drept una din cele mai sigure verificări personale.

E bine deci s'o spun din capul locului: nu am de replicat nici un cuvânt criticelor literare aduse ultimului meu roman. Iubesc prea mult exercițiul criticii, ca să nu-i respect drepturile. L-am practicat eu însumi, și pun prea mare preț pe vehemența lui intelectuală, pentru a nu-i primi cu voe bună rigorile. Un critic se definește mai mult prin aversiunile, decât prin adeziunile lui. Personal, țin foarte mult la aversiunile mele critice, pe care le-am formulat totdeauna fără ocol și sunt fericit să le stimez pe ale celorlalți,

chiar când întâmplător mi-ar fi incomode *).

Nu am nimic de răzbunat și nu de aceea scriu aceste pagini. Am însă câteva lucruri de lămurit, lucruri exterioare literaturii și care au fost cu deasila implicate în cazul „De două mii de ani“.

Ce am putut face pentru acea carte am făcut: am scris-o. Restul o privește. Să se descurce cum știe.

Orice carte este într'un fel o încercare de a forța necunoscutul. În ce mâini va cădea, ce acorduri va stabili, ce dezacorduri va provoca — nu știi. Există o nesfârșită serie de necunoscute, care îi vor decide destinul. Sunt rezistențe, opacități, accidente, și numai dincolo de ele sperî să găsești anumite întrebări cărora cartea ta le răspunde. Va ajunge ea până la aceste întrebări? Le va răspunde? Va izbuti ea să grupeze în jurul lor mica și

---

*) D. Ionel Teodoreanu mi-a trimis odată, în urma unor repetate atacuri împotriva literaturii sale, o carte cu două rânduri emoționante, scrise pe pagina de gardă: „fără dragoste, cu stimă, salutul meu de arme“. Ii cer iertare pentru indiscreție, dar acest „salut de arme“ este unul din cele mai frumoase mesaje, pe care le datorez literaturii. Termenul trebuie păstrat. El inobilează meseria de scriitor.

nesigura familie de inteligențe și de inimi pentru care ai crezut că scrii? Poate da, poate nu. Este o chestiune de hazard. Mesajul tău, trimis oarecum în necunoscut, poate ajunge, dar poate și cădea în drum. Sunt multe șanse să-l pierzi. Cine nu știe însă să piardă cu inima împăcată, n'are de ce scrie cărți.

Dealtminteri lucrurile se întâmplă la fel și în altă ordine, decât în literatură. Viața toată e făcută din galerii prost încrucșate, prin care poți umbla până la moarte fără să întâlnești pe cine trebuie, deși uneori nu vă desparte decât un zid, un pas, o umbră. Ți s'a întâmplat oare să te gândești că pe acest larg pământ, se poate afla în chiar această clipă un om care să repete viața ta, așteptările tale, întrebările tale? Nicio singurătate nu are sens fără acest sentiment, fără această nostalgie după cineva, pe care încerci să-l rupi din mulțime, ca să răspundă sem-nului tău, chemării tale.

O carte este o chemare. Sunt chemări care rămân fără răspuns. Asta e tot.

Spun aceste lucruri pentru a se înțe-lege că nu fac din cazul „De două mii

de ani” o chestiune personală. Cartea aceasta a fost scrisă pentru a fi pierdută, ceea ce a reușit de minune. Nu am nimic să adaug, nimic să retractez. „Așa este jocul“, cum zice versul lui Arghezi—și jocul trebuie lăsat în pace.

Dar scandalul a răscolit fapte și probleme, ce se așează nu numai dincolo de carte, ci și dincolo de literatură. Plecată dela un fapt literar, bătălia și-a descoperit în scurtă vreme obiective politice.

Este aici o flagrantă confuzie de planuri și puncte de vedere, care nu surprinde și cu atât mai mult nu indignează pe cine cunoaște legile simple ale culturii românești. Confuzia este în discuțiile noastre publice aproape o metodă.

Pentru un spectator calm, felul în care o dezbatere de idei se degradează la noi, pierzându-și liniile directoare și agățându-se de două-trei fleacuri incidente, este o distracție curentă.

Nimic nu e stringent pentru intelectualul bucureștean. El nu judecă pe probleme definite, ci pe oarecari dispoziții personale, lirice și confuze. În genere, ori de unde ar pleca, îi este foarte ușor să ajungă acolo unde are chef. Nici o pro-

blemă nu este **destul** de strictă, pentru a-l opri să evadeze. Dela o teorie de matematici superioare, va trece în linie directă la schimbarea guvernului.

Obişnuit, cultura noastră de fiecare zi este dominată de două-trei idei nervoase, care bântue o zi, o săptămână sau o lună prin reviste, cafenele și redacții, până la uzare sau plictiseală. Sub bătaia lor se așează, cu voe sau fără voe, orice faptă, orice carte, orice om.

În Iunie 1934, la apariția romanului „*De două mii de ani*“, ideile ce preocupau verva intelectuală română erau două: antisemitism*), dictatură. Calitatea ideilor bucureștene este de a fi nu numai nervoase, dar și exclusive. Ele nu rabdă o trecere pe alt plan decât al lor. De vreme ce întrebările urgente ale conștiinței bucureștene erau dictatura și antisemitismul, *acestor* întrebări și nu altora, trebuia să le răspundă inoportuna carte. Astfel, acel volum de 350 de pagini, a fost somat să se rostească în diverse chestiuni grave, pentru care era violent tras la răspundere. El

---

*) În genere, antisemitismul român este o stare de fapt. Din când în când însă se transformă în ideie.

a fost supus unui aspru înterogator, pentru a declara din ce partid este, ce opinie are în chestia constituțională și cu cine votează. „Cu cine votează“ mai ales, aceasta fiind întrebarea română majoră. (Vezi Carageale: Scrisoarea pierdută, Atmosferă încărcată, etc.).

Din tot ce s'a scris cu acest prilej, numai câteva articole au plecat dela obiectivele cărții*). Restul, un întreg dosar, au vorbit despre democrație, comunism, ortodoxie creștină, fascism, revoluție corporatistă, etc., etc., etc., — tot lucruri capitale desigur, dar străine de această carte, pe seama căreia erau abandonate din lene, din indiferență sau din vervă, dar în niciun caz din patimă cum s'ar putea crede, căci ar fi păcat să stricăm acest cuvânt frumos.

Patru luni s'au schimbat peste umărul cărții — răbdător umăr — nenumărate focuri de polemică religioasă, politică și socială, care mă onorau nespun, dar nu mă priveau deloc. Nu recunoșteam în a-

---

*) Șerban Cioculescu în *Adevărul* și *Revista Fundațiilor Regale*, Pompiliu Constantinescu în *Vremea*, Octav Șuluțiu în *Reporter*, N. Carandino în *Facla*, I. I. Cantacuzino în *Criterion*.

cest măcel nimic din ce gândisem, nimic din ce scrisesem.

Intr'un roman de Virginia Woolf există un personaj, care scriind biografia romanțată a unui poet, face ca un întreg episod din viața acestuia să se petreacă în insulele Hebride.

„De ce în Hebride? întreabă cineva. Poetul d-tale n'a fost niciodată acolo.“

„Știu. Dar insulele Hebride îmi plac foarte mult“.

Am impresia că intelectualul român are și el niște insule Hebride „care îi plac foarte mult“ și pe care le plasează, după o geografie fantezistă, unde se nimereste. „Hebridele” lui actuale sunt democrația și fascismul, antisemitismul și revoluția marxistă.

„Dar eu n'am fost niciodată în Hebride!“ aș exclama odată cu eroul Virginiei Woolf, dacă n'aș ști că e inutil.

„Polemica de idei” se face cu obsesii, nu cu adevăruri — și între ele lupta este profund inegală. Deaceea nici n'o încerc.

Nu vreau să spun că problema democrației bunăoară este fără interes. Nimic din ce e privitor la destinul omului, nu este

fără interes. Observ doar că nu această problemă era în cauză și niciuna din câte au fost arbitrar aruncate în discuție.

Dar e desigur prea târziu pentru a stabili această discriminare. Lucrurile au mers mult prea departe ca să mai încercăm astăzi o readucere a lor la punctul de plecare. A distinge, a limita, a încadra — sunt operațiuni de metodă reci și fără ecou, în timp ce a confunda este un seducător procedeu.

Cazul „De două mi de ani“ numără câteva irevocabile confuzii.

Le primesc.

UN DOSAR CU PROBLEME

Imi va fi greu probabil, mai târziu, să evoc atmosfera de incendiu, prin care a trebuit să răzbată cartea. Am textele în față — câteva sute de pagini, decupate cu grijă din ziare, reviste și pamflete — dar recitindu-le, bag de seamă că au devenit aproape inexpresive. Violența termenilor, brutalitatea injuriei, sălbătăcia insultelor, se dovedesc azi cu totul sub impresia de mic cataclism, ce rămânea pe urma lor în primele zile.

Nici vorbă, ceea ce s'a scris a fost foarte grav. Grav, chiar pentru o societate ca a noastră, în care se înjură atât de lesne. Totuși elementele scrise ale procesului „De două mii de ani“, mi se par blajine și politicoase, în raport cu elementele sale orale. Furia polemică a fost precedată și întregită de o întinsă campanie verbală, pe străzi, prin cafenele, prin redacții, prin librării, prin cinematografe, prin case par-

ticulare, prin instituții publice — rumoare surdă și clocotitoare ca la teatru, când din culise, se apropie figurația — femei, soldați, popor. Nu știu de unde, nu știu cum, nu știu prin ce subită zguduire morală, s'au trezit câteva voci răzbunătoare, câteva conștiințe pure, câțiva misionari indignați. Exemplul a fost primejdios, căci gustul de asprime morală este una din cele mai irezistibile ispite. Trei zile după apariție, romanul meu avea ridicat înaintea-i o divizie de conștiințe intransigente.

Nu vă pot povesti ce a fost. Ar fi prea greu, prea lung, prea complicat. Ca în farsele proaste de cinematograf, prin care circulă o întreagă serie de personaje, care nu se știe de unde vin, pe cine caută și ce vor, au răsărit în această încăerare o legiune de tineri pitorești, recrutați din cele mai diverse medii, venind să răz-bune cele mai diverse chestii, Organizați pe echipe, împărțiți pe sectoare, distribuiți pe ore de zi și de noapte, băteau străzile și bulevardele în căutare de auditori.

Nu glumesc. Sau, dacă glumesc, nu exagerez. Până la obsesie, până la extenuare, până la idee fixă, a fost urmărită

această carte. Indignarea se hrănea din propria sa substanță, în vid, cu fiecare zi, cu fiecare ceas.

E iritant să lupți cu o carte. Tăcerea ei este apăsătoare. În genere, e iritant să lupți cu cineva care nu reacționează. Orice om care urlă devine ridicul, dacă urlatul lui cade în gol și atunci, dintr'o exasperare legitimă, e obligat să urle mai departe, să urle mereu, ca să-și acopere propriul său glas.

Numai primul pas spre dezordinea morală e greu: restul vine dela sine, din inerție, din exasperare. O singură minciună te obligă la un întreg sistem de minciuni, o singură invectivă, la o ploaie de invective. Mi-am urmărit zi de zi, în tăcere, combatanții și m'a interesat ritmul deznădăjduit cu care le creștea furia, până la forme convulsive. S'ar fi spus că e un concurs de devastări intelectuale, o probă de huliganism moral, o goană după cuvântul cel mai tare, după falsul cel mai violent, după insulta cea mai cruntă. N'a rămas piatră nearuncată, n'a rămas injurie nerostită.

Scriu aceste pagini cu foarte mult calm, fără melancolie și fără regrete. V'am spus că nu am nimic de răzbunat. Cine a fost vreodată între atâtea focuri, nu se poate să le fi primit fără un just sentiment de orgoliu. Nu bănuți ce excelent exercițiu de singurătate este o asemenea întâmplare. Dintr'odată se restabilesc distanțele, se lărgește în jurul tău câmpul de vedere, se detașează pe un ecran circular siluetele oamenilor — prieteni, cunoscuți, inamici, camarazi — fiecare verificat în lașitățile, în curajul, în dezertările, în loialitatea și în compromisurile lui. Este o comedie amplă, cu infinite aspecte, cu involuntare revelații, cu scene, fapte, replici și gesturi, pe care niciodată nu le-ai fi cunoscut, dacă scandalul n'ar fi aruncat asupra lor o bruscă lumină. Datorz cazului „De două mii de ani” o lecție de viață foarte vie și foarte complexă. Ea răscumpără un pumn de deziluzii.

Și mai e un lucru, care mă oprește să iau în tragic acest războiu publicistic: cunosc oamenii care l-au purtat. Ii știu pe toți, cu mica lor biografie culturală, cu micile lor așteptări, cu micile lor combinații, cu micile lor șantaje, cu micile lor

„pile“, „învârteli“, „chestii“. În șapte ani de gazetărie, am ocupat un bun loc de observație în această lume de idealști, pentru a nu primi astăzi cu un surâs, subita lor criză etică. Pe cei mai mulți i-am văzut trecând prin fața biroului meu dela „Cuvântul”, care pentru a-mi cere un articol, care pentru a-și plasa o notă, care pentru a solicita o critică amicală, fiecare cu un năduf, cu o rugămintă, cu o intervenție. Ii regăsesc azi cu piatra în mână și îmi spun că viața n’ar avea haz fără ei.

Indignarea lor nu e indignare, adversitatea lor nu e adversitate, entuziasmul lor nu e entuziasm, nimicul lor nu e nimic. Dacă ciocnirea lor cu o carte sau cu un om ar fi o adevărată ciocnire — adică o luare de poziție — dacă dușmănia lor ar porni dela conștiința unor valori adverse, dacă violența lor ar fi o reacțiune de gândire, totul ar fi salvat. Dar nimic nu e serios, nimic nu e grav, nimic nu e adevărat în această cultură de pamfletari zâmbitori. Mai ales nimic nu este incompatibil. Iată o noțiune, care lipsește total vieții noastre publice, pe toate planurile ei: incompatibilul. În cultură, ca în parlament, oamenii se înjură la tribună și se împacă

la bufet. Compromisul este floarea violenței. Avem de aceea o cultură de brutalități și tranzacții.

Léon Pierre-Quint, criticul francez care a fost în anul 1933 la noi, a rămas uluit întâlnind la o reuniune intelectuală bucureșteană, câțiva comuniști și cuziști, membrii aceleiași grupări. L-am auzit cerându-i explicații unui gardist de fier notoriu, pe care îl găsisese în tăntră intelectuală cu un marxist și el notoriu *). Pierre-Quint nu înțelegea cum e posibilă o asemenea frăție între doi oameni, pe care teoretic ar fi trebuit să-i despartă zece lumi. Țiu foarte bine minte candidul răspuns al celor doi extremiști amici.

„Vedeți, noi nu suntem decât prieteni. Asta nu ne angajează la nimic“.

Acest „decât” este un breviar de psihologie bucureșteană. El explică foarte multe multe lucruri, el scuză totul.

„Comment ça ne vous engage a rien?”

---

*) Nu vreau să credeți că e vorba de o fabulă, inventată pentru trebuințele cauzei. Scena s'a întâmplat întocmai. Cei doi eroi erau Mihail Polihroniade și inginerul Belu Silber, unul militant de extremă dreaptă, celălalt de extremă stângă.

Mais un seul geste engage, Monsieur“.

Léon Pierre-Quint se înșela. Pe oamenii aceștia nu-i angajează cu adevărat nimic: nici ura, nici iubirea, nici viața, nici moartea. Orice fac, orice spun rămâne mereu undeva, într'un colț de conștiință, un zâmbet care anulează ce au făcut, retractează ce au spus. Rigoarea, sub orice formă, nu este de resortul lor. Sunt niște oameni liberi. Poate singurii oameni liberi din Europa, căci faptele nu-i leagă, iar ideile nu-i obligă.

Iată de ce atacurile cele mai sălbatice nu mă emoționează. Simt dincolo de ele renghiul, chiulul, indiferența și cel mult enervarea. Vor trece. Totul trece în această piață intelectuală, totul trece fără urmă, fără consecință, fără memorie. Aștia sunt oamenii...

Să-i lăsăm și să revenim la „probleme“. Nu cred că va fi prea greu. Dosarul meu cuprinde, e drept, nenumărate piese fulminante, dificil de mânuit. A le desface una câte una, a le cerceta „la rece“ și a încerca să degajezi din praful lor de pușcă „ideia“, este o întreprindere plină de primejdii. Din fericire însă, în acest

dosar de 500 de pagini tipărite, ideile nu abundă. Sunt vreo două-trei, înecate într'un ocean de invective. Poate că n'ar fi lipsit de interes — și în niciun caz lipsit de farmec — să le reproducem pe toate.

Voi fi însă silit, din cauza abundenței de materie, să nu opresc aici decât textele optime și accentele superlative ale dezbaterei. Ele vor indica nivelul ridicat al preocupărilor și abuzul general de talent și spirit, pus în slujba lor.

E poate prima oară când, în viața publică română, se înregistrează o unanimitate de cuget și simțiri. Mai mult chiar: o unanimitate de vocabular. Erau momente în care nu se mai deosebea cine vorbește: *Adevărul literar* sau *Apărarea națională*? *Porunca vremii* sau *Viața Românească*? Gazetele sioniste întindeau o mână fraternelă ziarului d-lui Cuza, revistele marxiste se înțelegeau de minune cu cele huliganice, dreapta și stânga, democrații și reacționarii, antisemiții și revizionistii — toată lumea însfârșit cunoștea un singur dușman, denunța o singură crimă. În plus făcând legătura între redute și tranșee, se mai zbătea pe străzi un mic cotidian de

5 parale, care devenise monitorul meu oficial, publicând zilnic scurte buletine de pe câmpul de luptă.

Doamne! ce nu s'a spus? Fiecare articol era o sentință de curte marțială, fiecare băiat de redacție un justițiar. N'au lipsit nici chemările la ordine, nici condamnările la rug, nici îndemnurile la asasinat*): Le-am strâns pe toate, liniștit cu hotărîrea de a înrăma pasajele decisive și de a le expune mai târziu în camera mea, în jurul mesei de scris. E o lectură care stimulează gustul de a trăi.

Imi pare rău că nu pot transcrie totul. Caut însă printre documentele dosarului, o pagină care să rezume cât mai mult și să cuprindă, dacă nu toate injuriile — ceeace ar fi greu — cel puțin toate problemele. Ezit între câteva texte, dar până la urmă cel mai sintetic mi se pare următorul. Are avantajul de a fi apărut în „*Viața românească*“ și de a adăuga deci furiei juve-

---

*) „Dar tți voi dovedi, Mihail Sebastian, că tu nu ai voie să-ți asumi nici măcar dreptul la respirație, nici decum acela de-a scrie... căci trebuie curățită literatura de oameni ca tine, Mihail Sebastian“. („Credința“, Anul II, Nr. 171).

nile, cu care a fost scris, prestigiul bătrânesc a 26 ani de glorioasă apariție. Iată-l:

INTRE UMILINȚĂ ȘI IMPERTINENȚĂ

Mihail Sebastian era un domn publicist dela ziarul ortodox-reactionar „Cuvântul“ de o neobișnuită insolență. Se declara pe vremuri triumfător, „burghez“, adora pe țircovnicii de-acolo (G. Racoveanu, Nae Ionescu), dădea lecții de naționalism intransigent, scuipa pe democrație și drepturile omului, etc.

Spre stupefacția noastră aflăm că acest luptător întru Christos Rege și Națiune este un tânăr... evreu, pe nume Iosif Hechter, de prin bălțile Brăilei.

Factura sa intelectuală era eminentemente huliganică. Argumentele subtile ale profesorului său Bli-dariu se transformă la Hechter în aluzii cu otgonul, jocul pe muchii de cuțit în tînguire nătîngă. Cînd

un Evreu se nimerește prost și renegat, apoi, să ferească Dumnezeu...

Dela impertinența de odinioară, Mihail Sebastian a trecut la o umilință dostoiewskiană..

Grupul dela „Cuvântul“ a trecut cu arme și bagaje în tabăra antisemită.

Trebuia Iosif Hechter să se retragă?

Evident, că da. Totuși Iosif Hechter a rămas. A mai primit și o lovitură de picior la spate: prefața profesorului Nae Ionescu la romanul ultim „De două mii de ani“, unde se fundamentează cu argumente teologale existența antisemitismului.

Il dai afară pe ușă și el vine pe fereastră?

Iată-l: impertinent și umil, înjurând și lingând mâna care l-a lovit...

Cazul „moral“ poate n'ar interesa: Evreu huliganic, isgonit dela o tarabă antisemită, făcând plecăcaciuni pentru loviturile primite...

Dar romanul este lipsit total de talent și de limbă românească: „taie iarba cu secura“, și alte uriciuni. Nimic fluid. Totul scorțos, împăiat ca un animal vînat, des-gustător prin pretenții, sfertodoct în idei, stupid ca semnificație. Acesta e romanul „De două mii de de ani“ al d-lui Mihail Sebastian.

P. NICANOR & Co.

Trebue să admirați excepționalul spirit de sinteză cu care „Viața românească“ rezumă în aceste 36 de rînduri, tot ce s'a spus, denunțat și discutat în cinci luni. Nu lipsește nimic: nici gravul delict al colaborării mele la „Cuvântul“, nici crima de a fi cerut o prefață profesorului Nae Ionescu, nici oroarea de a o fi publicat, nici trădarea mea de neam, nici atentatul meu împotriva democrației...

Ii sunt recunoscător bătrânei reviste că a știut să adune într'un singur pumn atâtea idei, simplificându-mi munca.

Să procedăm însă metodic și să numerotăm „problemele“. Sunt, dacă nu mă

înșel, trei probleme principale și câteva conexe.

1) O problemă antisemită. („*Factura sa intelectuală era eminentemente huliganică*”).

2) O problemă democrată („...*sucipă pe democrație și drepturile omului, etc.*”).

3) O problemă gramaticală („...*romanul este lipsit total de limbă românească*”).

Aceste trei chestiuni formează punctele cardinale ale dosarului. Ele au condus și orientat cazul „De două mii de ani”, grupând în trei mari cicluri ideile, conflictele de conștiință, textele, anecdotele, oamenii...

Voi lăsa deoparte „ciclul problemelor de gramatică”, deși a cunoscut un răsunător succes de presă. Câțiva mari știliști și-au spus cuvântul*).

Să ne păstrăm atenția exclusiv pentru problemele supreme..

---

*) Vezi pentru detalii Anexa I, dela sfârșitul volumului, pag. 155.

„PRIMUL ROMAN RASSIST ROMANESC“

„Cartea cuprinde puternice accente antisemite. În gândire, în metoda filozofică, în notații psihologice — găsim cele mai autentice documente rassistice. Sunt fragmente parcă luate direct din Alfred Rozenberg.

Ne aflăm deci, în fața unui caz de evreu, devenit antisemit. Cazul este, orice s'ar spune, senzațional.

(*Adevărul literar*. Anul XIII No. 713. 5-VIII-934).

Textele pentru care „*De două mii de ani*” a devenit un „roman rassist”, iar autorul său un periculos „renegat”, sunt puține. Cam 16 rânduri de tipar, culese dintr'o carte de 350 de pagini. Aceste texte au circulat din mână în mână, dela cronicar la cronicar, subliniate cu litere de foc și denunțate indignării unanime. Lectura cărții ajunsese inutilă, de vreme ce rândurile criminale fuseseră expropriate și zvârlite în domeniul public, pradă curiozității generale și simțului obștesc de onoare.

După cum din complexul unei crime, nu ajung pe masa judecății decât corpurile delictive — un cuțit însângerat, o sticlă cu otravă, un revolver descărcat — tot astfel din această subversivă carte, n'au ajuns în discuția publică decât câteva fraze. Sunt corpurile mele delictive.

Mi-e foarte greu să le discut. Aș putea răspunde că sunt toate, *fără excepție*, falsificate — unele direct în cuprinsul lor material, altele în sensul și spiritul lor. Nu voi spune că aceste falsuri mă indignează. Nu am „indignarea facilă.“ Am cunoscut în profesiunea mea de ziarist atâția visători și atâția martiri, încât mi-am tocit, în tovărășia lor, fibrele revoltei morale. Dar în cazul de față, s'a procedat cu o așa de radicală lipsă de scrupule, încât de multe ori ezitam între dezgust și amuzament. Ba chiar, am avut și un moment de melancolie — singurul — în ziua în care d. Petre Chiricuță, intervenind și d-sa în dezbateri, a măsluit alte două-trei fraze, pentru a-mi demonstra, iar și iar... renegarea *).

---

*) Vezi anexa II.

Cu un dram de vervă și un car de rea credință, ce nu se poate dovedi? Totul, absolut totul.

A cita un text, este o operație de răspundere intimă. Alte sancțiuni decât propria ta conștiință — când dă Dumnezeu să fie — nu există. Iar când nu dă Dumnezeu, libertatea ți-e întreagă și abuzul inocent. Ștergi un cuvânt, suprimi o paranteză, greșești o virgulă — și iată că nefericita pagină care ți-a picat în mâini, spune exact ce ai vrut tu să spună.

Jocul acesta n'are limite. Oricine poate dovedi orice, plecând dela nu importă ce text. Dacă vreți și dacă vă amuză, vă pot găsi în Aeneida lui Virgiliu hexametri despre revizuirea tratatului dela Versailles, iar în Infernul lui Dante terține despre stabilizarea monetară. E o chestiune de punct de vedere, iar punctele de vedere sunt niște animale docile, care merg unde le duci.

O carte este un lucru organic, în care fiecare detaliu este luminat de contextul său, fiecare pagină condiționată de întregul cuprins, fiecare afirmație precizată de nuanțele ei. Nimic mai lesne decât să o ciunțești măcelărește, cu toporul.

Evreii sunt deprinși cu asemenea procedee, căci toate cărțile lor au fost în toate vremurile măcelărite, spre a spune diverse lucruri monstruoase. Arma antisemită cea mai gravă n'a fost nici revolverul, nici piatra, ci cu totul alta: *citatul*. Nu cu citate s'a dovedit omorul ritual? Nu cu citate au dovedit d-nii Cuza și Codreanu că neamul lui Israel se hrănește cu sânge de creștin?

Dece nu s'ar dovedi tot cu citate că „*De două mii de ani*” este un roman rassist, iar autorul său un feroce antisemit?

Singurul lucru nou este că între mânuitorii de citate se găsesc acum și evrei, ceea ce dovedește că au învățat oarecari lucruri dela adversarii lor huligani.

În ce mă privește, n'am nimic de răspuns corpurilor delictate de lèse-judaism. Țin foarte mult să evit orice cuvânt tare — căci s'au aruncat prea multe în acest nefericit caz — dar cred că cine nu este nici imbecil, nici de rea credință, va găsi în „*De două mii de ani*” răspunsul. Singurul posibil.

*

„Renegat” și „antisemit” pentru unii, ro-

manul „*De două mii de ani*” este numai „asimilist” pentru alții. D. Șerban Cioculescu vorbește despre „*setea de asimilare ce animează romanul*” *) Puțin înainte d. Pompiliu Constantinescu formulase altfel aceeași idee: „*D. Sebastian este ce se cheamă un asimilist*” **).

Afirmația mi se pare gravă și — în măsura în care pot avea o opinie despre cartea mea — inexactă. Nu e vorba să polemizez cu d-nii Cioculescu și Pompiliu Constantinescu, de care mă leagă o veche stimă intelectuală. În plus, le datorez recunoștința de a fi vorbit calm și autoritar, într’o învălmășeală, în care atâta lume și-a pierdut capul.

Dar sunt convins că a cugeta asupra raporturilor dintre spiritul iudeu și spiritul local, nu este, nu poate fi, un act de profesiune asimilistă.

Cred de altfel, cu toată tăria că un scriitor nu poate fi „asimilist”. Acest lucru l-ar anula în însăși ființa lui. Scrisul este un act de prezență — asimilismul un act de evaziune.

---

*) *Revista Fundațiilor Regale*. Anul I Nr. 10. Octombrie 1934.

***) *Vremea*. Anul 7 Nr. 347. 22 Iulie 1934.

Mai grav decât o sinucidere, el e o mutilare.

Acest lucru este just nu numai pentru evrei, dar pentru toată lumea. Urmăresc bunăoară cu un viu sentiment de compasiune și de satisfacție, situația grecilor, a bulgarilor și a polonezilor din mișcările noastre de dreapta. Excesul lor convulsiv de „credință” nu le va acoperi niciodată viciul de origină.

Totuși, comedia asimilistă este nesfârșit mai apăsătoare pentru evrei. Un grec care renunță la neamul lui, face cel mult o bună afacere. Un evreu faptuește însă o trădare. *Căci e mult mai greu să fii evreu* — și sentimentul de a fi fugit de unde „e greu”, anulează nu numai rădăcinile orgoliului tău personal, dar și orice puțință de a creea.

Mă feresc să fiu patetic și deaceea nu judec asimilismul sub aspectul său moral. Nu voi spune nici că este odios, nici că este laș. Asemenea cuvinte — și altele mult mai tari — le-am primit eu însumi și știu cât de ușor se pot arunca*). Asimi-

---

*) „...lichea, ticălos, dejecție a ghetoului evreesc...” (I. Ludo).

lismul însă, onorabil sau dezonorant, creează un grav complex de inferioritate, care este un pas spre disoluție, spre sterilitate, spre moarte.

Sunt convins că a minți este un fapt foarte grav, cu riguroase pedepse interioare. El îți ea nu dreptul, dar posibilitatea organică de a-ți mai trăi cu sinceritate viața și de a mărturisi adevărul. Cu ce ar putea răscumpăra asimilismul groaznică minciună inițială, la care te obligă și sub care te strivește?

Nu-i cer vieții decât dreptul de a o privi cu totală sinceritate în față. Acest lucru, astfel spus, poate părea grandilocvent sau pretențios. Nu mă interesează. Vi-l repet și îl mențin. Deaceea scriu. Deaceea sunt.

*

Nu e mai puțin adevărat că în fața valorilor iudaice, se ridică o serie de valori locale, — românești în România, franceze în Franța, germane în Germania. A confrunța aceste două cicluri paralele de valori, a le gândi, a încerca să stabilești relații între ele, este, mi se pare, o obligație interioară dintre cele mai normale.

Există oare un scriitor, evreu prin origină și francez, german, italian sau maghiar prin cultură și formație, care să nu-și pună această problemă?

Iakob Wassermann scria încă în 1920, când hitlerismul nu exista, o carte plină de lucidă tristețe: „*Mein Weg als Deutscher und Jude*. Acest dublu drum, orice evreu trăit într'o altă cultură, decât cea ebraică sau idișistă, trebuie să-l parcurgă și să-l gândească — Ludvig Lewisohn în America, Benjamin Crémieux în Franța, F. Aderca în România.

„*De două mii de ani*” nu este în cultura românească prima carte care să fi formulat această dramă. L-ați uitat pe Ronetti-Roman? L-ați uitat pe Ion Trivale?

Ce e ciudat este că amândoi rezolvau dificultățile la fel de simplu: prin asimilism. „*Manasse*” este o limpede pledoarie asimilistă. Lea să se mărite cu Matei Frunză, Lazăr să se însoare cu Natalia Frunză — și problema s'a terminat.

Astăzi, după atâtea decenii, *Manasse* rămâne o admirabilă piesă de teatru, dar soluția lui Ronetti Roman pare mai puerilă și mai tristă decât oricând.

Cât despre Ion Trivale, după ce a de-

finit în „Noua Revistă Română” noțiunea de „a fi român”, s'a dus să moară pe front, în fruntea plutonului său. Iși închi-puia murind cu capul pe mitralieră, că moare român. S'a înșelat. În 1930, se dez-velea la Predeal un monument al scriito-rilor căzuți în războiu și numele lui Ion Trivale nici nu era pomenit. Nici moartea nu l-a „asimilat” pe Iosef Netzler pămân-tului, pentru care a murit.

Nu e prima oară când evoc această moarte de două ori tragică*). Ar trebui să li se vorbească mereu tinerilor evrei din România despre acest Ion Trivale, a cărui întreagă viață a fost un îndârjit act de ade-ziune la realitățile românești și a cărui moarte a fost o frumoasă inutilitate.

Umbra lui Trivale închide irevocabil poarta iluziilor asimiliste. Dar nu și poarta oricărei înțelegeri. Evreu fiind și rămă-nând evreu, vei încerca totuși să-ți defi-nești locul în societatea și în cultura ro-mânească față de care obligațiile tale sunt cu atât mai pasionate, cu cât nu mai pă-s-trezi nicio iluzie.

---

*) Am scris despre Ion Trivale în *Cuvântul* „antisemit” și „hitlerist” din Noembrie 1933.

Am crezut acest lucru înainte de a fi tipărit „De două mii de ani”. Il cred și astăzi, după toate câte s’au întâmplat.

„IUDA TREBUE SĂ SUFERE”

...are foarte multe lucruri de cucerit și le va cuceri. Dar are unul de pierdut și pe acesta nu știu dacă va izbuti să-l piardă. Are de pierdut obișnuința de a suferi, are de pierdut vocația pentru durere.

(„De două mii de ani“ pag. 327).

„Iuda trebuie să sufere”, formula d-lui Nae Ionescu, a făcut repede populară una din paginile romanului: aceea care vorbea despre „obligația judaică de a suferi.”

Era o afirmație cu multe riscuri, căci pe temeiul ei cronicarii ingenioși puteau construi o serie de consecințe antisemite. Ceea ce s’au și grăbit să facă.

Dacă suferința lui Israel este congenitală, dacă ea face parte din structura rasei, nu-i așa că antisemitismul devine necesar? Nu-i așa că îl justifici, îl aprobi și — cum spunea „Viața Românească” — îl „fundamentezi”?

Nu știu dacă acest raționament foarte logic e o glumă polemică sau o prostie

sinceră. Știu însă că este o înfiorătoare confuzie. Eu vorbeam despre o suferință metafizică, nu de una politică. Mă refeream la o dramă spirituală, nu la una publică. *Acestei* drame, pe *acest* plan, nu-i găseam într'adevăr niciun sfârșit, niciun remediu. Dar e o dramă care n'are absolut nimic de aface cu dreptul de vot al evreilor sau cu regimul lor în universități, cu bunul lor trai sau cu prostul lor trai. E ceva cu desăvârșire independent de condițiile în care trăesc, ceva care depășește dreptatea sau împilarea, egalitatea sau persecuția, pâinea sau mizeria.

Nu spun că această dreptate, egalitate și pâine sunt fără importanță. Nu pretind că a lupta pentru cucerirea lor este inutil. Nu susțin că *în această ordine de fapte* nu există soluții.

Cred însă că aceste soluții nu sunt în ultima analiză, esențiale. Cred că ele nu vor merge niciodată până la rădăcina dramei. Nu pentru că n'ar fi eficace, dar pentru că operează pe alt plan, în altă direcție, cu altă semnificație.

*

Există soluții pentru drama politică evre-

ească? Probabil. Evreii au un partid, o uniune și câteva organizații, care se ocupă cu găsirea lor.

Poate că nu este himeric să nădăjduiești că într'o bună zi, existența acestui neam va fi scutită de adversitățile care o înveninează azi. Cu puțin curaj și cu puțină exagerare, îți iei libertatea de a crede că această zi va răsări cândva și în România. E o speranță naivă, dar nu absurdă. Românii din America sunt foarte buni americani, deși au rămas cu o admirabilă tenacitate români, păstrându-și și limba și folclorul și tradițiile familiare și legăturile cu comunitatea românească. Nimeni nu-i învinovățește de a forma la Cleveland sau la Ohio un „stat în stat”. Ne este deci îngăduit, sprijiniți pe acest exemplu, să așteptăm cu răbdare un timp, care să lichideze și la noi definitiv ceea ce profesorul Nae Ionescu numea încă în Martie 1928 „o politică de huligani, agitatoare, ațâțatoare și oprimentă”. Timpul care a adus, orice s'ar spune, în mai puțin de o sută de ani, mai multă dreptate în această țară, dând libertate țiganilor robi, pământ țăranilor iobagi și oarecare vagă omenie în fabrici și mine, va aduce cândva și acestor evrei, pradă

tuturor diversiunilor de stat, un dram de liniște.

„Timpul” este desigur o soluție înceată, iar „cândva” un termen nesigur. Nu există alte soluții mai grabnice, mai radicale, mai active? Ba da. Există soluția sionistă și — la polul opus — soluția marxistă. Amândouă au fost enunțate în bătălia. „De două mii de ani”. Amândouă se cunosc.

Pentru sioniști, drama evreească se termină odată cu reclădirea statului iudeu în Palestina. Suferim azi pentru că suntem în exil. Nu vom mai suferi mâine, pentru că vom fi reintegrați istoriei noastre naționale. E un punct de vedere impresionant, care răspunde celor mai vechi nostalgii iudaice. E în acelaș timp o experiență de viață capitală.

Pentru marxiști, lucrurile sunt și mai simple. Drama evreească n'are de ce să se termine, pentru bunul motiv că... nu există.

Există în lume o singură dramă și aceea este „lupta de clasă”. Evreii — și anume numai evreii proletari și săraci — suferă întâmplător, din cauza suprastructurii burghezo-capitaliste, care de câte ori se află în criză, lovește în ei, după cum lo-

vește dealtfel în întreg proletariatul*). Când va dispărea această supra-structură, va dispărea și suferința evreilor.

Nu discut aceste soluții. Ele pot fi juste, fiecare în parte sau amândouă laolaltă. Presupun că sunt excelente și că prin realizarea lor problema evreească va lua sfârșit, înțelegând prin „problema evreească” complexul economic, politic și juridic al antisemitismului. Presupun că sionismul sau marxismul, sau orice alt sistem, dacă vreți, va izbuti să suprimă total persecutarea evreilor, sărăcia lor, pribegia lor, întreg lanțul de nefericiri care i-a gătuțit în două mii de ani. Și presupunând acest norocos și radical deznodământ, mă întreb dacă drama judaică nu rămâne totuși intactă...

*

---

*) „Recunoscând lupta de clasă ca o realitate a vieții — pentru *Cuvântul Liber* nu există Juda, nu există neam evreesc. Există exploatare și exploatați. Exploatatorii — români, evrei, greci, turci, armeni etc. — sunt totdeauna exploatare. Exploatații — români, evrei, greci, turci, armeni, sunt totdeauna exploatați.

Muncitorul evreu trăește aceeași viață mizerabilă, ca și muncitorul român. Exploatatorul evreu încasează aceleași beneficii injuste ca și exploatatorul român“. (*Cuvântul Liber* No. 44. Septembrie 1934).

Evreii sunt un neam tragic.

De ce? Nu știu de ce. Pentru aceleași motive, pentru care elvețienii sunt un neam placid. E o chestiune de destin, de vocație, de necesitate intimă. E mai ales o realitate, care își depășește explicațiile.

Un marxist nu va înțelege acest lucru, el care vede lumea în raporturi simple, schematice și reductibile la o singură cauză. Unde începe ireductibilul, acolo sfârșește câmpul de vedere marxist. Imi dau deci seama că cel puțin pe acest front, înțelegerea este exclusă.

Faptul de a gândi prin „imponderabile”, de a vedea adică lucrurile direct, în ceea ce ele scapă unui sistem mecanic de cauze, este susceptibil de cele mai savuroase ironii. Se poate glumi la nesfârșit pe tema asta și s'a și glumit *).

---

*) „Imponderabil se cheamă ceva ce nu se poate spune — nu că ar fi un lucru de rușine, dar pentru că nu știi cu ce să începi. E un fel de ă—ă—ă — în vorbă și gând, care, în desperare de cauză, se refugiază în gesturi cu mâna. Ori cu pumnul. Vrei să spui ceva, îți stă vorba pe limbă, dar nu poți s'o emiți. De aceea, boul nu vorbește ci rage, nu pentru că ar avea limbă groasă, ci fiindcă mintea și sufletul îi sunt pline numai de imponderabile. Im-pon-de-ra-bi-le!“ (*Iuda trebuie să sufere, pentru că e suferind I. Ludo. Pag. 23. Editura Adam. 96 pagini, 20 lei*). Vezi anexa III.

Evreii sunt un neam tragic. Cred în acest adevăr, oricât ar fi el de trist, de o-bositor sau de primejdios. Desigur, ar fi mai comod și mai plăcut, și pentru ei și pentru toată lumea, să fie un neam vesel, nostim, bine dispus și hazliu. Viața ar fi un chef permanent, dacă globul n'ar fi populat decât de domnii Ion Pribeagu și I. Ludo, multiplicați în două miliarde de exemplare. Din nefericire, există oameni tragici și există neamuri tragice. Există anumite sensibilități înclinate spre dramă, anumit climat moral care adăpostește și fecundează rădăcinile amare ale vieții.

Lucrurile și faptele nu spun nimic prin ele înșile. Aceeași întâmplare poate fi o farsă sau o tragedie, după omul care o trăește. Nu lucrurile sunt măsura noastră, ci noi măsura lor. Sunt oameni sterpi sau indiferenți sau insensibili, care trăesc în vecinătatea catastrofelor fără să le vadă. Sunt alții, care simt din depărtare, după un semn, după o umbră, după un nimic, apropierea dramei. Pe unii, un măcel sau un naufragiu îi lasă cum i-a găsit, fără să le fi clintit nepăsarea. Pe alții, o îndoială, o întrebare, o amintire, îi devastează. E

altă rezonanță, alt material uman, altă temperatură.

Judaismul este în fața existenței o poziție tragică. Nu prin istoria lui zbuciumată, ci prin lumina pe care o proiectează asupra acestei istorii, prin rezonanța pe care i-o dă. Mă întreb dacă pe umerii altui popor, aceeași istorie de masacre și incendii n'ar fi cântărit mai ușor. E în judaism o tensiune, în stare să dea celui din urmă fapt un sens dramatic.

Conștiința judaică închide în sine o anti-teză, pe care nu o va rezolva vreodată, pe care în orice caz până azi n'a rezolvat-o. Ea întrunește într'un paradox fără soluție, inteligența în formele ei cele mai reci și pasiunea în formele ei cele mai despletite. Cerebral și patetic, judaismul oscilează între luciditatea și febra lui, una exasperată de vecinătatea celeilalte, una încercând să o anuleze pe cealaltă, amândouă prinse într'o luptă care nici nu le suprimă, nici nu le împacă. E un popor de critici și de vizionari. Contrazicerea acestei duble vocații neliniștește întreaga lor viață, întreaga lor cultură. Critici prin facultatea lor excepțională de abstracție, vizionari printr'un simț direct al misteru-

lui. Tot ce se spune despre evrei este contradictoriu, pentrucă se referă când la un pol, când la altul al structurii lor.

Sunt evreii sceptici? Sunt desigur.

Sunt ei misionari și profetici? Nici vorbă. O spune toată lumea.

Cum se împacă atunci profunda lor îndoială cu arzătoarea lor credință? E un val de profetism care străbate istoria judaismului proiectând mari umbre fantastice dealungul ei și e în acelaș timp, în sens opus, o continuă rezistență raționalistă și abstractă. Această permanentă tensiune între o sensibilitate tumultuoasă și un simț critic neîndurător, este rana vie a judaismului, e nervul său tragic. Sinagoga însăși crește deasupra acestei contraziceri violente, sinagoga mistică și talmudică, bătută de mari vânturi interioare și înclinată spre severe exerciții logice.

Sunt evreii un neam orgolios? Evident. Antisemiții o spun și evreii o confirmă. Sunt într'adevăr orgolioși. Și totuși niciun popor nu s'a biciuit pe sine însuși cu mai multă sălbătăcie, niciun popor nu și-a mărturisit cu mai multă cruzime păcatele reale sau imaginare, nimeni nu s'a pândit mai aspru și nu s'a pedepsit mai rău.

Profeții biblici sunt cele mai năprasnice voci, care au răsunit vreodată în lume. Prin ce efort de umilință, un popor orgolios suportă asemenea flagelări?

Și nu e aceasta ultima contradicție a spiritului iudeu. Abstract și pasionat, mistic și sceptic, orgolios și umil, el cunoaște o altă dramă la fel de ascuțită, a singurătății.

Se vorbește mereu de solidaritatea evrească. E o realitate. Se vorbește în același timp de individualismul evreesc. E și aceasta o realitate. Dar cum trăesc ele împreună? Ce punte leagă și face posibilă existența simultană a două direcții sufletești atât de ostile?

Evreul e un om singur. Il duce spre singurătate orgoliul lui, luciditatea, îndoiiala. Și totuși e în el un sentiment de participare la forțele colective, sentiment ce animează toată istoria evreilor. Un om, unul singur, este un întreg univers. Și pe urmă, în același moment, un om singur nu este nimic.

Mă gândesc la alarma cu care se așteaptă seara în sinagogile de provincie, strângerea unui grup de zece evrei pentru rugăciune. Trebuie neapărat zece, cel

puțin zece. Lipsește unul singur și ceilalți nouă sunt neputincioși, dezarmați: Dumnezeu nu-i ascultă. Dar când sunt zece, e tot poporul acolo.

Pretutindeni în judaism, bănuiesc efortul de a trece dela „eu” la „noi” și drama de a nu putea niciodată realiza deplin această trecere.

Iată, acestea sunt antinomiile spiritului iudeu. Pe adversitatea lor, pe violența lor interioară, judaismul trebuie să existe, să creeze și... să sufere. Intreaga lui istorie nu e poate decât o încercare disperată de a găsi linia de mijloc între pasiune și inteligență, între mistică și îndoială, între orgoliu și umilință, între solitudine și colectivitate.

E posibilă această linie de mijloc? E posibil acordul atâtor drumuri contrarii? Nu știu! Ceeace știu însă e că în mai multe mii de ani — nu în două mii, ci în toate miile de ani ale existenței sale — judaismul n'a izbutit să facă pace între marile sale adversități interioare. Dacă ele sunt ireductibile. Iuda va suferi, „Iuda trebuie să sufere”.

Are antisemitismul vreun raport cu această tragedie? Poate da. Dar un raport cu totul exterior și neesențial. Este un fel de „lege a celei mai mici rezistențe”, care canalizează spre evrei diversiunile de ură ale organismelor în criză. Rând pe rând, biserica, feudalismul, burghezia în ceasurile lor de descompunere, au îndreptat momentan spre evrei forțele latente ce le subminau. Dar nu acest antisemitism determină tragicul judaic. Il alimentează dar nu-l explică și nici nu-l provoacă. El rămâne la periferia suferinței evreești, care își are autonomia ei spirituală.

Prin ce sunt tragice misterele dramatice ebraice? Prin antisemitism? Dar nici nu există acolo. Prin ce e tragică drama lui Anski, *Dibuk*? E o dramă între evrei fără niciun ecou din afară. Nu e vorba nici de pogromuri, nici de *numerus-clausus*, nici de d-nii Cuza și Codreanu — și este totuși o cutremurătoare tragedie judaică, arzând în propriile ei flăcări.

V'ați gândit vreodată că momentele de cea mai înaltă tensiune ale dramei sale, neamul lui Israel le-a trăit sub profeți? Mi se pare că hitlerismul nu exista pe atunci. Și cred că într'o bună zi, nu prea de-

părtată, va înceta să existe. Dar „Iuda“ va continua să sufere. Cine vrea să râdă de acest lucru, are toată libertatea. Cine poate să râdă, e în plus un om fericit*).

*

Trebue să întârziem asupra simțului comic la evrei și să observăm că nici el nu e altceva decât o altă formă a sentimentului tragic? E nevoie să vorbim despre sensul ideii de humor, despre grimază, despre satira care se întoarce înapoi, ca un glonte ricoșat și ne lovește tot pe noi?

Sunt lucruri cunoscute. Schalom Alechem, Marc Chagall, Charlie Chaplin au dus în literatură, în plastică și în pantomimă această tristă cruzime a râsului evreesc. Ea nu păcălește pe nimeni și nici pe noi.

*

---

*) Ce poți să faci? Dacă trebue, trebue. Așa-i, pe semne, scris dela Dumnezeu. Să sufere. Iuda trebue să sufere. Nu din pricina oamenilor, cari, vai de mine, nu sunt nici răi, nici nedrepti, ci fiindcă așa *trebue*. Oricât de buni și drepti am fi cu Iuda, oricât de draguț ne-am purta cu el și cu ai lui — el tot va suferi până în adâncul veacurilor. Pupă-l, ori bate-l, e tot una la el. Va plânge și așa și așa. (I. Ludo. *Iuda trebue să sufere* etc. pag. 50).

Scriam în „De două mii de ani”:

„Adversitatea lor, a antisemiților, ar fi la urma urmelor suportabilă. Ce ne facem însă cu adversitatea noastră, cu propria noastră adversitate?”

Cu ei ne vom împăca poate — cine știe? — într’o zi. Cu noi însă, când? Când? Probabil niciodată.

Nici revoluția marxistă, nici sionismul nu vor ajunge până aici. E un punct de foc, pe care nu-l vor surprinde și pe care mai ales nu-l vor suprima. Toate victoriile sunt posibile, în ordine politică, economică și socială. Sub toate aceste victorii însă va rămâne probabil aceeași ireductibilă „vocație pentru durere”.

Este acesta un destin deprimant? Nu cred. E un destin mare, de zbucium și de neliniște, care aruncă umbre și lumini până departe în fundul veacurilor.

Popoarele fericite n’au istorie, spunea cineva. Poate că au, dar n’o simt, n’o trăesc, n’o transfigurează. Fecunditatea și durerea merg mereu împreună și însuș faptul de a da viață este un fapt de suferință.

„Iuda trebuie să sufere” însemnează probabil „Iuda trebuie să creeze“. De ce vorbiți despre „frig“ și „întuneric?”.

DESPRE ARTA DE A FI IN ACELAȘ TIMP REACȚIONAR ȘI BOLȘEVIC

„Sculpă pe democrație și
drepturile omului...”

„Viața Românească”.

„Insultă siguranța națio-
nală și sentimentele patrio-
tice”.

„Porunca Vremii”.

„De două mii de ani” nu este numai cum s’a văzut până acum, un roman ras-
sist și renegat, ci în plus un roman reac-
ționar și bolșevic. „Reacționar” pentru
Adevărul literar, *Viața românească*, *Șan-
tier*, etc. — „bolșevic” pentru *Apărarea na-
țională*, *Porunca vremii*, etc.

Este un „exces de onoare”, cum se spune
în Cidul lui Corneille, care mă emoționează.
Iată-mă realizând într’o singură carte un
fel de „uniune națională” între extrema
dreaptă și extrema stângă, un fel de „front
comun” între burghezie și proletariat.

Se procedează și aici — evident! — tot
cu citate. O serie de citate „reacționare”

pentru *Adevărul literar* — și altă serie de citate, „bolșevice“ acestea, pentru *Apărarea națională*.

Imi iau și de astă dată libertatea de a nu le răspunde.

Ca și pentru „citatele antisemite” cred că simpla lectură a cărții ajunge ca să restabilească adevărul. Iar dacă nu ajunge, cu atât mai rău pentru carte. V'am spus că n'am de gând s'o apăr. Mă interesează doar să lămuresc anumite fapte *în afară* de carte și să discut câteva atitudini *în afară* de literatură. Ele au fost pierdute în toiul luptei când de un bătaș, când de altul și nu e rău să le adunăm azi la lumină.

Bunăoară această chestiune a democrației și a reacțiunii. O găsesc în „dosarul cu probleme”, atacată pe mai multe zeci de pagini.

Oricât ar fi ea de străină romanului, prilejul de a explica un punct de vedere și o poziție nu vreau să-l pierd. Nu e pentru întâia oară, când mă aflu la mijloc, între mitralierele ideologice ale extremei drepte și ale extremei stângi. Așteptându-le pe celelalte: mitralierele pur și simplu.

Este infinit probabil că din frământările pe care le trăește azi omenirea, va ieși o nouă ordine socială. Este aproape sigur că nu ne aflăm într'o simplă criză de conjuncturi, ci într'o vastă criză de structură. Fundamentele politice și economice ale actualei lumi nu mai țin. Intră în jocul istoriei alte forțe.

Proletariatul? Țărănimea? Probabil. Nu e greu de văzut că istoria se face printr'o serie de cercuri concentrice, din ce în ce mai mari, cuprinzând masse de oameni mereu mai numeroase și chemând la viață straturi de umanitate mereu mai largi și mai profunde. Cu o imagine retorică, s'ar putea spune că istoria își desface, cu fiecare ev, mai largi brațele pentru a cuprinde cât mai mulți oameni. Cercul feudal îmbrățișa foarte puțini, cercul burghez apreciabil mai mulți, cercul proletar sau țărănesc ori — dacă se poate — proletar și țărănesc, va îmbrățișa enorm de mulți.

Sumar vorbind, aceste tendințe revoluționare, astăzi încă obscure, se pot rezuma și se rezumă cu o singură idee: primatul colectivului asupra individualului.

Este o idee patetică și cu mare succes

Dar este mai ales o idee justă. Colectivitatea trece înaintea individului. Accentul istoric se deplasează dela „om” la „massă”.

Acest adevăr prea global ascunde însă nenumărate primejdii și un groaznic artificiu. Dela o realitate se ajunge așor la o abstracție: moartea individului. O anunță cu mult entuziasm și extrema dreaptă și extrema stângă, această moarte care poate foarte ușor deveni un asasinat.

Comuniștii și fasciștii își fac din „spiritul de cazarmă” axa acțiunii lor politice. Mai mult decât atât: justificarea lor morală. „Omul în uniformă” este tipul de grandoare umană, pe care experiențele extremiste de dreapta și de stânga încearcă să-l impună timpului nostru. Cămășile negre, brune, albastre și verzi simplifică violent ideile, atitudinile și sentimentele, reducându-le la o culoare, la un semn, la un strigăt.

Se retează astfel dintr'odată toate în-doelile posibile, se strivesc nuanțele, se teșesc sub o formidabilă presiune nivelatoare, pozițiile personale de gândire. Nu rămân în joc decât două-trei adevăruri absolute și nebuloase, asupra cărora nimeni

n'are voe să se întrebe, dar pentru care toată lumea trebuie să moară.

Da, nu — alb, negru. Atât. Restul e suprimat, șters din conștiința noastră, sterilizat în sensibilitatea noastră. Cu o cămașă, cu un imn, cu un salut și cu o insignă, ai rezolvat toate problemele, ai găsit toate răspunsurile. Vrei o religie? Iată o carte de membru. Vrei o metafizică? Iată un imn. Vrei o pasiune? Iată un șef.

Este enorm de simplu, Cheia adevărului, cheia tuturor adevărilor, stă în această cămașă, care îți va ține loc de conștiință, de inteligență, de simțire și de acțiune. Omul în sacou este supus erorilor. Omul în uniformă este infailibil. Rareori umanitatea a avut înaintea ei atâtea comodități de a-și rezolva problemele interioare. O cruce cu cârlige, un mănunchiu de nuele, un ciocan și o secere, rezumă, rezolvă și suprimă totul.

Ar fi prea ușor să râdem de această mistică a omului în uniformă. Să recunoaștem că ea răspunde unui gust natural pentru ceremonie, unei voluptăți reale de a crede în ficțiuni și de a te supune lor. Omul e un animal cu instinctul spec-

tacolului, iar dintre spectacole cel mai amețitor este al mulțimii. O sută de mii de tineri, care ridică într'o arenă brațul drept în sus, o sută de mii de brațe tresărind parcă dintr'un singur umăr, este o mașină care flatează nu știu ce instinct de putere, nu știu ce senzație biologică.

Să nu disprețuim această voluptate. Este cu mult prea periculoasă. Un corsar de geniu, un sergent-major îndrăzneț, surprinde într'o bună zi această slăbiciune sentimentală, șueră dintr'un țignal, strânge în jurul lui zece mii de băeți, îi pune să ridice brațul drept în sus... și face o revoluție.

Să nu râdem de această slăbiciune naturală, dar să o suspectăm. Este o beție de putere și o beție de supunere, care se sprijină reciproc, se excită una pe alta și merg mână în mână până la cele mai dezordonate forme de demență. „Demența de putere” a făcut prea multe masacre în lume, și masacrele ei au fost totdeauna triste, sterpe, lăsând pe urma ceasurilor de amețeală și voluptate, un iremediabil gust de cocleală.

Am văzut adesea bărbați puternici, incapabili să lupte și să reziste pentru că erau... gâdilați. Iertați-mi comparația, dar

am impresia că marii corsari ai istoriei, marii ei haiduci, „bunii tirani” au procedat totdeauna prin căutarea punctelor sensibile ale mulțimii. Din momentul în care au găsit aceste puncte sensibile, din momentul în care au știut „unde să gădile” — partida era câștigată. Reacțiunea masselor a fost totdeauna anulată prin excitarea voluptăților sale simple. Corurile, marșul în cadență și simbolurile vagi, aceste beții psihologice, sunt materialul prim al oricărei dictaturi. Că sunt dezonorante sau nu, puțin interesează. Ele sunt însă eficace și asta e deajuns.

Există un singur dușman, care le poate sta împotriva: spiritul critic. Deaceea orice dictatură, fascistă sau comunistă, debutează prin suprimarea lui. „Abiectul spirit critic”, pe care alcoolul și dictatura îl îndepărtează după primele excese, din pudoare uneori, de frică totdeauna... Este și această renunțare la luciditate o voluptate în plus, căci atenția nu este comodă, severitatea cu tine însuși nu e plăcută, iar veghea nu e odihnitoare. Noaptea de chef va trece însă și în zori va veni dezgustul. Noaptea de chef țin uneori foarte mult în istorie: ani și decenii, dacă nu veacuri.

La sfârșitul lor, dezgustul însă vine fără greș.

„Moartea individului” este moartea spiritului critic. Nu cred în acest deces. El ar însemna moartea omului, pur și simplu.

Nu știu încotro ne vor duce revoluțiile de azi sau de mâine. Nu știu unde se va sfârși procesul de descompuneri, pe care incontestabil îl trăim. Știu însă că există anumite valori umane indestructibile. Ele vor rămâne.

Nicio revoluție nu va anula în noi conștiința opunerii dintre „eu” și „lume”. Nici o revoluție n’a suprimat-o până azi. Progresul este posibil pe orice plan, numai pe acesta nu.

Sunt câteva drame esențiale, care i-au fost date omului și pe care el le va păstra, indiferent de condițiile lui materiale. Nimeni nu ne poate da o dispensă generală de a trăi aceste drame și de a le răscumpăra fiecare cu viața noastră. Nici un sistem social nu va escamota realitățile de conștiință, prin care suntem oameni și trecem cu un cap mai sus de zoologie.

„Eu și lumea” este o dramă pe care omul în uniformă nu o cunoaște. E un

fericit. Fericit ca o albină, ca o furnică. Locul lui în lume e sigur, orizontul precis, funcția strictă. Dar umanitatea nu poate trăi prea mult din ignorarea propriilor ei legi. Că tinde uneori spre stup și furnicar, este explicabil, stupul fiind regimul certitudinilor absolute și deci odihnitoare. Dar condiția noastră naturală este libertatea, stare dificilă, dramatică și obligatorie. E mai ușor să fi albină, decât om. Din nenorocire însă nu există puțință de a opta. Vom rămâne oameni, chiar dacă vom încerca să nu mai fim. Libertatea nu este o revendicare și nici un ideal, ci o puternică obligație structurală, împotriva căreia ne revoltăm din când în când, invidioși de fericirea furnicilor.

„Omul în uniformă” are gata un răspuns zdrobitor pentru omul civil: *individualist!* Este o teribilă invectivă, dar și o inabilă confuzie.

Nu. A rezista spiritului de stup, nu este o atitudine individualistă, ci dimpotrivă o afirmare a ideii de om, care trebuie menținută. Nu e nimic abstract și nimic juridic în această rezistență. Nu este mai ales nimic egoist.

Aşa zisul nostru „individualism” nu are nimic de împărţit cu o societate, în care nouă zecimi din oameni sunt ţinuţi în zdrobitoare condiţii de inferioritate. Omenirea îşi va pune mai curând sau mai târziu problema săracilor şi a bogaţilor. Aşa zisul nostru „individualism” nu stă deacurmezişul acestui drum. Dar e un drum care nu poate trece peste viaţa noastră interioară nu poate mesocoti singurătatea noastră şi drepturile acestei singurătăţi, singură creatoare de valori umane. Toate rugurile, toate mitralierele, toate ocele din lume sunt insuficiente pentru a suprima din rădăcină aceste drepturi, aceste obligaţii. Pentru a le ucide, ar trebui ucis mai întâi omul însuşi. Într'un cimitir, problema ar fi simplă.

Marxismul şi fascismul pot cuprinde o sută de adevăruri politice şi economice decisive, dar amândouă pornesc dela o groaznică ignorare a omului. Este şi în marxism şi în fascism o lipsă de viaţă şi un abuz de scheme, care le face din capul locului artificiale. Acest lucru se va răzbuna astăzi sau peste o sută de ani, dar se va răzbuna.

Recunosc că această poziție între extreme nu este ușor de menținut. Când jumătate din oameni strigă „da” și cealaltă „nu”, pus între aceste două intransigente, ești amenințat să fi de două ori lovit. Se circulă greu astăzi prin lumea ideilor, fără uniformă. Spiritul critic n'a avut niciodată uniformă. E un civil.

M'am ferit mereu de adevărurile absolute, pe care le pui în buzunar ca pe un permis de armă. Am încercat să-mi păstrez dreptul modest, dar tenace, de a înțelege lucrurile în nuanțe și în distincții. Nu sunt un partizan: sunt mereu un dizident. N'am încredere decât în omul singur, dar în el am foarte multă încredere.

Acest lucru nu-l spun și nu-l plătesc pentru prima dată. Am fost „fascist” când am vorbit despre marxiști; am fost „marxist” când am vorbit despre fasciști. Astăzi sunt și reacționar și bolșevic.

Imi dau seama că orice precizare e inutilă. Oamenii ăștia nu aud, decât ce vor; nu văd, decât ce li se pare.

„*De două mii de ani*” nu pune problema decât incidental și numai în măsura în care eroii cărții o trăiau. Dar am scris în acest sens nenumărate articole de

ziar și revistă, am ținut în acelaș sens câteva conferințe. Inutil. Rămân un huligan și un bolșevic.

În 1932, ideologii dintre Capșa și Corso anunțau iminenta instaurare a comunismului. Intelectualii bucureșteni se converteau pe capete. Am vorbit atunci la Fundația despre „individ și colectivitate” în fața câtorva sute de marxiști bănuitori și indignați. Spuneam acolo ceea ce scriu astăzi, ceea ce mereu am scris. „*Burghez!*” au strigat amicii mei dela extrema stângă. Fascist și burghez. Știam că nu se poate lupta cu judecata lor rapidă. Dar am publicat în „Cuvântul” un articol de precizare, pe care îl recitesc astăzi cu bucurie, surprins de actualitatea lui*).

În Noembrie 1933, după aproape doi ani, lucrurile se întâmplau exact pe dos. Între Capșa și Corso, tinerii ideologi se converteau la gardism de fier. Revoluția fascistă trebuia să vină dela o zi la alta. Dacă nu Marți, Miercuri, dacă nu Miercuri, Vineri dimineață cu siguranță.

S'a întâmplat să vorbesc din nou la

---

*) „...și eu sunt burghez” („Cuvântul” No. 2449. 15 Februarie 1932). Vezi anexa IV.

Fundație, într'o dezbatere publică despre democrație și dictatură.

„In Noembrie trecut, orizontul politicii românești era în adevăr întunecat. Se adunaseră norii din toate părțile. In Germania, hitlerismul bătea în plin. La noi, sub influența directă a Berlinului, extremismul de dreapta își pregătea cele mai îndrăznețe asalturi. A vorbi despre democrație sau chiar mai puțin: despre omenie — era o naivitate unenori, o cutezanță câteodată.

(T. T. Branște Cuvântul liber No. 52)

Da, e adevărat. A vorbi despre omenie era o cutezanță. Aveam înaintea-mi din nou câteva sute de tineri înflăcărați — aceeași poate ca în Februarie 1932, dar convertiți acum la hitlerism — și trebuia să vorbesc împotriva lor, despre libertate. Și de vreme ce cu doi ani în urmă fusesem pentru ei un „burghez”, deveneam acum un „bolșevic”. E o sinceră mândrie să te

află mereu în contratimp cu asemenea oameni.

Recapitulez tot ce am scris în atâția ani și sunt fericit că pe urma efortului de a defini în fiecare rând o poziție de veghe și de critică, nu au rămas în piața publică decât două strigăte sumare: bolșevic! burghez! Restul va fi mers poate către pușinii oameni, pentru care scriu și fără de care scrisul mi s'ar părea un act pustiu.

Pentru ceilalți, eu voi rămâne mereu „un gazetar burghez dela ziarul naționalist ortodox și huligan Cuvântul”.

Căci să nu uităm, a doua sau a treia mea crimă (le-am cam pierdut numărul) aceasta este: „Cuvântul”!

„CUVANTUL”

„...Mihail Sebastian care a flert șapte ani în cazanul cu smoolă antisemită dela Cuvântul”.

Reporter. Iunie 1934.

Nu e decât un an de când, pentru serbarea unui deceniu de apariție, scriam cronica vieții și luptelor „Cuvântului”. Aș vrea ca paginile acelei cronici să-și păstreze mereu îndârjirea și pasiunea cu care le-am scris. Ele rezumă zece ani de înfrângeri și victorii, dincolo de care, cine n'a fost de față, nu va ști niciodată câte eforturi se ascund, câte crâncene suferințe, câte orgolioase tăceri.

Recitesc astăzi acea cronică, pe care nu știu ce ironică potriveală o lăsase în sarcină mea, o recitesc și o confrunt cu tot ce s'a scris despre „Cuvântul” în ultima vreme.

Caut bine în amintirile mele din trecut, revăd zi cu zi anii mei dela „Cuvân-

tul", reconstituiesc perioade întregi, lupte campanii, pamflete, retrăesc toată zbuciumata existență a ziarului dealungul unor vremuri în care s'au întâmplat atâtea și s'au schimbat atâtea, încerc să evoc toți oamenii care au trecut pe acolo, toate dramele și comediile al căror martor am fost, mă silesc să strâng într'o imagine timpul scurs între Noembrie 1927 și Noembrie 1933 și încerc să descoper în acest lung film, care a fost în bună parte filmul primei mele tinereți, încerc să descoper acel „Cuvântul” huligan, antisemit, reacționar, provocator de pogromuri și agent de persecuții, despre care vorbește astăzi literatura bunilor mei polemști.

Să lăsăm pentru moment deoparte acțiunea „Cuvântului” din Noembrie și Decembrie 1933, în ultimele 45 de zile care i-au precedat suspendarea. Și să lăsăm deasemeni deoparte prefața d-lui Nae Ionescu la romanul meu. Vă rog să credeți, că nu-mi ocolesc dificultățile. Voi vorbi despre aceste lucruri în alt capitol, oricât mi-ar fi de penibile sau tocmai pentru că îmi sunt penibile.

Ingăduiți-mi însă să mă opresc deocamdată la „Cuvântul” dinaintea tristelor fapte

dela sfârșitul anului 1933. Acestui „Cuvântul” i-am aparținut și îi voi aparține mereu în amintire. Sunt bucuros să primesc toate insultele pentru această faptă și pentru această mărturisire.

*

Era „Cuvântul” un ziar de dreapta?

Intrebarea mi se pare fără sens. Întâiu fiindcă termenii — „stânga” și „dreapta” — sunt cel puțin la noi, lipsiți de orice realitate. Considerați numai faptul că „stânga” noastră actuală este reprezentată de tinerii liberali și spuneți dacă acest simplu fapt nu reduce la ridicol asemenea categorisiri.

Cuvinte deșerte, fără obligații corespunzătoare, „stânga” și „dreapta” românească adăpostesc cele mai variate compromisuri, cele mai fanteziste contradicții. Lipsei lor de conținut politic, li se adaugă o gravă lipsă de sinceritate personală, care le golește de orice înțeles real. E o discrepanță strigătoare între ceea ce spun oamenii și între ceea ce fac ei, e un dezacord total între scrisul lor și viața lor. Democrați cu scandaloase averi, socialiști cu străluci-

toare carieră mondenă, teologi cu chef și temperament — e prea plină societatea noastră de asemenea exemplare, pentru a ne mai osteni să credem în „democrația”, în „socialismul” și în „ortodoxia” lor. Ce valoare și ce sens poate avea „democrația” unui director de gazetă care încasează 200.000 de lei pe lună, în timp ce în subsolul tipografiei lui se sting de tuberculoză corectori și muncitori înfometati?

Nu spuneți că acest fel de a judeca este sentimental. Dimpotrivă el e singurul în stare să verifice autenticitatea unei atitudini și adevărul ei. O atitudine pe care nu o trăești tu cel dintâiu, este în cel mai bun caz o iluzie, când nu este deadreptul o excrocherie.

Să lăsăm deci termenii gata făcuți, judecățile globale, jumătățile de adevăr ratificate de cafenea.

De „stângă” sau de „dreapta”, *Cuvântul* este dincolo de aceste inutile scheme, o faptă vie care trebuie judecată în realitatea ei.

Făceți o socoteală a politicei românești în ultimii zece ani, și veți găsi „Cuvântul“

angajat mereu de partea forțelor radicale, împotriva forțelor de reacțiune.

Sub direcția lui Nae Ionescu, „Cuvântul” a fost mereu „bolșevic” și „subversiv”. El a fost mereu „anumita presă”. Nu văd care este campania acestui ziar până la Noembrie 1933, nu văd care este lupta sa, la care un om de stânga n’ar fi obligat să subscrie.

Acțiunea constant anti-liberală? Lupta pentru național-țărăniști în 1927—1928? Campania pentru conversiune și revizuirea datoriilor? Campania pentru orientarea către Rusia sovietică?

Poate campania pentru restaurație? Dar recunoașteți că dincolo de teoriile asupra principiului monarhic, *în fapt*, restaurația a fost în 1930 un act radical, realizat împotriva tuturor inerțiilor reacționare.

N’a fost problemă, n’a fost situație, n’a fost moment politic, pe care „Cuvântul” să nu-l fi înțeles și luminaț sub unghiul de vedere al revoluției. Și nu e vorba, n’a fost cel puțin până în Noembrie 1933, despre o falsă revoluție, variantă a unui huliganism camuflat în genul hitlerismului sau al gardismului de fier. „Cuvântul”

nu se lăsa păcălit de diversiumile antisemite, pe care le montau vizibil când liberalii, când averescanii, când național-tărăniștii. Ce s'a întâmplat după Noembrie 1933 este altă istorie și voi reveni asupra ei fără ezitare. Dar până atunci, „Cuvântul“ a fost o serioasă reductă împotriva antisemitismului. Mișcările studențești n'au primit cuvinte mai aspre decât cele pe care le scria profesorul Nae Ionescu în „Cuvântul“, fără grija de a menaja susceptibilități sau de a câștiga simpatii. Recitesc astăzi *Duminica* dela 12 Decembrie 1927, scrisă în urma devastărilor dela Oradea-Mare*):

„Studenții arată că pentru ei creștinismul e o firmă polemică și politică — nu o realitate spirituală.”

Dar acesta a fost mereu creștinismul antisemiților: o firmă polemică și politică. Impotriva ei „Cuvântul“ s'a ridicat hotărît, refuzând orice demagogie, dar mai ales demagogia antisemită. Voi arăta pe larg, într'un capitol special, care a fost atitudinea acestui ziar față de judaism.

---

*) Vezi Anexa VI.

Ar trebui poate să schițez întreaga sa politică față de problema minorităților, politică liberă și curajoasă, reclamând cele mai largi drepturi pentru evrei, maghiari sau ucrainieni și negând cu vehemență „teoria statului național în absurditățile ei polițiste” (Nae Ionescu 2 Martie 1928). Este aceasta o atitudine de ziar reacționar?

Dacă „dreapta” și „stânga” ar fi altceva decât două vorbe goale; aș spune că ziarul „Cuvântul” era un ziar de stânga. Prefer însă să spun mai simplu că era un ziar de omenie. Este mai mult și mai greu. Poate pentru că el însuși era oprimat și fugărit, „Cuvântul” mergea din instinct către cei oprimați. Nu credea în drept, dar credea în dreptate. Nu credea în legalism, dar credea în omenie. Vi se par aceste cuvinte vagi? Mai vagi decât „stânga” și „dreapta”? Pentru „Cuvântul”, dreptate și omenie nu erau termeni sentimentali, ci foarte serioase criterii. Dincolo de formule, abstracții și idei generale, erau singurele lui puncte cardinale. Și nu greșea.

Poate mă înșel. Poate sunt prea aproape de tot ce s'a întâmplat, pentru ca

să văd just. Nu cred, dar e posibil. Poate „Cuvântul” nu reprezenta decât o poziție contra-revoluționară, travestită în diverse echivocuri. Poate „statul țărănesc” este realmente o formulă fascistă, pentru uzul marelui industrii și al burgheziei în derută. Mărturisesc că acest vocabular marxist nu mi se pare că spune mai mult decât vocabularul fascist. Mereu abstracții, scheme și idei fixe.

Dar nu numai pentru noi, care ne aflam în casa „Cuvântului” și care ne puteam deci lăsa — să zicem — păcăliți de iubirea sau părtinirea noastră, ci și pentru cei din afară, ziarul acesta era un post înaintat de luptă. I se puteau cere „Cuvântului” acte de curaj sau de simplă omenie, care nu se cereau niciunui alt ziar. Oamenii, adversari sau prieteni, dar mai ales adversari, veneau la „Cuvântul” în momentele lor grele. Ce îi aducea acolo? Probabil sentimentul că intră într’o casă de bună înțelegere și de omenie. Câte note, informații, sau proteste proletare, după ce făcuseră ocolul tuturor redacțiilor, unde din prudență, erau refuzate, n’au găsit găzduire în paginile „Cuvântului”? Câți feroși comuniști n’au urcat treptele

acestui ziar huligan, ca să se plângă de o arestare, de o brutalitate sau de o priemejdie și să ceară o mână de ajutor?

Mă întreb dacă printre ei nu se află niciunul, care să-și amintească și — amintindu-și — să aibă o îndoială, o reticență, o ezitare... Știu foarte bine că un revoluționar n'are timp să fie sentimental — și bine face. Dar nu e vorba de sentimentalism, ci de memorie*).

*

Acesta a fost huliganismul „Cuvântului”, pentru care sunt astăzi direct și personal tras la răspundere. Este o onoare pe care n'o declin, deși n'o merit.

„Cuvântul” era o faptă mai mare decât condeiele noastre personale. Mi-ar fi lesne să-mi limitez responsabilitatea la propria mea semnătură. Dar nu vreau. Prezența mea acolo nu era un accident. Poate o eroare, dar nu un accident. Indiferenții plecau repede din redacția „Cuvântului”, unde drep-

---

*) Nu vreau să dau nume și nici detalii. Ele nu-mi aparțin. Sunt totuș două întâmplări, pe care le voi povesti, căci eroii lor au pierdut de mult dreptul la tăcere. — Vezi Anexa VII.

tul de a scrie era atât de aspru și, de multe ori, fără nădejde. Prea descoperit, prea bătut de vânturi potrivnice, prea expus loviturilor, „Cuvântul“ nu era un adăpost. Cine căuta adăpost, pleca mai departe. Câți am rămas din triștii ani 1928, 1929 — strânși în jurul omului în care credeam?

N'aș sfătui pe niciun tânăr intelectual să facă gazetărie. Voi spune altundeva și altădată, de ce. Aici ar fi prea lung. Dar dacă nenorocul sau un noroc înșelător îl duce spre această primejdioasă meserie, i-aș dori să înceapă într'un jurnal tânăr și zbuciumat, care nu are „siguranța zilei de mâine“, nu vrea să aibă „siguranța zilei mâine“, n'are mare lucru de apărat pentru sine însuș, nu așteaptă nimic dela victoriile sale, nu-și ocolește înfrângerile și nu-și suspectează imprudențele. Numai într'o asemenea casă va găsi omul care să-i spună, ce mi s'a spus mie într'o seară de Noembrie 1927: „scrie ce vrei“.

NAE IONESCU

Iar dacă d. Nae Ionescu mi-ar fi răspuns grav ca un profesor, dacă ar fi încercat să-mi facă teorii și să-mi schițeze o predică solemnă, i-ași fi spus...:

— Las-o dracului, șefule! Să nu mă duci cu zăhărelul, că nu se prinde! Vezi de altul...

Tudor Teodorescu-Braniște

Pe profesorul Nae Ionescu l-am văzut prima oară la Brăila prin 1923 sau 1924, la o conferință. Vorbea într'un ciclu al Ideii Europene, despre criza religioasă în Germania, dacă ții bine minte. Eram în clasa cincia de liceu și toate acestea mi se par astăzi nesfârșit de îndepărtate.

L-am revăzut însă trei ani mai târziu la examenul meu de bacalaureat, ca președinte al comisiunii. Prezența lui în acest liceu, de unde cu vreo 15 ani înainte fusese eliminat pentru „republicanism-național“, producea acum printre profesori și elevi un val de rumoare.

Cel puțin pentru noi, care îl așteptam în bănci, în fața colilor albe, cu atâta frică, dar mai ales cu atâta curiozitate, intrarea lui Nae Ionescu în clasă era un fapt răz-bunător. Ni se părea că acest tânăr, că-ruia bara energică a sprâncenelor îi dădea nu știu ce privire aprigă, era „aliatul“ no-stru.

Ne-a dictat subiectul lucrării de limba română și am intrat în el ca într'o pă-dure: „poezia lirică română“. După două ceasuri, când mi s'a luat tocul din mână, scrisesem vreo 10 coli mari, dar abia a-junsesem la Alexandri. Mă simțeam pier-dut. Mă rătăcisem, vorbisem de câte în lună și în soare, uitasem subiectul. Două pagini despre folclor, vreo două despre poezia populară scandinavă, nu știu câte despre alte năzbâtii... De unde le sco-sesem, Doamne!

Am crezut că e o glumă când a doua zi bunul meu profesor d. Gheorghe Banea, m'a oprit pe stradă. „M'a chemat Nae Io-nescu să-mi arate teza ta. I-a plăcut mult, dar zice că ești un mare zăpăcit.“

Un mare zăpăcit? Numai atâta? Eram salvat.

Un an mai târziu, în August 1927, când

trimiteam la „Cuvântul“ primul meu foileton, îl trimiteam la întâmplare. Știam bine că un manuscris într'o redacție este mai puțin decât o picătură într'un ocean. Cu ce ușurință, cu ce plictiseală, cu ce indiferență se aruncă un plic, uneori înaintea de a fi deschis. O clipă, fusesem ispitit să-l trimit lui Nae Ionescu. Dar omul mă intimida. La gândul că vor fi cetite de el, paginile mele mi se păreau dintr'odată puerile, fără interes. Ii țineam minte privirea și mă temeam.

Am trimis articolul „Redacției Cuvântul“, fără niciun alt adaos, semnat cu primul pseudonim găsit. Ar fi fost de ajuns să nu apară, pentruca acești șapte ani de viață să se fi petrecut altfel. Altfel, cum? Nu știu.

Dar a apărut.

Am aflat mai târziu că era cineva în redacție, care se interesa îndeaproape de acele plicuri galbene ce veneau dela Brăila, aducând lungi foiletoane confuze: Nae Ionescu. Mă întreb cu sinceritate ce anume îl putea interesa în scrisul unui băiat de 19 ani, obsedat încă de lecturile sale adolescente.

Țin foarte bine minte prima mea seară

la „Cuvântul”. Venisem neliniștit, nesigur, plin de întrebări, pe care știam bine că nu voi avea curajul să le pun, intimidat de acele lumini care mi se păreau ireale, de acei oameni pe care îi credeam legendari. Totul mi se părea extraordinar în jurul meu, totul transfigurat de tot ce o copilărie petrecută între cărți visase despre acest lucru miraculos: o redacție.

Din colțul de fereastră, unde mă refugiaseam în așteptarea profesorului, cred că nici n'am tresărit când l-am văzut. A venit spre mine, cu acel zâmbet grav, pe care mai târziu aveam să-l cunosc în atâtea clipe fericite sau tragice, a venit spre mine, fără surpriza de a descoperi în Mihail Sebastian pe fostul său elev dela examenul de bacalaureat, Hechter M. Iosef *)

Mi-a spus foarte multe lucruri în seara aceea și toate mi se păreau mari, decisive, copleșitoare, ca într'un ceas în care

---

*) Mai este oare nevoie să spun că pe eroul cărții „De două mii de ani” nu-l cheamă Iosef Hechter, că nicăeri în decursul romanului acest nume nu este scris, că aducerea lui în discuție este ori o dovadă de lectură neglijentă și a cărții și a prefetei, ori o simplă armă polemică? Vezi Anexa VII-a.

se pecetluște o soartă sau se deschide un drum. Vorbea, cum vorbește totdeauna, animat și închis, cu acea stăpânită tensiune, care îi străbate ca un fir de foc înșelătoarea lui nepăsare.

Am coborât în stradă uluit, absent, cu sentimentul că toată strada — lumini, vitrine, trăsuri, femei, — trecea pe lângă mine, stinsă, cu vocile acoperite de strigătul revelației, pe care o trăisem.

Veți surâde poate cetind aceste lucruri. Mi-ar părea rău să nu surâdeți. Ar însemna că le-am povestit prost, că le-am evocat insuficient.

Ii plâng pe tinerii, care n'au întâlnit la timp, în viața lor, un astfel de om în care să creadă, un om în stare să-i pasioneze, până a le modifica viața. E un noroc, pe care merită să-l plătești cu toate entuziasmele, oricât ar părea ele de excesive, imprudente, sau ridicule în ochii străinilor.

Nici Jacques Rivière nu cred că s'a despărțit altfel de Paul Claudel, când l-a cunoscut întâia oară.

Iertați-mi apropierea. O fac pentru Claudel, cu care Nae Ionescu are multe trăsături comune și nu pentru Rivière, care nu

e pentru mine decât un îndepărtat și inaccesibil model.

Sunt unii oameni destinați să comunice direct cu tinerii, prin anumite valori pe care le realizează viața lor, prin anumite sensuri de gândire sau de sensibilitate, pe care le exprimă scrisul lor. Înțelegerea între generații este aproape totdeauna grea, dacă nu imposibilă, din lipsa de generozitate a bătrânilor și din excesul de fervoare al tinerilor. Este ceva opac între ei, este o incapacitate reciprocă de a se înțelege, ceea ce constituie uneori un conflict surd, domol și suportabil, dar duce alte ori spre foarte grave și adânci lupte.

Oamenii care pot birui aceste eterne rezistențe, sunt puțini. A vorbi tinerilor, a-i înțelege și a te face înțeles de ei, este un lucru dificil și rar. Trebuie să fie cineva purtătorul unui mesaj personal, purtătorul unor experiențe capabile să lumineze nu numai propria sa viața, ci și viața celorlalți, trebuie să trăească el însuși o dramă de idei sau de pasiuni, pentru ca glasul său să treacă dincolo de sine, către ceilalți. Claudel, Péguy, Gide, au realizat pe planuri de sensibilitate deosebită și în direcții sufletești opuse, acest miracol.

Nu sunt singurii, dar sunt cei mai aproape de noi. Fiecare dintre ei, într'un cerc descris și limitat de inteligența și simțirea lui, a exercitat și continuă să exercite asupra tinerelor elite franceze sau europene, un control de valori morale, care făcea din fiecare un adevărat „*director de conștiință*.”

E o funcție spirituală, care nu ține exclusiv nici de talent, nici de inteligență, nici de geniu poate. Valéry nu o va împlini niciodată, Anatole France nici vorbă că nu. Ea cere o anumită acuitate intimă, anumită vehemență a vieții interioare, anumită înclinare de a gândi viu asupra problemelor morale și a face din ele veritabile drame. Ea cere mai ales altceva: curajul de a lua viața în serios, de a o lua în foarte serios.

Gluma și ironia pot fi fermecătoare atitudini în lume. Dar nu prin ele se pot mișca tinerii. France e un mare artist, mai mare desigur decât Gide, dar France nu va abate niciodată o viață de om din mersul ei, nu va ridica o întrebare esențială, nu va revela nimănui o durere, o neînțelegere sau o așteptare.

Tinerilor nu le-a plăcut niciodată oa-

menii — oricât ar fi ei de geniali — care s'au dezinteresat de marile întrebări.

„Las-o dracului, șefule, vezi de altul” este o prea mare ușurință de a rezolva dificultățile, pentru ca ei s'o primească. Niciunul din cei care au însemnat vreo dată ceva în conștiința unui timp, n'au profesat o asemenea învățătură, care prin comoditatea ei îl micșorează pe om.

*

Nae Ionescu a fost directorul nostru de conștiință.

Noi eram vreo douăzeci de tineri, care veniserăm spre „profesor” (cum ne-am obișnuit să-i spunem scurt), fiecare pe alt drum, fiecare așteptând răspuns altor întrebări, strânși într'o familie, în care drumurile personale rămâneau totuș distincte și singuratice, dacă nu — cum se întâmpla uneori — adverse.

Scrisul lui clarifica pentru noi unele lucruri esențiale, pe care fără el le-am fi gândit confuz. Prezența lui ne ajuta să ducem până la capăt un control intim, care altfel ar fi fost lipsit de criterii. Era un om care vorbea cu simpli-

citatie despre iubire, despre viață, despre moarte, ca despre niște lucruri reale și decisive. Era și în scrisul lui și în viața lui, o continuă silință de a comunica direct cu ceea ce este viu, spărgând tiparele, formulele și schemele. Era însfârșit un om dramatic, fără certitudini asupra, fără intoleranțe, gata să înțeleagă o viață de om în toate îndoelile și umbrele ei.

Tinerii veneau din instinct spre el. Nu numai noi, care îl cunoșteam deaproape, printr'un noroc poate nemeritat, dar mulți prieteni necunoscuți, răspândiți în cele mai depărtate colțuri de țară. Zona de radieră a gândirii lui Nae Ionescu trece cu mult dincolo de orizontul celor două sute de oameni agitați, care alimentează astăzi „cultura română“ cu polemicile, confesiile, ideile și obsesiile lor.

Sunt, cred, puțini tineri pe care scrisul și vorba lui Nae Ionescu să nu-i fi „marcat“. Existența lui este un fapt, ce nu se poate eluda. Poți lupta cu el, i te poți opune — dar nu e cu putință să treci cu ochii închiși, pe alături.

Nu toți tinerii italieni sunt cu Papini, nu toți tinerii francezi sunt cu Gide, dar nu e unul care să nu fi simțit apăsarea a-

cestor două esențiale momente de conștiință, față de care orice atitudine e posibilă, numai indiferența nu. Nae Ionescu este din familia lor.

Nu voi vorbi despre valoarea acestui om, care mi se pare excepțională în toate domeniile în care a lucrat. N'am căderea s'o fac și în orice caz n'aș face-o aici, unde mă pregătesc să spun o serie de lucruri foarte triste.

Dealtminteri nu valoarea culturală sau politică a lui Nae Ionescu determină profunda noastră legătură cu el. E un om care ne-a învățat foarte multe în filozofie, în economie politică și în artă*). Sunt fără număr problemele pe care le-a ridicat, cărțile pe care ni le-a pus în mână, judecățile pe care ne-a silit să le lichi-dăm. Jurnalismul i-a dat prilejul să mediteze și să scrie asupra celor mai variate aspecte de viață, în toate aducând nu numai o armătură documentară completă, dar mai ales o viziune personală, nouă și organică, ce surprinde în cele mai o-

---

*) Avean într'un rând intenția să-i strâng într'un volum cronicile și studiile sale de teatru din 1927 și 1928. Sunt acolo unele pagini de o adâncime critică fără egal. Dar timpul a descurajat acest proiect.

bișnuite fapte, marile linii de mișcare ale vieții. Din scrisul lui zilnic dealungul a opt ani, s'ar putea construi un vast dicționar de termeni, noțiuni și idei, un fel de „explicație a timpului nostru“ cuprinzătoare și sintetică. Este o treabă ce va trebui făcută într'o zi și pe care îmi pare rău că nu mai am dreptul s'o fac.

Dar, vă spun, nu prin ce ne-a învățat, este Nae Ionescu „profesorul“ nostru, ci prin sensul pe care îl dă el propriei sale vieți.

Un om care nu propune vieții sale o dramă de rezolvat, este un absent. Nici inteligența, nici erudiția nu pot suplini această flacăre. Ceeace spune e abstract, ceeace face e indiferent.

Nae Ionescu asemeni lui Papini, asemeni lui Gide, asemeni lui Péguy, aduce înaintea de orice, mărturia unei drame personale. Restul e fără importanță. Într'adin am luat un nume de anarhist, unul de hughenot și altul de catolic — pentru că e fără importanță. Nu învățătura lor îi face virulenți, și activi în lumea de tineri, care îi recunoaște drept directorii ei de conștiință, ci tensiunea lor, tempe-

ratura interioară, dela care vorbesc și care le arde din adânc scrisul și viață.

Pentru străini și adversari, Nae Ionescu este un personaj enigmatic, un fel de periculos regisor al vieții publice, închis într'o voluntară umbră, de unde comandă complicate jocuri de idei și oameni, stăpânindu-le resorturile cu o mână fină și ascunsă. Legenda lui sperie, indignează sau intrigă.

Pentru noi, adevăratul Nae Ionescu era însă dincolo de acest joc, un om neliniștit, purtând mai sus de victoriile lui, o inimă și o inteligență împărțite între mari întrebări personale, căroră „succesul” sau „insuccesul” nu le putea răspunde în nici un fel.

„O să-și frângă gâtul“, am auzit spunându-se pe furiș despre Nae Ionescu, în vremea în care lumea, neștiind bine ce se va întâmpla în viitor, nu avea deocamdată curajul să-l înjure pe față.

Da, o să-și frângă gâtul. Și l-a frânt și desigur și-l va mai frânge de câteva ori.

Mă întreb dacă omul acesta e făcut pentru victorii. Probabil că nu. Victoriile a avut și încă foarte mari. Dar le-a lăsat

pe toate în drum și s'a dus să caute altceva, mereu altceva.

Nu e un om infailibil. E probabil că a făcut mari erori, e probabil că va mai face. Dar nu asta mă interesează. Știu că luptele lui, victoriile sau căderile lui, nu sunt esențiale. Știu că dincolo de ele, triumfător sau învins, rămâne un om frământat, un om trist, un om singur.

Despre acest om vorbesc, în acest om am crezut.

NAE IONESCU ȘI JUDAISMUL.

Când m'am întors în 1931 dela Paris, unde mă trimisese el să studiez, primul lucru pe care i l-am spus profesorului a fost acesta: „scriu o carte evreească.“

Vestea nu l-a surprins. Nu suportasem niciodată nicio umbră de echivoc asupra calității mele de evreu. Nae Ionescu o știa prea bine, el care detesta orice compromis, și în deosebi pe acesta.

1931 era, după câte țineți minte, un an neantisemit. Dispoziția publică era mai mult spre stânga, hitlerismul era un strigoi mai de grabă ridicul decât primejdios, evreii înșfârșit erau lăsați în pace. Era unul din rarele momente de odihnă, ce le-au fost sortite dela războiul încoace.

Cartea pe care o începusem nu avea așa dar obiective sociale. În niciun caz, nu voia să fie o carte de actualitate. E adevărat că timpul și-a luat sarcina de a-i depăși intențiile și de a o arunca peste

trei ani într'un moment de surescitare generală.

De ce îi ceream profesorului Nae Ionescu o prefață?

Presa a răspuns fără greutate: 1) pentru ca să-mi trădez neamul, 2) pentru ca să câștig bani, 3) pentru ca să atrag într'o cursă jidovească pe un luptător al românismului.

Voi reproduce în capitolul următor, o mică antologie din aceste interpretări, extrem de interesante.

E o lectură plină de învățăminte și nu mi-aș ierta să nu v'o înlesnesc.

La dreptul vorbind, cred totuși că pentru alte motive ceream încă în Iulie 1931 această prefață. Se poate să fiu înșelat de o perversă refulare freudistă (tot un jidan și Freud ăsta!), dar în măsura în care pot răspunde de faptele mele, am impresia că nici pentru bani, nici pentru trădare, nici pentru bucuria de a-mi compromite profesorul în rândul apostolilor gardiști și cuziști, nu l-am rugat să-mi scrie paginile, pe care mi le făgăduia cu atâta bună voie.

Mi se părea în primul rând foarte firesc să cer omului care îmi călăuzise pri-

mii ani de tinerețe, o judecată directă asupra unei cărți ce trebuia să-mi lămurească cel puțin în intenția mea, o sumă de întrebări hotărâtoare. Am așteptat de multe ori cu emoție și încordare cuvântul profesorului asupra lucrurilor pe care le gândeam, dar niciodată cu atâta pasiune.

Acest motiv strict personal ajunge poate pentru a explica de ce ținusem să am în fruntea cărții o prefață a sa.

În altă ordine însă, și cu totul în subsidiar — cum se zice în justiție — nădăjduiam poate că prefața va fi un act de înțelegere și un act de pace, care va trece și dincolo de literatură. Nae Ionescu era dintre foarte puținii oameni, capabili și prin gândirea lor și prin poziția lor să facă un asemenea act. Simpatia lui pentru problemele judaice era cunoscută, justificarea lui de a vorbi în această ordine era fără tăgadă.

Astăzi și cu atât mai mult în Iunie 1934, a-i cere profesorului Nae Ionescu o prefață la un roman evreesc, pare în principiu un lucru ciudat, dacă nu deadreptul provocator. În 1931 însă, nimic n'ar fi fost mai normal și desigur nimeni n'ar fi fost surprins.

Judaismul a fost o veche preocupare intelectuală a d-lui Nae Ionescu. Antisemiții gardiști și cuziști fac foarte bine că uită astăzi acest detaliu supărător. Dar de ce oare îl uită și evreii? De ce nu e nici-unul între ei, care să-și aducă aminte că în 1928 l-au adus pe profesorul Nae Ionescu să le vorbească la... căminul sionist? Nu e o glumă. Antisemitul Nae Ionescu a ținut atunci — invitat mi se pare de „asociația femeilor evree“ — o admirabilă conferință despre spiritualitatea judaică.

Dar nu e singurul lucru uitat. Se trece cu nepăsare sau cu simplă inconștiență peste câțiva ani de precizare a unei atitudini de înțelegere, de simpatie și de cunoaștere obiectivă a fenomenului judaic, în aspectele sale politice, dar mai ales pe latura sa spirituală. Colecția „Cuvântului“ dela 1926 până în toamna anului 1933 este martoră. Pe vremea aceea, Nae Ionescu era probabil „vândut jidanilor“.

Creștin-ortodox, de un creștinism care n'a fost „o firmă polemică și politică“, Nae Ionescu purta în însăși credința sa, obligația de a iubi neamul vechiului testament, de a-i iubi pe acești evrei, care „nu sunt necredincioși, ci credincioși întârziați pe

drumul mântuirii“, cum spunea după devastările dela Oradea-Mare, în *Duminica*, pe care o găsiți reproducă în anexă.

Nu doar că ar fi sperat într'o convertire a lui Israel la creștinism, convertire pe care o știa și imposibilă și regretabilă *). Dar, ca orice creștin veritabil, înțelegea că propria sa credință, rămâne stingheră, ca un copac retezat, în clipa în care ea neagă, batjocorește sau oprimă rădăcinile spirituale din care se trage. Creștin, Nae Ionescu trăia direct drama spirituală judaism - creștinism, care orice s'ar spune nu se reduce la „*canonul 11 al Sinodului al VI-lea Ecumenic*“. Rămâne dincolo de acest canon destul loc pentru iubire și

---

*) „Astăzi însă d. Iorga îndeamnă pe un Evreu să se boteze... ca să poată creea în ordinea culturii. E cea mai categorică negare a crezului naționalist, pe care l-a reprezentat până acum. Căci sau trecerea la creștinism este pentru un Evreu — în fond imposibilă — ceeace noi credem — și atunci comitem cu bună știință un fals în domeniul spiritual, mai grav față de sufletul nostru decât toate falsurile posibile, sau Evreul se poate desprinde efectiv de judaism și atunci — dacă teoria națiunii făcută de d. Iorga și însușită de generația noastră e adevărată — el nu va fi decât o sînistră epavă spirituală, corcită și condamnată sterilității“ (*Nae Ionescu: De ce nu te botezi. „Cuvântul“ 19 August 1928*).

mai ales pentru respect în fața unei vechi învățături, pe care se sprijină și astăzi axele mari ale lumii. Noi nu ne pricepem în teologie, dar profesorul Nae Ionescu se pricepe și, spunând aceste lucruri, nu facem altceva decât să-l cităm pe el.

Atitudinea lui Nae Ionescu față de evrei nu se oprea pe acest plan strict religios. Ea era la fel de fermă și fără echivoc pe planul politic.

El a preconizat mereu o politică de largi libertăți publice și culturale pentru minorități. Pentru toate minoritățile, și mai ales pentru evrei (căci problema se punea mai des și mai acut în privința lor).

Toată politica lui Nae Ionescu și a „Cuvântului“ în această materie se sprijinea pe o distincție esențială: stat și națiune. Statul și națiunea nu erau în sistemul de gândire al profesorului două valori identice, și nici două noțiuni suprapuse, ci dimpotrivă două realități de natură deosebită. Statul o realitate politică, națiunea o realitate culturală. Distincția aceasta este decisivă. Ea anulează și face imposibil orice șovinism, oricare ar fi eufemismul sub

care se ascunde: „națiune exclusivă”, „națiune dominantă” etc.

„Iată de ce am părăsit pe d. Cuza — cel cu teoria națiunii exclusive — nu am avut niciun entuziasm pentru teoria națiunii dominante și am urmat pe d. Iorga, care s'a făcut la noi campionul drepturilor spirituale ale minorităților.“ (Nae Ionescu „De ce nu te botezi? Articol citat).

Dusă până la consecințele ei ultime, această distincție între Stat și națiune justifică o libertate egală și completă între toate națiunile unei țări. Statul nu devine în mod logic decât un factor tehnic a cărui primă obligație este să creeze cadre de viață tuturor națiunilor componente, dându-i fiecăreia posibilitatea de a se realiza pe sine și de a creaa.

Dar nu e nevoie să comentez. E suficient să transcriu:

...noi — generația lui 1906 — am înțeles că NAȚIUNEA NU ESTE UN INSTRUMENT POLITIC, CI UNUL CULTURAL. Că o națiune nu are dreptul să oprime sau să distrugă un izvor de creațiuni spi-

rituale, a căror promovare este cea mai înaltă îndatorire a omului. Și că statul, INSTRUMENT TEHNIC, adaptat cu totul altor scopuri trebuie să țină el însuși samă de imperativele culturii.

Opuneți vă rog formula „stat instrument tehnic“, formulei „stat totalitar“ și veți înțelege ce adâncă prăpastie trebuie să-l despartă pe Nae Ionescu de toți hitleriștii globului.

Să nu se creadă că această formulă este o simplă figură de stil, un accident de scris, o expresie abstractă, fără consecințe, un cuvânt întâmplător de care abuzez. Să nu se creadă mai ales că este o afirmație gratuită, bună pentru un articol de considerații generale și în realitate lipsită de conținut politic. Nu. Întreaga politică a ziarului „Cuvântul“ față de minorități și — în speță — față de evrei, se rezema pe această idee fundamentală. „Cuvântul“ a cerut în decursul anilor de nenumărate ori pentru evrei și pentru minoritari în genere, drepturi și libertăți pe care poate ei înșiși ar fi ezitat să le ceară.

Aș putea cita în acest sens pagini în-

tregi. Mă opresc însă la un singur articol cu deosebire semnificativ prin împrejurarea în care a fost scris.

Era în primăvara anului 1928, în timpul marelui campanii național-țărăniște pentru răsturnarea liberalilor. La Cernăuți, în plină întrunire politică, au vorbit câțiva minoritari, fiecare în limba lui. Intre ei, a fost și un evreu, Rapaport, care a ținut o cuvântare anti-liberală în... idiș. Guvernul liberal, care — se știe — reprezenta el pe atunci „reacțiunea conștiinței naționale împotriva jidanilor cotropitori“ a protestat cu violență. „Viitorul“ s'a grăbit să-i denunțe pe național-țărăniști drept „vânduți evreilor“ (evident!) și să declare alarmat că discursul în idiș dela Cernăuți pune în primejdie bazele statului român.

La aceasta a răspuns Nae Ionescu. Articolul său se chema „*Uneltiri inconștiente*“ și a apărut în „Cuvântul“ cu No. 1032, dela 1 Martie 1928.

„*Va să zică, Guvernul e de părere că actul de a te exprima sau de a îngădui exprimarea în limba maternă într'o adunare publică, constituie o u-*

nellire înconștientă împotriva unității statului.

„Venită dela un șovinist iresponsabil, o asemenea aforistică de stat nu se putea să fie considerată decât o aberație. Tipărită în oficiosul guvernului, ea apare ca declarația programatică a unei politici de huligani, agitatoare, ațățătoare și oprimentă...

„Iși închipue ministrul de interne... că teoria statului național mai stă în picioare chiar în absurditățile ei polițiste?

„Noi știm ce însemnează naționalitate. Cunoaștem marea ei putere creatoare în domeniul spiritualului și suntem cei dintâi, cei mai sinceri și mai convinși apărători ai ei. Dar tocmai pentru că suntem încredințați de realitatea națiunii ca unitate spirituală și etică, nu putem asista impasibili la o politică de strangulare a naționalităților. Fuga polemică a smuls guvernului declarații aberative. Să le regrete în chip formal și explicit. Nu e nici o rușine. Ci ar fi o declarație care ar liniști țara — pe noi românii care nu ne dorim soarta Ungariei în

primul rând — și care ar convinge și străinătatea că guvernele române nu sunt străine de elementara deosebire între cultură și politică.

Iar pe viitor mai multă pază la gură.“

Mai limpede, mai loial, mai cald cred că nu se poate vorbi.

*

Nu vreau să insist prea mult asupra aspectului politic al chestiunii. El e luminat complet cred de articolele pe care le-am citat.

Nu există aici posibilitate de echivoc sau răstălmăcire.

Dar atitudinea profesorului Nae Ionescu depășea în cunoașterea judaismului, planul politic. Dacă pe acest plan, el revendica drepturi largi pentru evrei, în cadrele statului român, spunându-și cuvântul în cele mai speciale chestiuni de viață evreească*), problemele generale ale ju-

---

*) Surprinzător de exemplu articolul său „*Intre Sefardimi și Eskenazimi*“ (Septembrie 1928), în care discută legea cultului a d-lui Lapedatu, indicându-i criterii de legiferare pentru evreii sefarzi.

daismului îl interesau cu atât mai mult.

Metafizica judaică este o problemă familiară gânditorului Nae Ionescu. Puținii ebraizanți din România cunosc poate acest lucru.

În conferințe, în scris, la cursuri, incidental sau direct, el a schițat de multe ori problema, fie în ea însăși, în datele ei proprii, fie confruntând-o cu punctul de vedere al gândirii răsăritene (cum a făcut, de câte ori a fost vorba despre Spinoza). E cu totul semnificativ că în primele sale articole din „Cuvântul“, între primele probleme pe care le-a atacat de la debut, se vorbește tot despre anumite aspecte de spiritualitate iudee. Mă refer în special la trei foiletoane din Iulie 1926: 1) Criza judaismului (Cuvântul No. 509), 2) Criza judaismului II (Cuvântul No. 512), 3) Alte perspective (Cuvântul No. 514). Vom reveni asupra lor, când vom discuta prefața la „De două mii de ani“.

Iată cui ceream această prefață. Nu numai profesorului meu, nu numai omului care ani de-a rândul reprezentase cel mai uman și mai loial punct de vedere față de problema politică evreească, ci înainte

de orice și mai ales unui pasionat cercetător al spiritului judaic.

*

Ce s'a întâmplat din Iulie 1931, când această prefață a fost cerută și promisă, până în Iunie 1934, când ea a fost scrisă și tipărită? O totală alunecare a Europei spre dreapta.

În mai puțin de trei ani, toate iluziile ce sprijineau continentul s'au destrămat, toate rezervele și formulele democrației au căzut, toate punctele de reper ale păcii s'au pierdut. A fost un adevărat măcel, în care au sucombat și spiritul dela Locarno și conferința dezarmării și Societatea Națiunilor. În această dezagregare rapidă a tuturor iluziilor sau ipocriziilor europene, forțele socialiste și democrate intrau într'un groaznic declin, în timp ce fascismele de tot soiul cunoșteau un brusc reviriment și o febră dintre cele mai active. La Viena, la Madrid, la Berlin, la Bruxelles, adică în patru din cele mai serioase redute ale sale, social-democrația se descompunea. Steaua aventurii se lumina singură pe acest cer european sum-

bru. Guvernul Hitler din primăvara anului 1933 încorona catastrofal seria de disoluții și prăbușiri europene. După o străveche obișnuință istorică, evreii aveau să plătească ei delirul, demența și disperarea tuturor.

Dacă 1931 fusese un an neantisemit, 1934 se pregătea să fie un an huliganic. În deschizătura acestui compas, începe prefața profesorului Nae Ionescu.

„Cuvântul“ nu putea privi cu simpatie acest val reacționar. El știa că fascismul italian nu este o revoluție și știa deasemeni că hitlerismul nu poate fi una. Hitler era pentru „Cuvântul“ un corsar inventat, plătit și susținut de marea industrie germană, împotriva sindicatelor muncitorești. Aș putea cita în acest sens la nesfârșit din colecțiile ziarului pe anii 1931, 32 și 33.

Nu e interesant jocul „de-a contradicțiile“ și nu mă ispitește deloc. Vreau doar să amintesc — pentru că toată lumea a uitat — că ziarul „Cuvântul“ a fost anti-hitlerist și că până în Noembrie 1933, atitudinea sa nu numai că n'a cunoscut în această privință vreo schimbare, dar s'a afirmat cu o violență polemică, dintre cele

mai crunte. Am avut toți câți scriam în pagina întâia a ziarului, dreptul, libertatea și bucuria de a studia farsa germană și de a o denunța în toate formele ei politice camuflate. Și vă asigur că de acest drept am uzat.

Noembrie 1933! Aici se despart drumurile și aici se află nodul tristei întâmplări, de care vorbim.

Veneau liberalii la guvern. Era o grea lovitură. Era o foarte grea dezamăgire. „Cuvântul“ a fost mereu, din primul său ceas de viață, anti-liberal. Era în anti-liberalismul său mai mult decât o poziție politică; era o necesitate organică. Prin tot ce a gândit „Cuvântul“ în viața românească, prin tot ce a înțeles și explicat în istoria țării, el se opunea liberalilor, partid de bancă, partid de oligarhie, partid de poliție. Liberalii reprezentau sumar „lumea veche“. Nu numai ideia de revoluție, dar ideia de viață modernă este sufocată de liberalismul român.

Din Ianuarie 1926, marele partid liberal intrase într'o serie de convulsiuni agonice, pentru ca după patru ani și jumătate, în Iunie 1930, să pară deabinelea

mort. „Cuvântul“ avea dreptul să anunțe un „nou curs“ în existența statului român, o „nouă ordine“, un „nou regim“. Partidul băncilor, partidul polițiilor decedase.

„Noul curs“ nu s'a realizat însă. „Noua ordine“ a rămas o iluzie. În Noembrie 1933, liberalii veneau la putere — totul era pierdut, totul trebuia reluat dela capăt.

Așteptam din partea „Cuvântului“ o acțiune anti-guvernamentală necruțătoare. Nu era numai legitimă: era deadreptul obligatorie.

„Cuvântul“ era în acel moment singura forță capabilă de o serioasă opoziție. Național-țărăniști osteniți și compromiși nu aveau nici interesul, nici calitatea să atace. Cât privește așa zisele „partide mici“, mofluze, păcălite și indignate, nu le rămânea decât poarta tuturor situațiilor disperate: antisemitismul. Eram convins că Nae Ionescu și „Cuvântul“ nu le vor urma pe acest drum. El care scrisese și luptase pentru o lume nouă, nu se putea sprijini pe această mizerie veche. Impotriva liberalilor, slavă Domnului, nu lipseau nici arme, nici argumente. Mai era oare nevoie în plus de o diversiune antisemită? De di-

versiunea aceasta se putea servi oricine, numai ziarul „Cuvântul“ nu.

S'a lansat atunci vechea, eterna, infailibila formulă, pe care la vremea lor liberalii o aruncaseră opoziției, pentru ca acum opoziția să le-o arunce lor: liberalii vânduți jidanilor.

Care liberali, oameni buni? Nu cumva liberalii, care întreținuseră zece ani în universități bătaia sistematică, pentru a justifica starea de asediu? Nu cumva liberalii, care subvenționaseră în 1927 devastările dela Oradea-Mare? Nu cumva acești liberali, care au fost statornic dela 1848 forța antisemită cea mai tenace, la guvern prin ei înșiși și în opoziție prin cuziști? Nu cumva acești liberali „*huligani, agitatori, ațâțători și oprimanți*”, pe care îi denunța profesorul Nae Ionescu în Martie 1927?

Hotărât, gluma era prea simplă, chiar pentru o societate obișnuită cu glumele simple și sinistre.

N'am crezut deaceea niciun moment într'o orientare antisemită a „Cuvântului“. Nu puteam crede. I se opunea întreg trecutul său, i se opunea mai ales întregul său sistem de gândire politică.

Lupta care începea era desigur, cel puțin în primele ei faze, confuză, amenințată de primejdioase echivocuri și mai ales de compromițătoare alianțe. Eram conștins însă că ziarul „Cuvântul“ nu le va suporta și că va pune repede ordine în acțiunea lui, restabilind hotarele ce l-au despărțit totdeauna de aventurieri, de impostori și de revoluționarii „poliției în persoană“. Un *Cuvântul* gardist de fier mi se părea — și mi se pare și astăzi — un lucru strict imposibil. Nu din sentimentalism — ci dintr'o exactă cunoaștere a trecutului acestui ziar și a liniilor politice și spirituale, între care s'a mișcat acțiunea lui.

Personal, am încercat de două ori să lămuresc lucrurile. Odată, plecând. (Era în dimineața în care apăruse ciudatul articol „Și un cuvânt de pace“ — Noembrie 1934 —, care părea mai mult un cuvânt de războiu). I-am spus deschis profesorului tot ce aveam pe suflet și i-am cerut dezlegarea de a pleca*). Am primit

---

*) Nu știu prin ce mister dedectiv, d. I. Ludo a luat parte la această convorbire, pe care o rezumă în cartea sa, după cum urmează:

„La un moment dat, când Hechter, speriat de

un răspuns, care îmi dădea de rușine toate ezitățile, toate îndoelile.

„Cuvântul antisemit? Cuvântul fascist? Nu simți că e absurd?“

Peste câteva zile publicam în prima pagină, spre stupoarea antisemiților, articolul despre Ion Trivale. Situația mi se părea acum pe deplin clară.

Cine privea din afară toate acestea, putea să fie nedumirit sau indignat. E așa de greu, în toiul unei lupte politice, să distingi o poziție de alta, să deosebești un strigăt de alt strigăt, să desparți un obiectiv de altul. Loviturile cad orbește, fără să aleagă prea mult. Strigătele rezumă lapidar, sălbatec, cele mai imposibile împreunări de idei, cele mai stranii alianțe.

Așteptam cu inima strânsă, dar cu o certitudine neclintită, momentul în care

---

unele semne ciudate pe cerul arian al purăului a vrut să dea bir cu fugiții, d. Nae Ionescu i-a calmat suferința urcându-i salariul cu două mii de arginți de nichel. De aci, probabil i-a și venit lui Hechter ideea să-și intituleze romanul: „De două mii de ani“. Tocmai pe tocmai: un an, un leu, un an, un leu. La atât a apreciat d. Nae Ionescu suferința milenară a lui Hechter. Și trebuie să recunoaștem că n'a fost prea zgârcit“.

„Cuvântul” va face tăcere în jurul lui și va vorbi răspicat.

Vă asigur că nu era o așteptare naivă. În trecutul său, „Cuvântul” avusese de câteva ori acest curaj. El și-a lichidat singur victoriile, atunci când ele începeau să fie creatoare de confuzii. Fuseseră vechi legături de luptă, pe care le tăiasc scurt, sacrificând totul unei situații clare. Nu puteam crede că va suporta multă vreme groaznică ceață ce acoperea politica românească în Noembrie și Decembrie 1933, între acele umbre disperate, între acele epave fără busolă, între acele aventuri fără sens.

Totul a durat șase săptămâni și totul s'a surpat în cele din urmă printr'un act de teroare. Restul îl cunoașteți.

*

„Cuvântul” suprimat, Nae Ionescu închis, valul antisemit în plină ascensiune— să recunoaștem că timpul nu era prielnic romanului, care se apropia de sfârșit.

Apariția lui, normală în 1931, devenea acum, prin acumularea atâtor mici și mari catastrofe, un fapt de scandal.

Antisemiții așteptau prefața profesorului ca pe un manifest politic. Evreii, ca pe un cuvânt de înțelegere. Și unii și alții, o așteptau cu temeri felurite.

Nu luam parte la aceste temeri. Eram sigur că Nae Ionescu nu va scrie nici pentru prieteni, nici pentru dușmani, *ci pentru carte*. Eram sigur că-mi va scrie prefața din 1931, *ca și cum nimic nu s'ar fi întâmplat de atunci*, căci orice s'ar fi întâmplat, nu avea dreptul să-i modifice gândirea asupra unei drame, ce nu e nici de azi, nici de ieri, ci de totdeauna. Această gândire o cunoșteam și orice surpriză mi se părea exclusă.

Trebue să recunosc astăzi: m'am înșelat.

O ANTOLOGIE.

Se spune că prefața d-lui prof. Nae Ionescu la volumul „De două mii de ani“ al d-lui Mihail Sebastian, e o caldă și vibrantă pledoarie antisemită.

Dacă lucrul e adevărat suntem curioși să aflăm motivele persistenței d-lui Sebastian care a ținut ca volumul să nu apară fără prefața d-lui Nae Ionescu.

Sau — doamne ferește — d. M. Sebastian a devenit antisemit?

Facla Anul XIII, No. 1015 23 Iunie 1934.

După cum se știe, romanele evreești au un anume curs pe piață. Le citesc și evreii — cu interes — le citesc și creștinii — din curiozitate. Informați asupra acestui fenomen literar, ce s'au gândit rasiștii? Ce ar fi să folosim vehiculul romanului evreu, pentru o difuziune mai eficientă a ideologiei rasiște?

Zis și făcut! Au căutat și găsit un scriitor evreu — Mihail Sebastian; au căutat și găsit un editor evreu — Ciornei; au căutat și găsit un titlu specific evreesc:— „De două mii de ani“ — și la adăpostul acestui triplu blindaj judaic au lansat o bombă. Care? Prefața d-lui Nae Ionescu.

....E o farsă fără precedent în istoria celor două mii de ani de bătae. Noi evreii am produs rabini denunțatori ai propriei lor comunități, am produs membri activi ai inchiziției; am produs falșificatori de texte talmudice, dar toți, mari și mici, și-au făcut un scrupul din a trece, în prealabil în tabăra creștină cu arme și bagaje, pentru ca de acolo, fățiș, să toarne foc și pucioasă peste frații lor de origine. Dar până azi n'am dat încă de un exemplar de evreu, care să se supere teribil dacă-i contești puritatea sentimentelor sale judaice și care, simulând judaismul, să se apuce să scrie un roman evreesc — în ce scop toate astea? Pentru ca prin zbie-retele și artișiile sale literare să-i atragă pe evrei în cursă, în casă la el, unde-i pândesc dindărătul copertei, arienii. Și ce se întâmplă apoi — ați văzut! Ideologi ras-siști, sub pretextul, incontestabil, spiritual,

că nu sunt decât executorii unei fatalități implacabile care pretinde că evreii trebuie să mănânce bătae, îi poftesc pe evrei să pupe ciomagul.

Asta zic și eu păcăleală. Un adevărat tur de forță. D. Mihail Sebastian poate să fie mulțumit. Colaboratorii arieni ai romanului d-sale așa zis semit nu l-au dat de zmințeală. Chiulul e atât de inteligent ticluit, încât nimeni n'ar putea bănuși ce hap se ascunde între scoarțele cărții. Cumpărătorul romanului nu se trezește la realitate decât după ce dă gologanii. Dar atunci e prea târziu.

Adam Anul VI No. 72 1 Iulie 1934.

Un tânăr scriitor evreu a scris un roman, oarecum autobiografic. Toată cartea e străbătută de o singură și dramatică întrebare: De ce evreii trebuie să sufere atâtea umilințe?

După cum vedeți subiectul nu e nici prea nou, nici din cale afară de interesant. Dar tânărul scriitor s'a adresat d-lui Nae Ionescu, cerându-i o prefață. Și d. Nae Ionescu s'a executat. În prefața aceasta d.

Nae Ionescu răspunde la întrebarea chinuitoare a lui Iosef Hechter:

„Evreii trebuie să sufere mereu pentru că sunt evrei“. Și toată prefața este o demonstrație antisemită pe tema asta.

Un cunoscut critic literar spunea în legătură cu acest caz:

— Înțeleg situația cuiva care primește pe neașteptate niște picioare în spate. Dar nu mi-aș fi putut imagina existența unui om care să le solicite stăruiitor și apoi să se mândrească cu acest tratament....

Cazul continuă să preocupe toate cercurile literare.

Incotro („Sadism“) Anul IV, No. 160 8 Iulie 1934.
5 August 1934.

Prefața d-lui Nae Ionescu condamnă la o perpetuă detențiune morală și politică ginta lui Israel. Bietul Hechter se grăbește să pună sentința inapelabilă în fruntea cărții și să se mândrească, fiindcă poartă acest scuipat înghețat lansat de scumpul nostru profesor....

Adevărul literar Anul XIII. Seria V-a No. 713

Acest jidan, întroducându-se printr'o perfidie specifică rasei lui, în redacția unui ziar românesc și naționalist, a lăsat multă vreme să se acrediteze în opinia publică periculoase confuzii.

Ceva mai mult. El a dus obrăznicia până acolo, că a cerut pentru o carte jidovească scrisă în idiș, în care se proslăvesc Protocoalele Sionului, o prefață d-lui profesor Nae Ionescu, cu gândul de a-l atrage în bandele francmasoneriei și de a-l compromite în ochii bunilor români. Dar a fost pedepsit cum trebuie. Prefața denunță toate crimele jidovilor și pune în lumină priemejdia pe care o reprezintă aceste ploșnițe pentru orice stat național. Felicităm călduros pe d-l profesor Nae Ionescu, că a rezistat cursei ce i-a fost întinsă, scriind o prefață pe care orice bun român e dator s'o cunoască.

*Porunca Vremii, Apărarea Națională,
Buletinul anti iudeo-masonic, etc. etc.*

Din pricina structurei d-sale de parvenit, confundând națiunea românească cu naționalismul românesc, d-sa și-a jucat tot

capitalul literar în acțiunile acestuia. Or, naționalismul românesc, ca orice naționalism, este prin definiție xenofob și antisemit și d. Mihail Sebastian, pe nume Iosef Hechter, nearian. Deci Mihail Sebastian, nu putea fi acceptat în sânul lui... Incapabil să trăiască viața celor mulți și respins de cei puțini, abulia d-lui Mihail Sebastian avea nevoie de o forță supra-naturală care să-l apere de groaza zilei de mâine și de aceea a destinului.

În chipul acesta soarta materială și spirituală a d-lui M. S., a ajuns indisolubil legată de aceea a d-lui Nae Ionescu...

....Dar ce căuta prefața lui Nae Ionescu...?

Păcatul original al d-lui Sebastian, renegarea calicimii l-a împins la crimă. Cu lege de fier, trebuia să și-o ispășească.

Și ispășirea a fost romanul d-sale și prefața d-lui Nae Ionescu...

....Iosef Hechter, tu ești bolnav. Tu ești substanțialmente bolnav, pentru că ești un parvenit... Da, da, Iosif Hechter tu ești bolnav, substanțialmente bolnav și d. Nae Ionescu nu mai poate face nimic pentru tine. „Cuvântul“ a dispărut și cu dânsul și subvențiile și leașa. Iosif Hechter

*tu ești un huligan! Tu ai renegat calici-
mea care te-a crescut și salvarea nu este
nicăeri, chiar dacă Profesorul te-ar numi
„căpitan“ în ghetou... Ce vină ai tu dacă
Corneliu Zelea Codreanu nu a vrut să te
primească? Iosif Hechter, tu simți oare cum
cuprinde întunericul și-ți pleznește obra-
zul de rușine?*

„Șantier“ (Dela A. C. Cuza la Mihail Sebastian)
Anul II. No. 10. 1—15 Septembrie 1934.

*Deși Evreu, a dat b'izna în lagărul reac-
țiunii românești. S'a proclamat „burghez”
(n'are cincisprezece parale în buzunar), naționalist
de specia carteziană... a împrumutat tale
quale schemele de gândire și vocabularul
dreptei naționaliste și huliganice.*

*...D. Mihail Sebastian s'a dat cu „Re-
gele, Christos și Națiunea“, n'a părăsit
pe d. Nae Ionescu, când acesta a trecut
la huligani.*

*Rămânerea în această tabără și accepta-
rea unei prefețe (unde se sintetizează doc-
trina antisemită) în fruntea romanului „De
două mii de ani“, scris de evreul conștient*

Iosef Hechter, însemnează o descalificare pentru Mihail Sebastian.

Adevărul literar Anul XIII. Seria II-a No. 718
9 Sept. 1934.

Dar, pentru a imprima mai multă autenticitate israelitismului său, neojudeul și-a făcut rost de o prefață semnată de d. Nae Ionescu, amic al evreilor. Ce au pus la cale, între culise, ei între ei, nașul și fiul, nimeni nu știe. Atâta am văzut Când a apărut Iosef Hechter la rampă și foarte patetic, după o perorație scurtă și bine simțită, s'a aruncat... cu un zbieret de suprem sacrificiu, în cazanul triplei sale credințe evreo-româno-dunărene, d. Nae Ionescu, foarte bine dispus, a tras deodată salteaua. Și bietul Hechter — trunc, cu nasul de dușumea ia nudă a scenei.

Cam așa stăm cu chinul lui Hechter care suferă groaznic de amor în romanul d-sale evreesc și care și-a oblojit drama cu o leafă rezonabilă, chit ca „experiența“ lui „să lămurească pentru toți ceilalți un îndreptar“. Așa dar, gologanii, căroră Hech-

ter le zice „însingurare“, fiindcă e singurul care-i încasează, — după câte mi se spune; și astăzi încă — de la purățul său, sub forma asta onorabilă, pentru lunara sa dramă judaică, ori pentru judaica sa dramă lunară, sunt o indicație pentru soluția suferinței tuturor coreligionarilor.

D. Nae Ionescu l-a ridicat pe acest dramatic rozător de ciolane dela situația umilă de câine de pripas, la nobilul rang de câine de rasă. Nu vedeți? Cu tot desgustul pentru ceilalți „Evrei“ d. Nae Ionescu s'a obișnuit atâta cu jidănașul Bubica Hechter, încât, din când în când, îl scoate în Cișmigiu la plimbare, cu lănțișorul de gât. Și dacă usturoiatului Bubica îi vine chef să ridice piciorul și scrie un roman la rădăcina unui teiu, d. Nae Ionescu, zâmbind cu toleranță creștină, așteaptă până coteiul își termină treaba, fără să întoarne capul aiurea, de scârbă. Ba, la pozna asta, pe care numai acidfenicul o poate absolvi, d. Nae Ionescu mai dă și o prefață..

Arătat de o lume întreagă cu degetul, el a continuat să-și lingă interesul în liniște, fără să scoată o vorbă. Las' să'i se spună

lichea, ticălos, dejecție a ghetoului evreesc care cu aceeaș obiectivă hărnicie fabrică oameni și măgari laolaltă — pe Hechter nimic nu-l atinge! El știe prea bine că pământul nu se învârte în jurul demnității omenești, ci în jurul unei axe care seamănă teribil cu ciolanul boerului.

I. Ludo: Iuda trebuie să sufere, pentru că e suferind (Editura Adam).

PREFAȚA.

„Ei și ce vrei să-ți fac eu“

De două mii de ani Pap. 33

Am cetit de nenumărate ori această prefață și mi-a fost greu să disting unul câte unul toate vârfurile de cuțit, ce străpung prin ea cartea, care i-a fost încredințată.

E un act global de nedreptate. Sub apăsarea lui, problemele și argumentele puse în joc, se șterg și se pierd. Până a numerota punctele de discuție, până a desprinde frază cu frază ideile și a le izola de corpul celor 32 de pagini, rămâne o impresie totală de cenușă și de moarte. Pe urma ei, se poate discuta la nesfârșit. . .

Nu e o prefață aspră, cum se spune. De asprimea ei nu m'aș fi plâns. Glasul profesorului Nae Ionescu n'a fost niciodată altfel decât aspru cu mine. Cele mai severe cuvinte, dela el le-am primit — și probabil că acelaș lucru îl poate spune oricare din elevii lui. Cine își imaginează

legătura noastră de profesor, drept un lanț de complezențe mutuale, nu-și va putea niciodată închipui brutalitatea sinceră, cu care ne obliga să dăm socoteală față de noi înșine de propriile noastre fapte. Și avea dreptul să ne impună această brutalitate, pentru că cel dintâiu care o suporta de bună voe, era el însuș.

Dar nu e o prefață aspră. Asprimea este și ea un act de iubire. Este o prefață de o cruzime rece, metodică și indiferentă. S'ar spune un registru sistematic de tragedii, înscrise alfabetic și cu număr de ordine. Mâna scriitorului n'a tremurat.

Este ceeace mă surprinde mai mult în acest text. Pentru prima oară, descoper un Nae Ionescu indiferent și abstract. Omul acesta, al cărui scris liniar și neted n'a izbutit niciodată să-i acopere emoția, scrie acum un fel de raport tehnic, înghețat în idei generale și abstracții. Este o piesă de dosar, este un rezumat juridic, este un jurnal de greșă, din care a dispărut suflul vieții. Nu se aude nicio voce, nu se simte niciun om în acest pustiu.

Urmăresc mersul complex al ideilor dealungul prefeței, încrucișarea lor în punc-

tele de sprijin ale raționamentului, despărțirea lor în paranteze și teme secundare, urmăresc întreg acest eșafodaj de argumente și găsesc cu surprindere numai formule, numai scheme, numai abstracții. Că sunt sau nu antisemite aceste abstracții, este pentru moment indiferent. Dar ele sunt abstracții. Când de exemplu profesorul stabilește în trei cuvinte identitatea dintre talmudism și zărăfie (pag. XXIII), ceea ce e regretabil în această afirmație nu e poate vizibilul ei înțeles antisemit, ci înainte de orice arbitrarul ei. Sau când enunță teoria „conceptului-limită” și sprijină pe ea refutarea statului sionist, (pag. XXIX) nu face altceva decât să dea unei sugestii — seducătoare ca joc dialectic — valoare de axiomă. Și sunt în această prefață prea multe sugestii ridicate abuziv la rangul de axiomă. E un exces de adevăruri generale cu care gândirea lui Nae Ionescu nu ne obișnuise până azi. Că doar dela el am învățat ce se cheamă a gândi concret.

Voi păstra de aici încolo din prefața sa, ca pe un exemplu unic de gândire schematică, pasagiul în care vorbește despre „limitele de variație ale momentului

geografic și ale momentului de tradiție“ (pag. XII). O mai mecanică imagine a unei vieți de om, ar fi greu de construit. Totul — pasiune, inteligență, neliniște — se teșește și se anulează în această scară grafică, ce rezumă pentru profesor o existență.

*

Nu vreau să discut chestiuni de metodă. Ar fi și foarte greu cu un gânditor de preciziunea profesorului Nae Ionescu. Consider o simplă glumă exercițiile de logică, ce s'au făcut pe marginea prefeței *). Mai serioasă ar fi — dacă ar fi — trecerea de pe planul filozofiei culturii pe planul problemei salvării, trecere pe care o discuta Mircea Eliade („Judaism și Antisemitism“ *Vremea* 22 Iulie 1934). Nu am însă căderea să ridic, și cu atât mai puțin să rezolv, asemenea obiecții. Dar bag de seamă un alt dublu plan al prefeței și pe acesta voi încerca să-l lămuresc.

Dela primele pagini, vorbind des-

---

*) Vezi Anexa VIII.

pre drama judaică, Nae Ionescu distinge două aspecte ale ei. Un aspect interior: suferința evreului este intimă, ea își are rădăcina în el însuș, ea pornește dela un conflict cu sine însuș. Un al doilea aspect, exterior: suferința evreului vine din afară și constă într'un conflict permanent cu ceilalți oameni. Intre aceste două aspecte, profesorul nu ezită să aleagă: numai primul este esențial. Celălalt înșelător și fără importanță. Termenii sunt limpezi. Drama judaismului nu este un „*fenomen de relație*“; ea nu este o „*defectuoasă luare de contact între Evrei și ceilalți oameni*“. (pag. VII).

Distincția aceasta atât de precisă, la care subscriu, închide însă drama judaică în propriul ei cerc. Cine vrea să vorbească despre această dramă, trebuie să vorbească despre judaism, nu despre altceva. Să caute adică resorturile suferinței iudee, în elementele constitutive ale spiritului iudeu, în conflictele sale intime, nu în raporturile sale „defectuoase“ cu restul lumii. „Conflictele intime“ constituie un fenomen. „Conflictele cu restul lumii“ constituie o problemă. Și problema poate fi soluționată prin „amendări“, prin „ajustări“, în

timp ce fenomenul rămâne ireductibil.

Este posibil un asemenea examen „din-năuntru“ al judaismului și al dramei lui? Nici vorbă că este posibil. L-a făcut însuș profesorul Nae Ionescu, dar nu în prefața din 1934, ci într'un articol din 1926. (*Alte perspective*“, „Cuvântul“ No. 514, 24 Iulie 1926).

Punctul de plecare și concluziile aceluia articol sunt tulburător identice cu ale prefeței. Explicațiile însă sunt altele. „*Judaismul nu are decât două eventualități: se chinuește perpetuu, sau moare. Tertium non datur*“, scrie în 1926 Nae Ionescu, anticipând cu aproape șapte ani pe acel „*Iuda trebuie să sufere*“ de azi.

Dar de ce se chinuește judaismul în articolul din 1926? Pentru că cuprinde o anumită antinomie intimă, pe care nu o poate rezolva (veți vedea îndată). Și de ce trebuie să sufere Iuda în prefața din 1934? Pentru că nerecunoscându-l pe Messia și atacând așezările creștine, provoacă reacțiunea și defensivă acestora.

Explicația diferă total. Să fie la mijloc o contrazicere? Poate că nu. Este însă cu siguranță o schimbare de punct de vedere. Articolul „*Alte perspective*“ consi-

deră drama judaismului *în sine*, în timp ce prefața la „De două mii de ani“ consideră această dramă în raporturile ei cu antisemitismul. Sunt aceste raporturi esențiale? Este antisemitismul un element constitutiv al suferinței judaice? Judecând după prefață, da. Judecând după articol, nu.

Iată într'adevăr cum explica în 1926 profesorul Nae Ionescu drama judaismului, fără să facă apel la niciun argument din afara acestui judaism, ci utilizându-i doar datele strict interioare:

„Deosebirea fundamentală a Evreilor față de restul lumii stă în faptul că la ei națiune și religie se acoperă: ca sferă, dar nu ca conținut. Numai poporul lor este de religia lor; altul nu. Ei sunt fără îndoială o națiune, adică o comunitate naturală; dar nu s'au mulțumit niciodată numai cu legătura asta naturală; legitimitatea existenței lor ca națiune distinctă, a fost de origine religioasă; deaceia Evreii sunt „poporul ales...“

...Ei bine, unitatea aceasta po-

litică religioasă, *Evreii nu și-au găsit niciodată echilibrul stabil. Acesta este faptul brut și brutal, dacă voți, care constituie criza iudaismului și care îl va împiedica veșnic să „fructifice“ și să „împlinească“ creștinismul.*

Perioada cea mai echilibrată a istoriei lor este desigur cea înainte de trecerea în diaspora. Dar și atunci echilibrul este îndoelnic. Căci niciodată accentul fundamental al vieții iudaice nu a căzut în acelaș fel asupra momentului național și celui religios. Ci întotdeauna interesul a pendulat între aceste două momente. Profeții sunt doar o dovadă că momentul național și cel religios, departe de a se contopi, s'au succedat întotdeauna; religioși în timpuri de nenorocire politică; călcători ai legii în vremuri de înflorire națională.

Cam în acelaș fel se pune problema și astăzi. Căci încercarea de soluționare a problemei iudaism-Europa, pune pe rând accentul pe unul sau altul din cele două mo-

mente, fără să le poată contopi într'o sinteză unitară. Confesionalizare-Naționalizare, iată cele două soluții propuse de iudaism în conformitate cu dualismul ființei lui...

... Părerea mea este că criza iudaismului e permanentă. Continua pendulare de care vorbeam, între polul național și cel religios nu este numai o întâmplare (riguros verificată istoricește, dar totuși întâmplare!) ci necesitate. Povestea jidovului rătăcitor nu este numai o poveste, ci însăși expresia neli-niștei acestei rase care nu și-a găsit drumul.

O sinteză între momentul național și cel religios al iudaismului este imposibilă, pentru că aceste două momente nu sunt omogene; iar atâta timp cât această sinteză nu este posibilă toată viața iudaică va fi frământată de oscilările între cele două centre de polarizare.

Iată deci dilema gravă, în care se află iudaismul: sau își păstrează specificitatea, adică dublul carac-

ter natural-național și religios și atunci criza de oscilație între cei doi poli este permanentă; sau pentru înlăturarea acestei crize renunță la unul din elemente — și atunci își sacrifică viața însăși.

Nu am transcris acest lung citat, ca să-l comentez. Ci numai ca să arăt că o explicație a suferinței judaice prin propriile ei legi, și numai prin ele, este posibilă. Nae Ionescu reducea în articolul său din 1926, întreaga dramă a judaismului la o „pendulare între momentul național și cel religios“, o reducea adică la o antinomie structurală, la un conflict interior.

Acest conflict interior este cu desăvârșire independent de condițiile istorice în care trăesc evreii și de raporturile — bune sau rele — pe care le întrețin ei cu celelalte neamuri. Căci — dacă înțeleg bine scrisul profesorului — judaismul este sau mai bine zis era în 1926, tragic nu prin răfuelile pe care le-ar avea cu cealaltă lume, ci prin răfuelile pe care le are cu sine însuș. În acest sens, și numai în acest sens, se poate spune că suferința

lui Israel nu este un „fenomen de relație“.

*

Părăsind articolul: „Alte perspective“ și revenind la prefață, trebuie să observăm că aici explicația dramei judaismului se schimbă fundamental. *Și anume prin deplasarea axei sale din sânul judaismului, în afară de el.* De astă dată rădăcina dramei este *nerecunoașterea lui Christos*. Și nu pentru că această nerecunoaștere i-ar crea judaismului un caz de conștiință, o criză spirituală sau o tragedie intimă, ci pentru că ea îl pune în conflict cu creștinii. În conflict cu creștinii, nu în conflict cu sine însuși.

Băgați de seamă? Chestiunea unică ce se mai poate pune, pornind dela această premisă, este doar să știm care sunt raporturile posibile dintre creștini și evrei. Raporturi bune? Evreii vor fi fericiți. Raporturi „defectuoase“? Evreii vor suferi. Astfel drama judaismului nu devine nimic mai mult decât un simplu „fenomen de relație“, adică exact acel fenomen de relație pe care prefața îl exclude dela în-

ceput, pentru a reveni totuș la el în decursul întregii sale argumentări.

Am impresia că aici stă viciul celor 32 de pagini, viciu care le împiedică să înțeleagă și cu atât mai mult să explice drama ce le-a fost supusă spre judecată.

Să fim bine înțeleși. Nu am deloc intenția să mă amestec în problemele de teologie, pe care prefața le-a implicat sau prilejuit. Ele sunt fără îndoială foarte respectabile, dar răspund unor întrebări, ce nu-mi aparțin. Nu aștept dela deslegarea lor nicio lumină. Declar fără insolență, dar ferm, că sunt un foarte convins laic. (Asta nu însemnează că-mi voi lua vreodată triviala libertate de a ironiza aceste valori, în numele „liberei cugetări“).

Cazul „De două mii de ani“ a avut și un capitol teologic, foarte violent prin ton și foarte dureros prin oamenii, pe care i-a învrăjbit*). Timp de vreo două luni s'a discutat cu aprindere despre mântuirea evreilor, pe care unele texte păreau s'o acorde, dar altele — mai neînduplecate — o refuzau fără îndurare. Nu știu ce de-

---

*) Vezi Anexa IX.

cizie s'a luat până la urmă în această privință. E dela sine înțeles însă că nu din acest punct de vedere, teologic, aş putea urmări prefața. Când profesorul Nae Ionescu încearcă să explice drama judaismului prin tăgăduirea lui Christos, eu nu pot întreba ce sens religios a avut această tăgăduire și nici ce penalități metafizice o așteaptă. Dar îmi pot pune altă întrebare: în ce măsură explicația profesorului explică? în ce măsură își acopere ea obiectul? nu cumva îl lasă descoperit în anumite locuri? nu cumva îl lasă neexplicat?

N'aș vrea să par prea categoric în afirmații, dar mi se pare că prefața deschide aici o serie de dificultăți foarte serioase și lasă fără răspuns câteva obiecții obligatorii. Voi formula numai două, pe cele mai simple.

Evreii, spune prefața, suferă pentru că nu l-au recunoscut pe Christos-Messia. Nerecunoscându-l, ei se opun creștinilor și sabotează așezările creștinești. Creștinii reacționează, lovesc și drept urmare evreii suferă. Este extrem de clar.

De aici decurg însă două consecințe, pe

care bănuiesc că nu le va nega nimeni.

1) Suferința evreilor începe dela venirea lui Christos. Ea nu a existat înainte de această venire.

2) Evreii suferă numai atunci când sunt în contact cu creștinii.

Pentruca explicația suferinței judaice, propusă de Nae Ionescu, să fie justă, ar trebui mai întâiu ca aceste două consecințe ale ei să se verifice. Se verifică? Mă tem că nu.

Intr'adevăr, drama judaismului nu ia naștere odată cu Christos, ci îl precede — și îl precede cu mult.

Evreii nu suferă numai de 1934 de ani, ci de vreo 5697, atâția câți au numărat ei dela facerea lumii. Toată istoria lor este un lanț de tragedii. Neliniștit, zbuciumat, străbătut de un etern fior patetic, judaismul a fost totdeauna, înainte sau după Isus, în momentele lui de umilință istorică, dar și în momentele de splendoare, o dramă. Lucrul e cunoscut și, în orice caz, Nae Ionescu îl cunoaște. Recitiți din articolul său mai sus citat, o singură frază:

„Perioada cea mai echilibrată a

istoriei lor (a evreilor...) este desigur cea înainte de trecerea în diaspora. Dar și atunci echilibrul este îndoelnic“.

Dar dacă „și atunci” echilibrul este îndoelnic, dacă „și atunci“ evreul suferă, se mai poate oare explica suferința lui prin faptul *mult posterior* al venirii lui Christos și al nerecunoașterii sale drept messia?

Iată o întrebare, căreia prefața nu-i răspunde.

A doua noastră întrebare rămâne și ea tot fără răspuns. Dacă evreii, refuzându-l pe Christos-Messia, sabotează valorile creștine, urmează că ei vor avea de suferit rigorile acestor creștini. Foarte logic. Antisemitismul creștin se află astfel explicat. Ce ne facem însă cu antisemitismul arab? Oare turcii și arabii să fie antisemiți tot pentru motivul că evreii nu l-au recunoscut pe... Christos? Ar fi greu. Cel mult le-ar putea reproșa că nu l-au recunoscut pe Mohamed, dar atunci, recunoașteți, chestiunea s'ar complica și mai rău.

Întâmplarea, o tristă întâmplare, a fă-

cut ca astă vară, puțin timp după apariția prefeței, să izbucnească în Algeria, la Constantine, un scurt și cumplit pogrom. A fost ceeace s'ar putea numi un „clasic pogrom de interes local“, montat, săvârșit și consumat în ochii poliției. M'am întrebat atunci în ce paragraf al prefeței ar putea intra sângele vărsat la Constantine, sub ce nuanță ar încăpea cadavrele evreilor măcelăriți acolo. N'am găsit însă nicio lămurire. Ceeace însemnează că cel puțin pe frontul arab, suferința lui Israel rămâne fără explicație.

Iată dar că explicația centrală a suferinței lui Israel prin tăgăduirea lui Christos, are două serioase lacune. Ea nu explică în primul rând suferința evreilor înainte de Christos. Ea nu explică în al doilea rând suferința lor în relațiile cu necreștinii. Aceste două spărturi în șirul ei dialectic, împiedică explicația lui Nae Ionescu să cuprindă întreaga dramă. Și dacă nu o cuprinde întreagă, cu o cuprinde deloc.

Ce rămâne atunci în picioare după scoaterea problemei lui Messia din cauză? Rămân faptele.

„Se constată că între evrei și popoarele în mijlocul cărora trăiesc, au existat întotdeauna nepotriviri și neînțelegeri; de pe urma cărora evreii au fost supuși la un regim deosebit, din care pentru ei au isvorît întotdeauna suferințe“.
(Prefața pag. XIV—XV).

Nepotriviri și neînțelegeri? Nu cumva se mai pot numi ele și „defectuoase luări de contact între evrei și ceilalți oameni?“ Nu cumva ne întoarcem aici la „fenomenul de relație“, pe care l-am îndepărtat din capul locului, la pagina VII?

Nu știu și nu stărui. Cred însă că de aici încolo, prefața profesorului se angajează pe un inevitabil drum antisemit. Căci ea nu mai pune problema explicației, ci pur și simplu problema răspunderii și a vinei.

Lăsând departe metafizica și psihologia, ea intră direct în politică, ridicând o simplă, scurtă și decisivă întrebare: *cine* este vinovat? Întrebare, împotriva căreia profesorul protestează de câteva ori, dar pe care prefața sa o impune direct la fiecare pagină.

„Să ne amintim, în adevăr că ceeace vrem să lămurim noi nu e cine e vinovat în conflictul dintre evrei și celelalte neamuri, ci care este explicația permanenței suferințelor lui Israel“ (pag. XXVI)

Dar e inutil și în orice caz prea târziu să ne mai amintim acest lucru la pagina XXVI, când în toate paginile anterioare îl uitasem. Cu voe sau fără voe, prefața pune din plin problema răspunderilor. Ba cred că nu pune, în ultimă analiză, decât problema răspunderilor.

Cine este vinovat? Prefața răspunde fără ezitare: *Evreii! **)

---

*) „Păi acelaș răspuns îl dă și romanul d-tale“ va sări indignat criticul pătrunzător și îmi va cita din nou primejdioasa pagină 331.

(— Ești abil dumneata, m'a intrerupt Vieru. Nu cumva pentrucă antisemitismul o fi etern, vrei să-l scoți inexplicabil? Și pe evrei inocenți?)

— Doamne ferește! Nu numai că antisemitismul mi se pare explicabil, dar evreii mi se par singurii vinovați).

Sunt dezolat, dar nu voi răspunde acestui zdrobitor citat. Cred că nimic nu este mai dificil în lumea asta mare, decât să demonstrezi cuiva că o ironie este o ironie.

Iar odată stabilită această culpă, se grăbește să-i studieze elementele și circumstanțele agravante.

„...vom spune că o categorie de oameni nu e aleasă ca victimă de către agitatori de cât:

1) Când ea constituie o grupă fundamentală deosebită de masele în mijlocul cărora trăește;

2) Când deosebirile acestea, devenite conștiente și înțelese ca tot atâtea motive de superioritate asupra neamurilor din jur, au ca urmare un proces voit de secesiune, care duce la izolarea numitei grupe înlăuntrul chiar a societății respective;

3) Când de pe urma acestei izolări, viața înlăuntrul grupei ia anumite forme esoterice, pline de mister pentru cei din afară;

4) Când grupa aceasta reprezintă o primejdie permanentă pentru ordinea celor din afară, pentru structura spirituală, politică, socială sau economică a așezării lor“. (pag. XVII—XVIII).

Dacă mai era posibilă vreo îndoială, fragmentul acesta o înlătură. El expune, rezumă și sistematizează tot ceea ce doctrina antisemită a gândit până astăzi despre judaism și despre evrei. Este un breviar de „blestemății“ evreești, care de astădată nu numai că explică antisemitismul, dar îl și legitimează. Căci dacă evreeii, după cum susțin antisemiții și după cum afirmă Nae Ionescu, prin însăși firea lor, reprezintă „o primejdie permanentă“, nimic nu este mai firesc pentru neamurile primejduite decât să-i suprimе, sau cel puțin să încerce suprimarea lor. Mi se pare că nici antisemiții nu revendică altceva.

Iată unde ajunge profesorul Nae Ionescu, vechiul prețuitor al lui Israel.

Să încerc a răspunde celor patru puncte de rechizitoriu? La ce bun? Cât preț vor avea argumentele, acolo unde viața însăși n'a avut niciun preț?

Ar fi poate, cel mult, o melancolică satisfacție să-i răspund profesorului cu propriile sale texte, din trecut... Nu pentru a-l pune — cum se zice — „în dificultate“. (Ar fi cutezător și inutil: îmi

cunosc prea exact slabele-mi puteri și îi știu prea bine excepționala forță dialectică).

Din toate obiecțiile posibile — și sunt enorm de multe! — nu voi înfățișa însă decât pe una. V'aș ruga anume să vă gândiți dacă cele patru „puncte” de mai sus, prin care se legitimează antisemitismul, sunt aplicabile astăzi numai evreilor și dacă nu cumva, dimpotrivă, ele nu sunt verificate mult mai exact de orice minoritate națională. De sași, bunăoară.

Să încercăm.

1) Constitue sașii „o grupă fundamental deosebită de masele românești“?

Cred că nu fac niciun abuz răspunzând :*da*.

2) Trăesc ei ca o grupă izolată înlăuntrul societății românești, conștienți de aceste deosebiri și socotindu-se superiori neamurilor din jur?

Evident. Orgoliul sașilor și refuzul lor de contact cu românii este cunoscut.

3) Ia viața lor înlăuntrul grupei „anumite forme esoterice“ misterioase pentru cei din afară și în orice caz impenetrabile?

Desigur. Societăți riguros închise, orga-

nizații politice, legiuni cu caracter militar.

Dacă evreii, trăesc sau nu izolați, dacă ei se consideră sau nu superiori*), dacă viața lor este sau nu misterioasă, se mai poate discuta. Pentru sași, discuția e însă inutilă. Ei constituie cu adevărat și incontestabil o insulă în statut și societatea românească.

Dar atunci de ce nu există o mișcare anti-săsească? De ce evreii sunt, iar sașii nu sunt „aleși ca victime de către agitatari“?

Foarte simplu, va replica vocea antisemită. Pentrucă evreii reprezintă, iar sașii nu reprezintă o primejdie. „Punctul patru“ li se aplică numai evreilor și numai ei sunt primejdioși.

Se poate. Dar primejdioși prin ce? Prin

---

*) „Es ist die Tragik im Dasein des Juden, dass er zwei Gefühle in seiner Seele einigt: das Gefühl des Vorrangs und das Gefühl der Brandmarkung. In dem beständigen Amprall, in der Reibung dieser beiden Empfindungsströme, muss er leben und sich zurecht finden. Es hat sich mir bei fast alle Juden, denen ich begegnet bin, bestätigt, und es ist der tiefste, schwierigste und wichtigste Teil des jüdischen Problems.“

Man besitzt aber, einfach und menschlich betrachtet, ebensowenig einen Vorrang dadurch dass man Jude ist, wie man gebrandmarkt ist dadurch, dass man Jude ist“ (Jacob Wassermann: Mein Weg als Deutscher und Jude).

„fundamentală lor deosebire“, prin „izolarea și conștiința superiorității lor“, prin „formele misterioase ale vieții lor“? Nu, categoric nu. Căci prin aceleași elemente, sașii (sau ungurii sau oricare alți minoritari, de oriunde), nu sunt deloc primejdioși. Nu acestea deci pot fi elementele constitutive ale primejdiei — ci altele care rămâne să fie găsite. Primele trei puncte ale rechizitoriului urmează prin urmare a fi înlăturate, ca neconcludente. Ne rămâne din acest rechizitoriu doar ultimul punct, cel mai greu însă și abandonat exclusiv pe umerii evreilor.

Evreii „reprezintă o primejdie permanentă...“ Ei „sabotează valorile și așezările creștine“*).

---

*) Prefața precizează: le sabotează în același mod în care creștinismul din primul veac sabota valorile și așezările romane.

Analogia e foarte abilă, dar puțin abuzivă. Forța dizolvantă a creștinismului se datora în primul rând prozelitismului său activ. El proceda prin convertiri, prin foarte largi și adânci convertiri. Nu cred că judaismul a făcut vreodată prozelitism. Sfera națiune și sfera religie se acopere perfect în sânul lui — ceea ce face nu numai inutilă, dar și structural imposibilă orice rađiere în afară, dincolo de cadrele judaice.

Dimpotrivă creștinismul era anațional și asocial (dacă nu deadreptul antinațional și antisocial). De aici febra și eficacitatea lui dizolvantă.

Iată-ne însfîrșit, după ce ne-am lovit de atâtea probleme inutile, în fața acestei vechi și familiare axiome. Evreiii sunt distrugători, dizolvanți și ofensivi. Ei atacă organismele vii, ei paralizează viața statelor, ei subminează bazele siguranței popoarelor. Este un adevăr crucial, la care se reduc în ultimă esență toate teoriile antisemite, ori de unde ar pleca, din economie, din fiziologie, din politică sau din metafizică. Acolo unde tac cifrele, scările grafice, textele și documentele, începe a vorbi în ultimă instanță această „intuiție“.

Poate crede profesorul Nae Ionescu în ea? Nu. De o sută de ori, nu. El știe bine, știe cu certitudine că „spiritul dizolvant iudeu“ este o grosolană și sinistră legendă. A spus-o lămurit de nenumărate ori, și în deosebi într'un articol al său de pe vremuri, pe care vă sfătuesc să-l citiți, care se numește „Criza judaismului“ și se află tipărit în foiletonul ziarului „Cuvântul“, No. 509, dela 18 Iulie 1926:

„Există o părere... după care iudeul nu ar fi decât un „docteur de l'incrédule“; adică un spirit

dizolvant pur și simplu, „revoltat înăscut, liberator anarhist sau bolșevic“, element negator și sterp. O asemenea înțelegere este însă desmințită de istorie... Cu greu se poate admite că un popor care trăește în formele lui specifice de câteva mii de ani, din viața căruia a ieșit vechiul testament, din rândurile căruia s'a ridicat Christos-Dumnezeul întrupat, nu este decât un neam de posedăți, a căror singură rațiune de a fi e doar dorința de a zice „nu“. Și puțința de a dizolva lumea creștină, pregătind moartea pământului“.

*

Ar trebui să ne oprim. Recunosc cel dintâiu că acest lung examen este inutil. Argumente, contra-argumente, confruntări de texte, interpretări — toate sunt indiferente. Vom izbuti poate, în cel mai fericit caz, să înlăturăm „problemele“. Va rămâne însă semnificația acestei prefețe, care este mult mai gravă și mai dure-roasă decât îndoelnicele ei adevăruri. Din-

colo de aluziile sale politice (și sunt o sumedenie: externe și interne), dincolo de parantezele ce rezolvă incidental cu o aluzie, cu o glumă sau cu un silogism, atâtea obiecții obligatorii, dincolo de această complicată construcție de idei sugestii și prejudecăți, va stărui mereu actul voluntar de nedreptate, refuzul lucid de a înțelege. Este o umbră ce nu cade numai pe umerii noștri.

* * *

Aceasta este prefața profesorului meu Nae Ionescu.

Aveam eu dreptul să o public?

Intrebarea trebuie pusă altfel. Aveam dreptul să nu o public?

De cinci luni, toată lumea, prieteni și și dușmani, cere „să se facă lumină“ în această gravă chestiune, care a dat de lucru tuturor tipografiilor din țară. De cinci luni sunt somat de adversari și rugat de binevoitori, să explic prin ce „sadism“, am consimțit să tipăresc în fruntea cărții mele o prefață, care mă lovea în primul rând pe mine. Ați cetit mica antologie,

reprodusă în capitolul precedent și ați văzut ce patetice accente capătă pe alocuri această somație.

De ce am publicat prefața?

În primul rând, pentru că am cerut-o. Nu e de ajuns? Eu nu cerusem o *animită* prefață, ci o prefață. Am cerut-o, mi s'a făgăduit și mi s'a dat. Iar eu am publicat-o. Acestea erau regulile jocului — și le-am respectat.

În al doilea rând, pentru că nu-mi recunosc în niciun fel dreptul de a exercita vre-o cenzură. Mi se pare odios în genere faptul de a suprima o pagină scrisă. Nu sunt nici prin temperament, nici prin formație, nici prin gândire un arzător de cărți — cu atât mai puțin când ele sunt scrise împotriva mea. Iar în speță ar fi trebuit să-l cenzurez pe... Nae Ionescu. Oameni buni, ați pierdut simțul proporțiilor? Ce sunt eu, cine sunt eu, pentru a îndrăzni să dispun de o scriere a profesorului Nae Ionescu? Sunt limite pentru orice orgoliu, sunt mai ales limite pentru orice „indignare“.

Dar lăsând deoparte aceste considerații, peste care nu cred că un om de bună credință ar putea trece, voi spune că îna-

inte de orice, am publicat prefața pentru că publicarea ei mi-era... indiferentă.

Vedeți, grav pentru mine, era nu faptul că o asemenea prefață apare, ci că o asemenea prefață poate fi scrisă. I-am spus-o cu sinceritate profesorului și îmi iau libertatea să repet aici: dacă prefața am fi cunoscut-o numai noi doi, el și eu, dacă paginile ei ar fi rămas numai în mâinile noastre, dacă am fi ars-o, dacă am fi îngropat-o, ea n'ar fi fost o mai mică durere. Posibilitatea ei mă înspăimântă, nu publicitatea. Tragic este faptul că a putut să o cugete și să o scrie Nae Ionescu, nu că o va cunoaște Petre Pandrea și I. Ludo. Ce importanță au toți Pandrii și toți Luzii din lume, cât cântărește insulta, mizeria și indignarea lor, cât mai pot lovi ei, acolo unde a lovit odată Nae Ionescu?

Nu aveam împotriva acestei prefețe decât o singură răzbunare, care era în acelaș timp o obligație: să o public.

Am publicat-o.

ULTIM CUVÂNT

Iată-mă ajuns la capătul acestei prea lungi povești. Să-mi fie iertată o ultimă privire înapoi, spre tot ce închid aici, pentru a lăsa timpului grija să cicatrizeze și să șteargă.

„De două mii de ani” a fost un act riscat de sinceritate. Pe urma lui, rămâne o casă pierdută, un simbol căzut, o mare prietenie săgetată. Puțin scrum, atâta tot.

E un mic cataclism, venit poate la timp, căci nu e rău să-ți clatini din când în când locul tău în lume și să-l scoți cu deasila din plasa deprinderilor. Fiecare din noi trăește pe un morman de adevăruri alterate, pe care n'a mai avut timp să le controleze. Prietenii, iubiri, aversiuni, idei, judecăți — se strâng cu trecerea timpului, cum se strâng ziarele și hârtiile vechi pe masa de scris. E destul de greu să revezi un teanc de hârtii și să le arzi pe acelea care nu mai trebuie. E nesfârșit mai

greu să revezi o grămadă de sentimente și judecăți. Trăim cu ele, din neglijență, din oboseală, din grabă, și le răbdăm să se descompună în umbra noastră, fără să știm când și fără să ne întrebăm de ce. Intr'o zi, o întâmplare, un accident, o coincidență le smulge lenei noastre, nepăsării noastre și atunci rămânem uluiți, găsindu-le pe jumătate moarte, sterile, străine...

O asemenea întâmplare a fost cazul „De două mii de ani”. El a scos la lumină aversiuni ce mocneau de mult în umbră, lovitori și atacuri sufocate sub un rest de îndoială, strigăte și gesturi care așteptau confuze dincolo de prea vechi, prea leneșe, prea false obișnuințe. El a zguduit echivocurile amicale, a bruscat ezitățile de sentiment, a grăbit sinceritățile și violențele de limbaj. Nu pot spune până unde — cât de departe și cât de adânc — a mers, nu pot spune câte așezări a clătinat, câte amintiri, câte încrederi, câte nădejdi a rupt. E prea greu să le număr pe toate, acum când mă aflu încă între ruinele lor, între molozul și pietrele lor arse.

E o numărătoare tristă: nu este una de-

primantă. Imi spun fără să bravez pe nimeni, și mai ales fără să mă bravez pe mine însumi, că nu vom plăti vreodată destul de scump dreptul de a fi singuri, fără jumătăți de amintiri, fără jumătăți de afecțiuni, fără jumătăți de adevăruri.

Imi spun că a le strânge pe toate la un loc într'o singură flacăre și a pași pe urmă peste scrumul lor, este singura libertate care ne poate schimba viața în altceva decât într'o lungă descompunere zilnică.

*

Scandalul „De două mii de ani” este încă în momentul în care închei paginile de față, în plină desfășurare. La București, continuă să se anunțe și să apară, pamflete și rechizitorii *). În provincie, se organizează „simpozioane” și procese publice, al căror unic acuzat sunt. (Din vreo trei orașe mi-au venit convocări, pentru a mă prezenta „în persoană” în fața acestor instanțe. Aștept mandate de aducere).

Menite să apară într'un asemenea concurs de enervări, nu-mi fac nicio iluzie

---

*) Vezi Anexa X.

despre soarta precizărilor, pe care le-am scris aici. Le așteaptă probabil o a doua serie de falsuri, o nouă avalanșă de insulte, un nou atac de revolte morale. Nu știu dacă am scris pentru a le provoca, dar în niciun caz pentru a le preveni.

E un spectacol frumos o carte între pietre. Nu vreau nici să-l tulbur, nici să-l ocolesc.

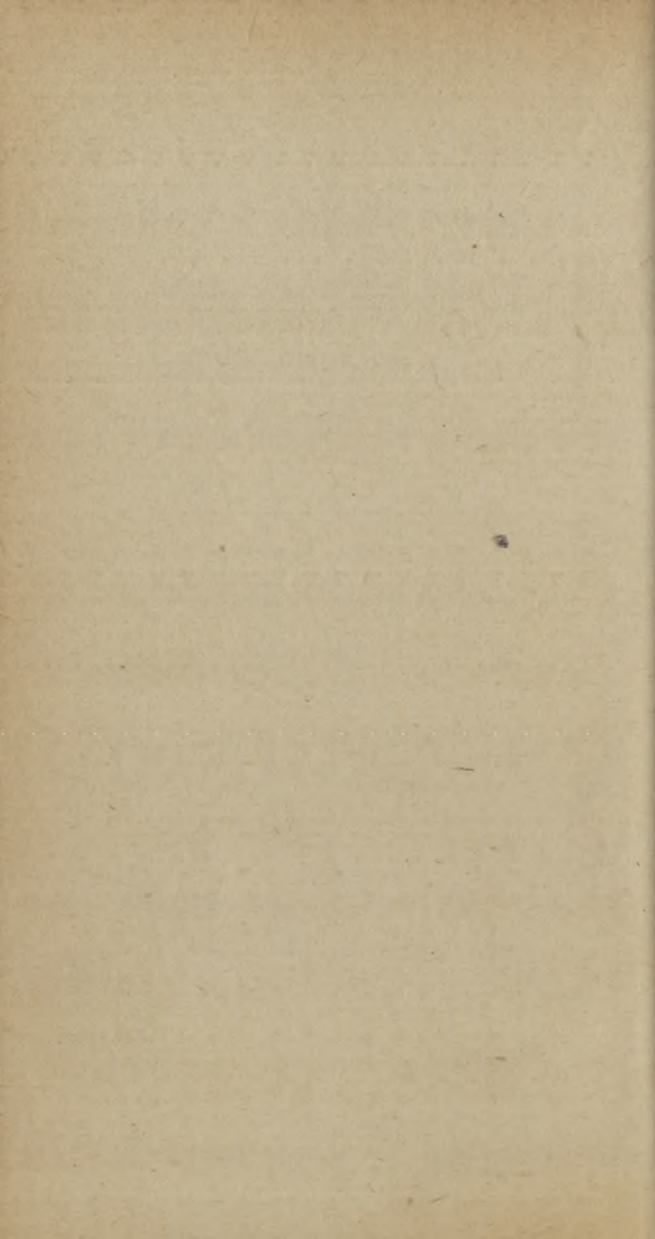
Pentru mine, cazul „De două mii de ani” se oprește irevocabil aici. Nu mai am de răspuns niciun cuvânt.

Incredințez aceste foi unui om tânăr, care le va primi cu bună credință și le va ceti așa cum ar sta de vorbă cu el însuș. Nu-l cunosc pe acest tânăr și nu știu unde este. Dar sunt convins că este.

Noembrie-Decembrie 1934.

A N E X E

I

„Nu știi românește“ este un vechiu strigăt, care îl întâmpină pe scriitorul evreu în cultura românească. Este un „jos jidanii!” evoluat. Antisemitul filolog e o speță mai subțire de antisemit, care dela spargerea geamurilor a trecut la problemele de stil.

„*Ce mai faci dija*”, „*taci moi*”, „*buiatul dela Itic*“, sunt elemente de humor pe care nenumărate generații le-au moștenit, le-au păstrat și le-au menținut până astăzi, cu un viguros simț al tradiției. Nu știu ce drăcească ironie (francmasoneria probabil!) a făcut totuși ca unii din cei mai buni cercetători ai limbii românești să fie... evrei.

Dar Gaster, Tictin și Șăineanu pe vremuri, Bick și Graur astăzi nu-i pot lua ultimului antisemit corigent la limba română, dreptul de a le striga tuturor laolaltă și fiecăruia în parte, „*taci moi dija*”. E strigătul pe care l-au primit pe rând și Ronetti Roman și Gherea și Ion Trivale și F. Aderca. Aș fi fost mâhnit să nu fi împărțit cu ei aceasta onoare.

Semnalul a fost dat de d. Petre Pandrea nu

prin „Apărarea Națională” cum ar fi fost firesc, ci prin „Adevărul literar”.

Intr'un lung foileton, d. Pandrea a publicat 53 de „eroride limbă” culese din „De două mii de ani”, indicând în acelaș timp, în paranteze, felul exact de a scrie și protestând în numele limbii daco-romane împotriva acestui „oribil jargon”.

„Oribilul jargon” era făcut parte din greșeli de tipar săritoare în ochi, parte din expresii juste, prost cunoscute de d. Pandrea. Nu spun eu acest lucru — o spune un camarad al său de redacție, d. Doctor Ygrec, care, intervenind în discuție (*Adevărul* No. 15.526 din 22 August 1934) a pus lucrurile la punct.

Citez:

„Și acest critic literar crede că-l distruge pe romancier fiindcă i-ar fi găsit în roman multe greșeli de limbă.

Astfel a găsit: nu mai în loc de numai iar în altă parte numai în loc de nu mai.

Târâgânat în loc de târăgănat...; oșețit în loc de oșetit. Umblii în loc de umbli (cu un singur i), pătlagină în loc de pătlagină; kilometrii (cu doi i) în loc de kilometri.

Dar culmea indignării criticului este atunci când a citit în roman că unul din personajii tunde iarba din grădină cu securea!

Noi credem că unele din greșelile relevate sunt pur și simplu greșeli

de tipar, altele sunt forme dialectale, iar altele sunt forme care se găsesc la cei mai de seamă din scriitorii noștri.

Iar securea, care a provocat indignat criticului când a decretat că romancierul nu știe românește trebuie să fi fost în manuscris o secere pe care tipograful a prefăcut-o în secure.

E limpede și, pentru un om de bună credință, fusese limpede din capul locului. Aș fi putut opri lucrurile aici. Dar era un prilej de amuzament lingvistic, pe care nu voiam să-l pierd. Am luat atunci un articol al d-lui Petre Pandrea din „Viața Românească” — primul care mi-a căzut sub ochi — și m’am distrat celindu-l cu creionul în mână. Rezultatul: 423 (patru sute douăzeci și trei) de erori de limbă, gramatică, ortografie și stil în numai 13 (treisprezece) pagini. Nu greșeli de tipar, nu banale neglijențe, ci puternice, convinse și ritoase ignoranțe.

Am publicat aceste observații într’un articol din revista „Vremea”. (*Puțină gramatică pentru un „maarxist”* Anul VII No. 553 din 2 Sep. 1934). Remarcam acolo dezacorduri între subiect și predicat, imposibile forme de genitiv și dativ, construcții betege de frază, prepoziții absurd aruncate, pleonasm grosolan, — înfârșit o antologie de monstruoziități gramaticale și stilistice, care în condiții normale de

bun simț și decență, ar fi luat oricui dreptul de a mai avea opinii în această materie. Ori-
cui, cu excepția d-lui Petre Pandrea.

*

Din mâinile „Adevărului literar”, salvarea limbii a trecut în paza revistei „Gândirea”, care printr’un domn „Toma Vlădescu” (?) a reluat cazul. Regret că nu cunosc ce reprezintă această semnătură, căci ar fi fost plăcut să refaceam exercițiul, care dăduse atât de strălucite rezultate cu proza d-lui Pandrea. Băiatul „Gândirii” are asupra băiatului dela „Adevărul literar” prudenta superioritate de a nu fi scris nimic. E un stilist prin abținere. Nu mai puțin un stilist vehement.

„...nu ne-a fost posibil să răbdăm mai mult de 20—30 de zile: am sucombat ca toată lumea, sub „stilul” ingeniosului negustor exotic de literatură autohtonă... Am aplaudat, deaceea, pe cronicarul literar care a refuzat să se ocupe de carte, arătând că nu este tradusă în românește și că sintaxa și limba în care a fost compusă nu corespund niciunui dicționar omenesc.

...limba românească a primit în jargonul idiș al acestei cărți o ofensă cum nu s’ar putea altă mai gravă...

S’a comis astfel numai un grav de-

lict gramatical... Căci dacă „de două mii de ani” suferă Iosif Hechter, în orice caz după câte mii de ani va învăța el limba de care atâta de imprudent pretinde a se servi.” (Gândirea, Octomvrie 1934).

Imi place acest fragment răzbunător, vibrant și aprig în indignarea sa. E o inimă de patriot, care se zbate aici fără virgule, înecată într'o ploaie de propozițiuni relative incorecte, dar bine simțite.

Mărturisesc însă că pe cât înțeleg de bine și stimez de mult acest legitim protest împotriva mea, pe atât mă nedumirește și într'un fel, mă întristează atacul pe care din senin, zisul „Toma Vlădescu” îl pornește în acelaș articol împotriva d-lui... Nichifor Crainic, eminentul director al revistei „Gândirea”. Intr'adevăr la d-sa se referă probabil următorul fragment:

*...în locul unei meserii mai potrivite cu natura lui, și-a schimbat numele cu un pseudonim românesc. O falsă identitate însă, putea ea să adauge unui om, care singur se rușinează de el, mai mult talent sau mai mult adevăr? Iată ce se poate obține mai greu prin **excrocheria** facilă a numelor împrumutate.”*

Ei bine, publicate în „Gândirea”, aceste rînduri mi se par o grosolănie, o lipsă de

obraz, o lovitură pela spate, dată omului care te-a primit în propria lui revistă. Da, e adevărat că directorul Gândirii și-a schimbat numele cu un pseudonim românesc. E adevărat că numele său de acasă, din bătrâni, era Ion Dobre. Mai e adevărat că l-a înlocuit cu pseudonimul Nichifor Crainic. Ii dau însă aceste lucruri dreptul lui Vlădescu, care nu e nimic, să-l batjocorească în așa hal pe d. Crainic, care oricum e un poet? Ii dau dreptul să-l acuze de „falsă identitate” și — Dumnezeule mare! — de „excrocherie”, ba încă de „excrocherie facilă”, ceea ce este de două ori infamant? (Veți fi de acord cu mine că în materie de excrocherii trebuie preferate fără ezitare, cele opulente, serioase și grele, nu cele „facile” care sunt nerentabile).

D. Nichifor Crainic, care se plângea de când de valul de trivialitate, ce bântue azi în publicistica română, trebuie să fi trăit un moment penibil, primind aceste injurii imunde, pe care i le arunca în față un colaborator poate sincer, dar inconștient.

II

D. Petre Chiricuță a publicat în trei numere consecutive din ziarul *Adevărul*, trei foiletoane: „*Cartea d-lui Mihail Sebastian*” (No. 15.527 din 23 August 1934), „*O discuție în continuare*” (No. 15.528 din 24 August 1934), „*Soluția unei probleme grele*” (No. 15.528 din 25 August 1934).

D-sa oferă evreilor o soluție radicală: botezul. Nu am căderea să o accept sau să o resping, dar după câte am auzit, evreilor li s'au mai făcut în decursul veacurilor asemenea invitații. Și îmi vine greu să cred că nu le-au primit în două mii de ani, anume pentru a avea astăzi plăcerea să le accepte pe ale d-lui Chiricuță.

Dar discuția, cel puțin sub acest raport, nu mă privește.

D. Chiricuță are însă amabilitatea să mă denunțe drept un trădător al neamului meu. Și se servește pentru aceasta de câteva citate. *Toate trucate*. Dau un singur exemplu, care mi se pare decisiv.

La pag. 13—14, eroul cărții mele notează în jurnalul său următoarele:

„*Seară de familie. S'a întors vara mea Vicky cu bărbatul ei din voiajul de*

nuntă. Se pare că e însărcinată. Un unchiu se amuză de întâmplare.

— Dar harnici ați mai fost.

Viky e rușinată, bărbatul ei grav.

— Ehe, băiatule, acu e acu! S'a sfârșit cu binele. Vrei, nu vrei, ai poftă, n'ai poftă, trebuie... știi povestea cu trenul?...

Și spune povestea cu trenul. Toată lumea râde sgomotos.

Dintr'un colț, mama mă privește încurcată...

S'ar fi putut să fiu ca ei toți, un negustor gras, însurat, mulțumit, jucând Duminica seara poker și spunând porcării însurățeilor tineri. O știi pe aia cu trenul?

Uneori mă întreb cu spaimă dacă evadarea mea dintre ei este întreagă.

Pasajul e lămurit. Citat în întregime, nu îngăduie niciun echivoc, nicio răstălmăcire.

D. Chiricuță știe acest lucru și deaceia — pentru a le da alt sens — rupe ultimele două rânduri ale pasajului și le citează izolat, ignorând contextul.

„Uneori mă întreb cu spaimă dacă evadarea mea DINTRE EI este întreagă.”

Pentru ca abilitatea să fie complectă, cuvintele „dintre ei” sunt subliniate de d. Chiricuță. Cine citește întregul pasaj știe că acest „dintre ei” se referă la niște „negustori grași, însurați, mulțumiți, etc., etc.

Cine nu cunoaște însă decât fraza citată

de d. Chiricuță, n'are cum ști la ce anume se referă acest „*dintre ei*”. Dar d. Chiricuță se grăbește și explică: „*dintre ei, adică din neamul lui israelitean*”.

Falșificarea sensului e brutală, iar procedeul descurajant. Cum se mai poate discuta cu un om, care nu ezită în fața unei asemenea operații? La ce bun să-i mai spun d-lui Chiricuță și tovarășilor săi de pamflet, că dintr'o carte *intr'adins* făcută din contradicții, e necinstit să citezi numai o serie de termeni și să lași deoparte termenii contrari, la ce bun să întrebuițez un asemenea argument pentru ei abstract, când ei nu se dau înlături dela cele mai plate și mai vădite violări de text? Ar fi naiv să-i spun d-lui Chiricuță că n'are voie și nu e onest să citeze un fragment dela pagina 20 („*Cordialitate o-vreească, pe care o urăsc*”) când știe foarte bine că la pagina 22, urmează un pasaj ce anulează prima reflexie. („*Nu sunt un caraghios eu care am aici, între ei, scrupule critice și îmi controlez ținuta?... Decență, discreție, singurătate, valori de cinci parale, etc., etc.*”).

D-nii Șerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu și I. I. C. Cantacuzino au arătat în crenicile lor că „De două mii de ani” e o carte făcută din trei momente sufletești nu numai distincte în timp, dar structural contradictorii. Nu-i pot cere d-lui Petre Chiricuță să priceapă acest lucru. Dar i-aș fi cerut, pentru vârsta și haina sa — să păstreze o umbră de bună credință.

In cazul „De două mii de ani”, dintre toți devastatorii intelectuali cu care cartea această a avut de aface, d. Petre Chiricuță este cel mai deprimant.

III

În ulița evreească, d. I. Ludo este un fel de Tănase evreu, cu destul haz uneori. Cine-i cere d-lui Tănase, excelentul director al teatrului Căărăbuș, să fie serios? Cine îl poate învinui că e trivial? Cine, mai ales, ar avea năstrușnica ideie să-l tragă la răspundere pentru ceea ce cântă?

Tănase este cetățeanul care „știe el ce știe“, pe care „nu-l duci de nas cu una cu două“, că pe loc „îi sare muștarul“, și-ți spune „două vorbe și-un cuvânt“. de zici „că ce-i aia“. Tănase este grosul bun simț în libertate.

Mărturisesc că genul mă amuză sincer. Îmi place acest om chefliu, vesel, cu pălăria pe ureche — „ce-am avut și ce-am pierdut“ — care are opiniile lui în toate chestiile, se bate pe burtă cu toate ideile, îi face praf pe toți „gran-gurii“. Tănase este „boborul“ în persoană. El are idei și soluții în poliica externă, în teoria lui Einștein, în aviație, în problema transferurilor, în literatură, în iubire, — și pe toate le rezolvă „în doi timpi și trei mișcări“, sumar, scurt, ritos: „zât“, „vax“, „zexe“. Tănase satisface în fiecare din noi nu știu ce năduf plebeu, nu știu ce plăcere de a fi trivial și de a scăpa de toate „finețurile și tiriboam-

bele”, cum spunea amicul meu Marin Dronțu. Pe urmă, după ce ai râs, când rămâi singur ți-e oarecum rușine de tine însuși.

La Cărăbuș, în lumea lui, în orizontul lui, Tănase este un erou profund simpatic. Lucrurile se complică doar în clipa în care, din greșeală, el a nimerit într'o sală de concert și în mijlocul unei sonate de Bach, strigă bine dispus dela galeria: „dă-te jos din corcoduș” sau „mai las'o Popescule”.

D. I. Ludo exercită în publicitatea evreească din România, exact această funcțiune. E un Tănase cârn, dar cu vervă. Cupletele sale sunt, cum se zice, irezistibile. Familiar cu abstracțiunile, intim cu ideile, puțin porc cu nuanțele, se tutuește cu toate problemele din lume. Din nefericire, spre deosebire de d. C. Tănase, d. Ludo nimereste prea des în sălile de concert. Incolo, e un humorist savuros.

În cazul „De două mii de ani”, d-sa a publicat o broșură, care are 96 de pagini, costă lei 20 și se află la toate librăriile.

IV

„...ȘI EU SUNT BURGHEZ”

(„Cuvântul” No. 2449, 15 Febr. 1931).

Săptămâna trecută, într'o dizertație sumară despre câteva foarte grave lucruri, m'am trezit făcând această declarație, ce-mi servește de titlu: „Și eu sunt burghez!”.

Nu era o premeditare. Era ceva mult mai puțin și poate mult mai agreabil: o glumă. Nu mai țiu bine minte locul ei în frază și nici locul ei în seria de idei, atunci expuse. Când am să capăt stenograma conferinței, am s'o public și lucrurile au să fie deabinelea clare.

E însă amuzant, ba chiar instructiv, să întârzii puțin asupra consecințelor, pe care le-a avut această glumă, întâmplător aruncată.

Se găseau între ascultători dela Fundație, câțiva oameni tineri, pentru care problemele de politică și structură socială, ce se discutau în acea conferință, erau și sunt definitiv limpezite. Vorbesc despre amicii și ascultătorii mei marxiști. În fața unor întrebări, pe care noi ni le punem încă temători, cu o ezitare ce pornește din fibrele inițiale ale vieții noastre, din cultura, din obișnuințele, din oboseala noastră dacă vreți, în fața acestor întrebări, pentru

care avem uneori îndoeli dramatice, ei dețin cheia adevărului. Ei sunt pe drumul cel bun — singurul.

Și dibuirile noastre pe delături, întoarcerile noastre spre noi înșine, căutările noastre dincolo de orizontul rezolvat al problemei, li se par acestor știutori de absolut eretice și inutile. Poate, până la urmă, criminale.

Așa se face că la falsa mea „profesie de burghezie“ ei au reacționat cu hotărâre: unii plecând demonstrativ, alții încruntându-se și însemnând într'un carnet această mărturisire, ce va șede bine într'o zi pe masa unui tribunal proletar. Ba unul dintre ei — unul dintre cei mai inteligenți, mai pasionați și prin aceasta, mai dragi — s'a obosit să urce scările „Cuvântului” și să mă pună în gardă, împotriva propriei mele imprudențe.

Intâmplarea mi se pare tristă — și de astă dată nu glumesc deloc. Așa dar, oamenii sunt condamnați să nu poată crede în ceva, decât cu prețul orbirii lor. Așa dar, faptul sufletec de a crede, pe care eu îl socoteam fertil, creator, deschizător de mari drumuri interioare, rămâne tot un biet sistem sectar, dincolo de care nimic nu poate exista. Nu sunt nuanțe de gândire și de expresie, nu sunt rezerve și obiecții spirituale, nu sunt ocoluri și despărțiri, ce trebuie înțelese. Nu este nimic dincolo de formula exactă ce exprimă adevărul — un adevăr fix, simplu, precis și comunicabil ca o socoteală de algebră. Asta e tot și de aici mai departe începe moartea.

Știu. Un iluminat este un tip viforos. De aici psihologia lui de criminal cu sentiment. Revelația, care pentru un spectator neutru, poate semăna teribil cu o idee fixă, revelația aceasta îl duce cu revolverul în mână, pe căile absolutului. Un revolver ce poate fi imaginar, revolver-simbol, pândind abaterile de la linia ideală și doborând evadații de dincolo și dincoace de ea.

Un iluminat este un „pur”. Un om cu criterii definitive, pe măsura cărora el trăește toată viața, viața lui și viața altora. Totul e simetric, limpede, centrat, și dependent de un punct motor, care se cheamă Ideea, Idealul, Adevărul, Revelația (toate cu majuscule). Peste capul acestor cuvinte, trebuie făcut un mare pustiu.

Ei bine, vor fi triste aceste timpuri ce vin, dacă ele vor fi, cum se spune și se pare, ale celor „puri”. Vor fi triste, pentru că viața, ea, nu este deloc „pură” ci dimpotrivă învâlmășită, contradictorie, fantezistă, variată. Ea e făcută din continue abateri, din nesfârșite dizidențe sufletești, din dezordini, ce fac tragedia uman și comicul uman.

În acest sens, și fără cinism, se poate spune că un bun excroc este preferabil unui mare vizionar. În orice caz este mai omenesc. Le trebuie oamenilor nu știu ce mică reticență, atunci când cunosc sau cred a cunoaște adevărul, le trebuie nu știu ce accent de relativitate, care să le nuanțeze certitudinile și care să le

împiedice — pe aceste certitudini — să devină niște bestii absolute.

E o lecție pe care am învățat-o greu — după nu știu câte războaie și revoluții — dar pe care cel puțin o socotiam bine învățată. Ne-am înșelat. Căci iat-o uitată: iată noi procurori, ce pornesc la vânătoare cu carabina idealului la umăr. Să ne pregătim confesiile sufletești ca pe niște declarații fiscale. E mai prudent.

Mihail Sebastian.

V

DUMINECA

(„Cuvântul” No. 754, 12 Decembrie 1927).

„Uniunea studenților creștini”, întrunită în congres la Oradea, a devastat casele de rugăciune evreești. Asta dovedește la ce nivel spiritual stau tinerii noștri.

Ne închipuiam că mișcarea de renaștere a creștinismului, care e un fenomen general în cultura lumii de astăzi, se sprijină pe un fenomen de recrudescență în genere. Numai așa noul creștinism poate în adevăr să fie fecund: ca formulă optimă — ca fiind de transmisiune divină — de valorificare a vieții religioase.

Studenții vor să ne încredințeze astăzi că ne-am înșelat. O recunoaștem. Dar nu ne-am înșelat asupra fondului însuși al problemei ci asupra capacității lor de înțelegere, asupra seriozității și adâncimii lor sufletești. Studenții arată că pentru ei creștinismul e o firmă polemică și politică — nu o realitate spirituală.

A devasta o casă de rugăciune a oricui este semnul celei mai întristătoare secete sufletești.

A devasta o sinagogă însemnează însă în specie a nega vechiul testament, care este în *timp* baza însăși a evangheliei și a rupe continuitatea bisericii lui Dumnezeu.

Iată ce nu înțeleg studenții și iată de ce nu sunt creștini. Căci lăsând deoparte aspectul politic al întâmplării: dacă tinerii noștri ar fi avut vreo problemă națională de răfuit cu Evreii — puteau să o facă lăsând deoparte templul. Ei au atacat însă casa de rugăciune. Au vrut s'o atace sau au făcut-o fără să-și dea seama? In primul caz, nu știu ce e creștinismul; în al doilea, nu e vie în ei imaginea bisericii lui Dumnezeu. Păcat în orice fel. Păcat împotriva creștinismului, nu numai ca religie a iubirii; ci împotriva realizărilor istorice ale creștinismului. Legea veche este doar o etapă necesară a evangheliei lui Christos, o etapă care face parte integrantă din această evanghelie.

Pentru noi creștinii, Evreii nu sunt necredincioși, ci credincioși întârziți pe drumul mântuirii: noi am ajuns la noua legătură — ei o așteaptă încă; așteaptă pe Messia cu calul alb, care va veni să-i mântuiască și nu vor să afle că Messia a venit.

Astea sunt sinagoga, vechiul testament și iudaismul religios, pe care Uniunea Studenților Creștin le-a insultat sângeros prin distrugerile dela Oradea.

Domnilor studenți, să învățați de aici înainte aceste lucruri — e greu. Schimbați deci titlatura Uniunii.

VI

Era în 1931, prin vară. Se invalidaseră la Cameră, sub guvernul Iorga-Argetoianu, cei patru aleși comuniști, iar dintre ei, unul, Imre Aladar, fusese arestat. Se vorbea de posibilitatea unui deces subit. Se întâmplă.

Intr'o dimineață, năvălește la „Cuvântul” tânărul Petre Pandrea (fost Petre Marcu Balș), fost naționalist ortodox, dar în acel moment comunist declarat.

— Domnule profesor, îl omoară. Trebuie să-l scăpăm.

— Da de ce să-l scăpăm.

— Cum de ce? Il omoară!

— Ei și? Vouă nu vă trebuie un mort?

Intrebarea cădea oblic, însoțită de acea ridicare de sprâncene deasupra ochilor întredeschiși, care sublinează întorsăturile subite de replică ale profesorului.

— Lăsați-l acolo. Vouă vă trebuie un mort, pentru că revoluția așa se face; lor le trebuie unul pentru că și poliția tot așa se face.

Era o glumă tristă, spusă cu multă tristețe.

Peste câteva zile, Imre Aladar trecea granița teafăr, spre Viena. În scurtă vreme îl urma în străinătate nevastă-sa, pentru care s'au găsit bani și pașaport. Nu vă spun cui

i se datorau toate acestea. E cineva care nu mi-ar iarta-o.

Epilog. Tânărul Pandrea părăsește câteva luni mai târziu comunismul. și se înscrie la național-țărăniști. Noul său patron, care nu mai este Karl Marx, ci d. Virgil Madgearu, îl angajează la ziarul „Dreptatea”, unde pe cine credeți că-l pune să înjure în chiar primul său articol?

Ați ghicit. Pe Nae Ionescu.

A doua întâmplare seamănă uluitor cu cea dintâiu. Numai eroul mi se pare mai pitoresc.

Mă duceam într'o zi de Octombrie 1931 la Jilava să-l vizitez pe inginerul Belu Silber, băiat de viață, din care o inexplicabilă gafă a poliției făcuse un condamnat politic. Hotărât lucru, poliția nu e nici de doi bani psiholoagă. Sunt oameni pe care ar trebui să-i lași liberi, pentru compromiterea naturală a unei cauze.

Belu Silber, care a devenit de atunci o populară figură bucureșteană, este un tânăr volubil care dă șuete la Corso despre politica mondială, aranjând situația Europei, apostrofând violent guvernele, zguduind din temelii statele și învrăjbind continentele. Puțin agent de siguranță și puțin martir, are suplețea primei meserii și vehemența celei de a doua, ceea ce dă un aliaj de real humor. Dacă vi-l amintiți pe Boris Sarasof al lui Caragiale, realizați des-

tul de exact personajul. Il cred doar pe Silber mai inteligent și mai neserios.

Prezența lui la Jilava era mai mult o glumă proastă decât o nedreptate, mai mult o farsă, decât o eroare. Bietul băiat avea acolo aerul speriat și confuz al omului care a greșit trenul și nu știe cum să sară mai repede jos.

Când m'a văzut, s'a apropiat de mine și privind cu un aer de panică în dreapta și în stânga, când la sentinela, când la ofițerul de serviciu, când la clopotul de alarmă, mi-a șoptit printre dinți:

„Vorbește cu Nae Ionescu.”

N'am dreptul să judec un om pentru o atât de legitimă spaimă. Eroismul nu este obligatoriu. Nimeni dintre noi nu știe ce lașități ar obține viața dela el, dacă l-ar pune la încercare.

Nu-l judec pe Silber: îl înțeleg. Mulți sunt cei care mor pe baricade, zac în închisori și clădesc pe pământul aspru al Rusiei. Intre aceștia și Belu Silber este însă o prăpastie: poate nu destinul claselor. Ci altceva: mai multă demnitate, mai mult curaj și mai mult idealism.

Nu-l judec. Observ doar că primul său gând a fost la acel reacționar Nae Ionescu, în care își puna o disperată nădejde.

Eu nu știu dacă în realitate profesorul putea sau nu face ceva pentru salvarea lui Silber. Nu știu și nici nu mă interesează, căci nu despre asta e vorba. Mi-e deajuns că în acel ceas „revoluționarul” Silber se îndrepta

spre „fascistul” Nae Ionescu și îi cerea o mână de ajutor.

Cu ce drept? Cu ce justificare față de sine însuși? Și în fond cine era acest „huligan”, căruia dintre zidurile Jilavei i se putea adresa strigarea lui Silber? Ce era el pentru a primi o asemenea strigare și pentru a-i răspunde?

Evident, tânărul Belu Silber nu avea în acel moment timpul de a-și pune astfel de întrebări. Era ocupat cu problema, recunosc mult mai urgentă, de a ieși la lumină. Și odată ieșit la lumină, chestiunea nu mai era actuală.

Astăzi, inginerul Silber publică regulat, cam la două săptămâni odată, murdare atacuri împotriva profesorului Nae Ionescu. Povestea n'ar fi fost altfel completă.

VII

Nu știu cum îl cheamă pe eroul romanului meu. Nu l-am întrebat, până acum. Totuș, o parte din critică l-a denumit cu dela sine putere, după o sugestie a prefeței, Iosef Hechter. Dnl. Ion I. Cantacuzino observă foarte just în aceeașă privință, în cronica sa:

„In legătură cu eroul, trebuie să notăm o nouă dovadă a forței de sugestie pe care a exercitat-o prefața d-lui Nae Ionescu. Azi toată lumea e de acord să creadă că eroul lui Sebastian se numește Iosif Hechter. Or nicăeri în roman autorul nu-i dă eroului său acest nume. Il l-a dat însă, odată, d. Nae Ionescu în prefață. Și atât a fost deajuns.” („Criterion” Anul I No. 1, 15 Oct. 1934).

Faptul acesta nu este un simplu detaliu. Nici pentru lectura romanului, nici — mai ales — pentru lectura polemicelor care au urmat.

Pornind dela acest nume, s'a stabilit caracterul autobiografic al cărții. Iosef Hechter e Mihail Sebastian. Eroul cărții se cheamă Iosef Hechter. Deci eroul cărții e Mihail Sebastian. Silogismul e scurt și identificarea completă. Ea a dus și la alte descoperiri detective. S'a răspândit zvonul că fiind auto-

biografic, „De două mii de ani” e un roman cu cheie. Pentru fiecare personaj s’a găsit câte un echivalent în lumea bucureșteană. Am aflat astfel că Abraham Sulitzer e cutare, Pârlea cutare, Vieru cutare, S. T. Haim cutare, Dronțu cutare...

Imi dau seama că e inutil să protestez împotriva unei astfel de curiozități barbare și inventive. Nu e roman, pentru care să nu circule câteva perechi de „chei”. Gust de indiscreție, gust de inițiere în culise, gust de mahalagism literar.

În realitate, un roman se scrie totdeauna cu un aliaj de reminiscențe și invenție, în care partea reminiscențelor este cu siguranță cea mai mică și mai vagă. Există câteva confesiuni de tehnică „romanescă”, prea celebre ca să le invoc aici. Toate spun însă acelaș lucru: „cheia” e o superstiție a cetitorului, și numai a lui.

Oricum, afirm că „De două mii de ani” nu e o carte autobiografică, decât cel mult prin sensurile ei și în niciun caz prin faptele și momentele ei epice. Afirm deasemeni că cu excepția lui Ghiță Blidaru, niciun erou al cărții nu ascunde vreun model anumit din viață.

Cât despre eroul central al romanului, îi refuz numele pe care critica i l-a acordat cu puteri discreționare. Este la mijloc o confuzie și... mai este încă ceva.

Iosef Hechter deschidea posibilități largi de pamflet, pe care Mihail Sebastian nu avea

cum să le ofere. Una din armele predilecte ale culturii bucureștene este ceea ce aș numi cu voia dumneavoastră, „polemica onomastică”.

Dacă pe adversarul tău îl cheamă Gheorghe Cutare, îi vei spune Jorj Cutărică, sau Cuttarof sau Cutaridis — și l-ai lichidat. Pentru evrei lucrul e și mai simplu. Oricum i-ar cheama, le vei spune Ițic. „Ițic” este rezumativ, scurt și eficace. „Ițic” termină radical orice controversă.

Iosef Hechter a făcut în cazul „De două mii de ani” oficiu de Ițic. Cu ce humor, cu ce subtilitate, cu ce sclipitoare inteligență, s'a brodat pe această temă, susceptibilă de atâtea variante: Iosef Sebastian, Mihail Hechter, Ițic Sebastian, Mișu Hector...

Dintre toate îmi place acest „Hector” dela urmă, care e legat în plus de o duioasă amintire personală.

— Cum te cheamă pe d-ta? mă întreba acum câțiva ani d. plutonier major Coțofană.

— Hechter Iosef.

— Cum?

— Hechter Iosef.

Se oprea, se uita lung la mine, un zâmbet îi înflorea mustața sură și pe urmă repeta luminat, spre bucuria generală.

— Aha! Hector.

Domnule plutonier-major Coțofană, dumneata nu știi că în bravul dumitale humor, ești un mare pamfletar. Sunt la București niște domni cu carte și condei care te plagiază.

VIII

D. Tudor Teodorescu-Braniște a publicat în „Cuvântul liber” nu mai puțin de patru articole în cazul „De două mii de ani”.

„*Jidanul*” Iosef Hechter și „*rumânul*” Nae Ionescu („Cuvântul liber”, No. 36, 14 Iulie 1934), *D. Nae Ionescu se contrazice* (No. 38, 28 Iulie 1934), *Iuda suferă?* No. 40, 11 August) și *D-nii Iosef Hechter, Nae Ionescu, Mircea Eliade și harul divin* (No. 44, 9 Septembrie).

Nu vreau să remarc aici decât o singură „obiecție de logică”, pe care se sprijină atacul d-lui Braniște. Nu pentru a-l „apăra” pe d. Nae Ionescu. (Prefața sa ar fi meritat un atac mult mai grav, înțelegând prin *grav*, mult mai serios). Dar pentru a indica la ce facilități a recurs dezbateră.

D. Braniște citează din prefață o „contrazicere”: două texte care la distanță de câteva pagini se bat — spune d-sa — cap în cap. Iată-le:

- 1) „...*drama iudaică nu poate fi deslegată; pentru că eu nu e o problemă ci un fenomen... Dacă drama iudaică ar putea fi deslegată într'un fel oarecare, ea ar fi un fenomen de relație; conflictul s'ar ivi dintr'o defectoasă luare de contact între*

evrei și ceilalți oameni — contact care ar putea fi amendat, ajustat. Cum însă conflictul acesta e permanent, indiferent de timp și loc, sau mai exact dacă conflictul acesta e permanent — așa cum constată eroul nostru și cum o cred și eu — atunci trebuie să conchidem cu necesitate, că pricinile conflictului sunt în evreu... Dacă evreul trebuie să sufere suferința lui trebuie să-și aibă origina în el însuși... Evreul trebuie să fie substanțial bolnav." (pag. VII).

- 2) „Să observăm însă că încordarea dintre evrei și celelalte neamuri nu e un fenomen constant și că sunt adesea perioade în care domnește liniște deplină și în care neamul evreesc prosperă. Când suferă evreii? Când sunt evreii — ca să întrebuițăm o expresie a lor — persecutați? In momente de criză. (Pag. XV).

Pe aceste două texte, d. Braniște stabilește o contrazicere foarte simplă și foarte evidentă.

La pagina VII d. Nae Ionescu spune că suferința evreilor e *constantă*, iar la pagina XV, că este *intermitentă*.

„Când afirmi d-ta adevărul? La pag. VII, când spui că evreul suferă întotdeauna în orice loc?...

...Sau poate spui adevărul la pag. XV, când afirmi că evreul suferă din când în când."

Și pe acest ton interogativ, extrem de vio-

lent, articolul continuă, revine și insistă.

Il invidiez pe d. Braniște că poate reduce la atâta lucru gândirea lui Nae Ionescu. Il invidiez că-și poate simplifica într'atâta dificultățile într'o discuție. Dacă aș putea și eu încercui într'o atât de grosolană eroare de logică, toată personalitatea profesorului, viața ar fi simplă. Il cred însă din nefericire mult mai complex și nesfârșit mai primejdios, când vrea să fie primejdios.

Crede d. Braniște cu seriozitate în fulminanta contradicție, pe care a descoperit-o? Să nu-și dea oare seama d-sa de abilitatea propriului său denunț?

Ii propun o provizorie schimbare de termeni, în textele citate și supun următoarele două afirmații atenției sale:

- 1) X e suferind de inimă. X e permanent suferind de inimă.
- 2) Când suferă X? În momentele de criză. Numai în momentele de criză.

Contradicție! va exclama d. Braniște. X nu e logic. Odată spune că suferă mereu, iar altă dată spune că suferă numai uneori. E o inconsecvență. Din două una: ori e bolnav de inimă și atunci trebuie să sufere permanent, ori nu suferă decât uneori, dar atunci nu mai e bolnav. Această medicină sumară, pe care d. Braniște o confruntă cu logica prefetei, ajunge astfel la niște concluzii dintre cele mai veșele. Bietul X se vede în situația de a-și permanentiza durerea, sub sancțiunea retragerii

demnității de bolnav. E o exigență oricum exagerată.

Ii propun d-lui Braniște un al doilea și ultim exemplu, pe care îl împrumut propriei sale gândiri politice.

- 1) Regimul capitalist-burghez e bolnav. Regimul acesta e structural și *permanent* bolnav.
- 2) Regimul capitalist-burghez suferă numai în perioadele de criză.

Contradicție! ar trebui să exclame, dar nu va exclama de astă-dată, d. Braniște. Și totuș nu e nici o contradicție. Regimul capitalist poate cuprinde într'adevăr în structura lui o maladie, care însă nu se manifestă decât în perioadele de criză. Insemnează însă că această maladie încetează odată cu criza? Sau că regimul capitalist devine sănătos în momentele de prosperitate?

Evident că nu. Deși durerea este intermitentă, maladia rămâne constantă.

Acest simplu lucru îl exprimă „delictul de logică”, pe care îl înfiera d. Braniște.

...Și este tot ce a găsit mai serios de spus împotriva prefeței!

IX

Despre mântuirea sau nemântuirea evreilor, despre iertarea sau osânda lor după moarte, au discutat, în legătură cu prefața la „De două mii de ani”, d-nii Mircea Eliade, G. Racoveanu și Mircea Vulcănescu.

Primul și ultimul cred că textele, biserica și spiritul ei, îngăduie mântuirea iudeilor. D. Racoveanu o contestă, invocând alte texte, dacă nu altă biserică și alt spirit.

Toată greutatea era de a ști, dacă evreii sunt, cum spunea profesorul Nae Ionescu odată niște „credincioși întârziați pe drumul mântuirii” sau dacă sunt, cum crede d. Racoveanu niște necredincioși, care „vor agonisi partea Iudeii și a dracilor”.

Bibliografia dezbaterii este impresionantă. O indic, pentru cine se interesează direct de problemă.

Mircea Eliade: Iudaism și Antisemitism. Preliminarii la o discuție („Vremea” Anul VII, No. 347, 22 Iulie 1934).

G. Racoveanu: O problemă teologică eronat rezolvată? sau Ce n'a înțeles d. Mircea Eliade. („Credința” Anul II, No. 195, 29 Iulie 1934).

Mircea Eliade: Creștinătatea față de iudaism. („Vremea” No. 349, 5 August 1934).

G. Racoveanu: Creștinism, iudaism și în-

drăzneală I, („Credința” No. 215, 22 Aug.).

G. Racoveanu: Creștinism, iudaism și îndrăzneală II, („Credința” No. 216, 23 Aug.).

G. Racoveanu: Creștinism, iudaism și îndrăzneală III, („Credința”, No. 217, 25 Aug.).

Mircea Eliade: O ultimă lămurire. („Vremea” No. 352, 26 August 1934).

G. Racoveanu: Creștinism, iudaism și îndrăzneală. Dincolo de texte. („Credința”, No. 221, 29 August 1934).

Mircea Vulcănescu: O problemă teologică eronat rezolvată? sau Ce nu a spus d. Gheorghe Racoveanu. („Credința”, 2 Septembrie).

G. Racoveanu: Pentru Mircea Vulcănescu, noul blagoslav. („Credința” No. 227, 5 Septembrie 1934).

*

Nu-mi recunosc niciun drept să spun vreun cuvânt în această dezbatere, care în plus, în fondul ei, îmi este profund și total indiferentă. Am o vagă impresie că, după moarte, nu voi fi judecat cu textele d-lui Racoveanu. Iar dacă mă înșel, facă-se voia lui Dumnezeu.

Mă întreb doar cu ce justificare intimă mânuește d. Racoveanu trăznetul și sabia credinței.

O licență în teologie atrage oare după sine neapărat o viață și o conștiință de creștin? Cunoșteam în d. Racoveanu un bun gazetar, un amuzant polemist, un bine dispus amic, un iubitor de ceasuri plăcute, un închinător al acelei frumoase vorbe nemțești, după care

lucrurile bune în lumea asta sunt trei la număr.. Nu bănuiam însă în d-sa arzătoarele flacări mistice, pe care le pune astăzi în funcțiune și nici nu-i ghiceam sufletul însetat de intransigență, cu care retrăește — puțin cam târziu și după prea multe „pogorăminte” — canonul 11 al Sinodului VI Ecumenic.

*„...nici să se împrietenească cu ovreii
nici la boale să-i cheme și doftorii dela
dânșii să primească, nici în băi, nicide-
cum să se scalde împreună cu ovreii”.*

Aș alătura acestui citat teologic, o veche vorbă profană a unui mare laic de pe la 1830, dacă mi s’ar îngădui o asemenea impietate.

*„Ce qu'il y a de plaisant c'est de voir cet
air de conviction profonde a un homme qui
est habituellement en état de péchi mortel”.*

„Păcat mortal” e prea mult spus pentru d. Racoveanu, care este înainte de orice un indiferent. Creștinismul său este strict tehnic. D. Racoveanu este un tehnician, un specialist, un expert. Intre d-sa și viața creștină sunt exact raporturile dintre un mecanic și principiul electricității sau dintre un avocat și simțul de dreptate. Raporturi de profesiune.

Nu știu ce valoare canonică, teologică, bisericască și ortodoxă au textele sale. Știu însă ce sens uman se află dincolo de ele, atunci când acolo se află d. Racoveanu. Și e deajuns.

X

În ultimul moment, tocmai când primesc penultimele corecturi ale acestor pagini, iau cunoștință de lungul denunț publicat de revista „Azi” împotriva mea. Semnatarul documentului este un domn Nicolae Roșu.

Îmi pare sincer rău că d-sa vine atât de târziu. I-aș fi rezervat un loc de onoare în „antologie” (vezi, infra, pag. 110-119) alături de confratele d-sale nearian, dar la fel de violent și deopotrivă de perspicace, I. Ludo.

Aici nu-i pot oferi decât un grăbit comentariu. Sunt cel dintâiu, care regret această silită lipsă de ospitalitate.

D. Roșu, care este prin preocupări un subcomisar cult, îmi vorbește despre „revizuirea pașapoartelor” și mă asigură că dacă i-ar veni bine, n'ar mai sta de vorbă ci ar înlocui „conflictul de idei” cu o „rezolvare imediată”.

Îmi place această declarație de bătaiuș loaial, devenit intelectual numai prin imposibilitate materială de a-și exercita adevărata vocație. Dar să avem răbdare. Să sperăm că într-o zi, d. Rosu va putea răbufni și nu mă îndoiesc că atunci febra sa revoluționară va începe cu mine, care nu am decât un condei în mână și — cum spunea cu profund dispreț

d. Pandrea — „niciun ban în buzunar”. Așa încep marile revoluții.

Critica d-lui Roșu este curat polițienească. D-sa împarte eroii cărții sub două rubrici, după naționalitate, religie și semnalmente particulare: români și evrei. Acelaș lucru îl făcuse înaintea sa, un alt sub-comisar cultural, evreu însă, pe nume Th. Löwenstein, cred, într'o gazetă sionistă de dreapta. Metoda e aceeași, spiritul identic, numai rezultatele diferite. Intr'adevăr, d. Roșu găsește că toți eroii evrei ai romanului sunt simpatici, în timp ce toți eroii români sunt antipatici — de unde reiese că romanul este anti-românesc.

„In concluzie precizez: Evreii din romanul lui Mihail Sebastian sunt mult deasupra românilor”. („Azi”, Anul III, No. 5, p. 1316).

Colegul sionist al d-lui Roșu acuză romanul de un păcat exact contrariu.

„Intr'adevăr figuri simpatice între evrei nu găsim... In schimb Ghiță Blidaru rămâne maestru până la urmă... ...cu câtă simpatie se vorbește de Pârlea... („Re-nașterea noastră”, organ național evreesc, Anul XI, No. 460, 26 Aug. 1934).

Dacă mai există în lumea asta mare un rest de ridicol, cred că aici s'a refugiat, în această întâlnire de opinii, în această involuntară frăție între d-nii Roșu și Löwenstein, amândoi puri, amândoi intransigenți, amândoi perspicaci.

Nu pot întârzia asupra „filozofiei” d-lui Roșu. În această materie mă adresez mai bucuros d-lui Cuza, care este amuzant, sau d-lui Maurras, care este inteligent. Meditațiile anti-semite din „Azi” sunt însă de o platitudine pe care numai irezistibila lor informație o mai salvează din când în când.

Vă recomand călduros pasajul dela sfârșitul paginii 1312 și începutul celei următoare, unde e vorba despre Philon, Maimonides, Averoes, Spinoza și Renan. E o sinteză de ignoranțe viguroase și frenetice. Jumătate din gândirea lumii încape în buzunarul mic al d-lui Niculae Roșu. (Ii atrag în treacăt compătimitor atenția asupra unei mici gafe: numitul Averoes este și el nearian, cel puțin după unul din părinți. Pe viitor, mai atent cu laudele, domnule Roșu. Controlează bine pașapoartele, în prealabil).

De ce se străduiește domnul acesta să fie un „antisemit cu probleme”, când e așa de „ușor să fie un „antisemit pur și simplu”? Uite așa își complică oamenii existența. Ce nevoe are d. Roșu de Philon, Maimonides și Spinoza, toți trei niște ovrei perfizi, care îi vor tulbura entuziasmul, prin cine știe ce obiecții talmudice? De ce se lasă prins d-sa în asemenea curse de erudiție, în care riscă să-și lase prestigiul, liniștea și seninătatea?

D. Roșu ar trebui să evite pe viitor drumurile nesigure. O conștiință sănătoasă nu are nevoe de multe adevăruri. Câteva, dar solide: omorul ritual, cahalul, Protocoalele Sionului

D. Roșu să se întoarcă acolo și nu va cunoaște dificultăți de informație filozofică.

*

Nu e singura imprudență a denunțului din „Azi”. Tânărul polițist atacă — se putea altfel? — și problema limbii românești.

„Necunoașterea limbii românești este esențială evreilor”.

Tare pe acest adevăr, d. Roșu se avântă într’o serie de atentate stilistice, la care origina sa exclusiv daco-romană îi dă dreptul. „Căci — și-o fi spunând d. Roșu — nu e limba mea? nu am dreptul să fac ce vreau cu ea?”

Ba da, desigur. Și în consecință, o calcă cu picioarele și cu stiloul, de o face tot una. Ici o frază fără cap, colo un predicat pus la colț, dincolo un pronume fanttezist ortografiat, pretutindeni o năclăială scriitoricească în care „ideia” înoată cât poate și pe urmă se dă la fund, de nu mai ști nici ce-a vrut, nici de unde venea, nici unde se diucea.

D. Roșu nu se mulțumește numai cu atâta și pentru a ne dovedi drepturile sale de Ilatin, o dă puțin și pe limba lui Virgiliu, pentru a ne oferi în trei cuvinte o monumentală gafă: *Tertius non datur*. (pag. 1309, rândul penultim). Acest „*tertius*” indică pe deoparte profunda cultură umanistă a preopinemtului nostru, iar pe de altă parte gustul său legitim de a ultragia o limbă, a cărei necunoaștere

nu știu dacă-i este „esențială”, dar până una alta e evidentă.

*

Mă opresc. Cele 15 pagini mărunț tipărite ale d-lui Roșu ar fi în stare să ne ție de vorbă până la ziuă, dacă am sta să le comentăm rînd cu rînd. Exercițiul ar fi agreabil, dar prea lung.

Subliniez o ultimă frază, singura care m'ar indigna dacă d. Roșu m'ar putea indigna: aceea în care e vorba despre „cohortele mele de prieteni” și despre „revistele care îmi stau la îndemână”.

„Cohortele de prieteni” s'au văzut cred în acest caz „De două mii de ani”, în care am primit cele mai desfrînate injurii, din cele mai felurite locuri, fără ca cei pe care d. Roșu îi numește „prieteni” mei să se fi simțit obligați, nu pentru mine, dar pentru ei înșiși, la un cuvînt de dreptate.

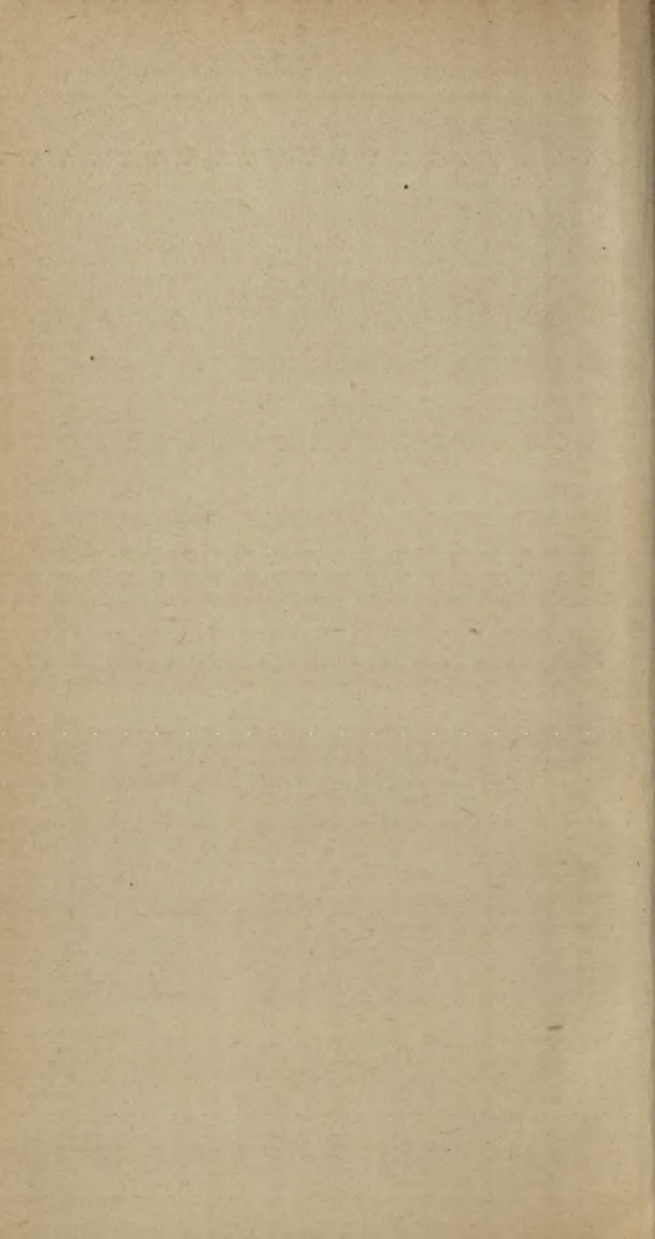
Cît despre „revistele care îmi stau la dispoziție” e deajuns să spun că în cinci luni, de cînd sunt ținta tuturor atacurilor posibile, n'am izbutit decît o singură dată să public un articol de răspuns, și acela după o întîrziere de cinci săptămîni. În schimb, d. Roșu poate tipări pe 15 pagini mari, un imund și vesel pamflet, în paginile unei reviste, la a cărei formare am luat parte și unde scrisul meu a fost de nenumărate ori cerut cu o oboșitoare insistență.

Măine, d. Roșu sau oricare altul, va putea scrie despre mine că am furat, am incendiat și am ucis, fără ca să am unde tipări două cuvinte de apărare.

Acesta este „trustul de presă” pe care mi-l atribue furiosul meu adversar, într'un moment în care unica mea armă și bucurie este singurătatea.

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Capitolul în care e vorba despre niște insule Hebride	5
Un dosar cu probleme	15
„Primul roman rassist românesc”	28
„Iudaa trebuie să sufere”	38
Despre arta de a fi bolșevic și reacționar în acelaș timp	52
„Cuvântul”	66
Nae Ionescu	76
Nae Ionescu și judaismul	89
O anatologie	110
Prefața	120
Ultimul cuvânt	148
ANEIXE	153

Nº 00019

„Cartea de Aur“, Smârdan 4.

In aceeași colecție, vor apărea

Șerban Cioculescu

Tudor Arghezi

Tudor Vianu

Ion Barbu

Lei 60.—